

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**KATILIM BANKACILIĞI VE İKTİSADİ
BÜYÜME ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR
ANALİZ**
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BURCU ÇERKEZOĞLU

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ SEDEF ŞEN

KASTAMONU 2021

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KATILIM BANKACILIĞI VE İKTİSADİ BÜYÜME ÜZERİNE
EKONOMETRİK BİR ANALİZ**

Burcu ÇERKEZOĞLU

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Sedef ŞEN

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Orhan KANDEMİR

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım Beyazıt ÇİÇEN

KASTAMONU - 2021

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Burcu ÇERKEZOĞLU

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KATILIM BANKACILIĞI VE İKTİSADİ BÜYÜME ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ

Burcu ÇERKEZOĞLU
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sedef ŞEN

Bu çalışmada 2006-2020 yılları arasındaki çeyrek dönemlik veriler kullanılarak Türkiye’deki katılım bankalarının gelişmişlik düzeyi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ilgili iki değişken arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, katılım bankalarının gelişmişlik düzeyi ile iktisadi büyüme uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Dengeden herhangi bir sapma olması durumunda ise sapmanın %77’sinin her çeyreklik dönemde düzeltildiği görülmektedir. Ayrıca katılım bankalarının kullandıkları kredilerde meydana gelecek %1’lik bir artışın büyüme üzerinde % 0,13 seviyesinde bir artış oluşturduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Para ve banka, iktisadi büyüme, zaman serisi

2021, 145 sayfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

**AN ECONOMETRIC ANALYSIS ON PARTICIPATION BANKING AND
ECONOMIC GROWTH**

Burcu ÇERKEZOĞLU
Kastamonu University
Institute for Social Sciences
Department of Economics

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Sedef ŞEN

Abstract: This thesis investigates the relationship between participation banks and economic growth in Turkey, using a quarterly data set covering the period between 2006 and 2020. The findings show that a cointegration relationship between the variables exists. In other words, Islamic financing and economic growth move in tandem in the long run. In case of any deviation from the balance, it is found that 77% of the deviation is corrected in every quarter. Furthermore, it is shown that an increase of 1% of loans granted by participation banks generates an increase of 0,13% in growth.

Key Words: Money and banking, economic growth, time series

2021, 145 pages

ÖNSÖZ

Türkiye’de faizsiz bankacılık sisteminin ortaya çıkmasından bu yana, katılım bankacılığı araştırma konularından biri haline gelmiştir. Bu konuda betimsel çalışmalar ağırlıkta olmasına rağmen, son zamanlarda uygulamalı çalışmalar yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu çalışmada ise Türkiye’de katılım bankacılığının iktisadi büyüme üzerindeki etkisi uygulamalı olarak incelenmiştir.

Severek çalıştığım bu tez konumu belirlememde ve sonrasında izlediğim bu güzel serüven boyunca içtenliğiyle, samimiyetiyle, azmiyle, sabrıyla daima beni destekleyen, duruşuyla, çalışkanlığıyla, bilgisiyle, kişiliğiyle kendime örnek aldığım sevgili danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sedef ŞEN’e teşekkürlerimi sunuyorum. İkinci olarak hayatım boyunca hep yanımda olan, doğrumda da yanlışımda da varlıklarını hep hissettiren ve bu süreci benimle yaşayan aileme en içten duygularıyla teşekkür ederim. Ayrıca Yüksek Lisans hayatım boyunca beni destekleyen ve cesaretlendiren diğer tüm yakınlarıma da teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Burcu ÇERKEZOĞLU
Kastamonu, Ocak, 2021

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. FAİZ VE KATILIM BANKACILIĞI.....	3
2.1. Faiz Kavramı ve Tarihteki Yeri	3
2.2. Faiz Kavramı ile Benzer Kavramların Karşılaştırılması.....	6
2.3. Faiz Kavramı ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar	8
2.4. Faiz Oranını Açıklamaya Yönelik Teoriler.....	12
2.4.1. Geleneksel Yaklaşımlar	13
2.4.2. Geleneksel Olmayan Yaklaşımlar	16
2.5. Semavi Dinlerde Faiz	20
2.5.1. İslamiyet’te Faiz	20
2.5.2. Hristiyanlık ve Yahudilikte Faiz	22
2.6. Katılım Bankacılığı Kavramı	24
2.7. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri	25
2.7.1. Ekonomik Nedenler	25
2.7.2. Sosyal Nedenler	26
2.7.3. Dini Nedenler	27
2.8. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi	28
2.9. Katılım Bankacılığı Temel İlkeleri	32
2.10. Türkiye’de Katılım Bankacılığı	33
2.11. Dünyada Katılım Bankacılığı.....	40
3. KATILIM BANKACILIĞI FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ	47

3.1. Fon Toplama Yöntemleri	47
3.1.1. Cari Hesaplar	47
3.1.2. Katılma Hesapları.....	48
3.1.3. Tasarruf Hesapları	50
3.2. Türkiye’deki Katılım Bankalarında Fon Toplama Yöntemleri.....	51
3.2.1. Katılma Hesapları.....	51
3.2.2. Altın Hesapları.....	56
3.2.3. Diğer Kıymetli Maden Hesapları	59
3.3. Fon Kullandırma Yöntemleri	59
3.3.1. Mudâra (Emek – Sermaye Ortaklığı)	60
3.3.2. Müşâra (Sermaye Ortaklığı)	61
3.3.3. Murabaha (Peşin Alım Vadeli Satım)	62
3.3.4. İcara (Leasing / Finansal Kiralama).....	63
3.3.5. Selem (Peşin Para – Veresiye Satış)	65
3.3.6. İstisna (Sipariş Dayalı Satın Alma).....	66
3.3.7. Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç)	67
3.3.8. Sukuk (Kira Sertifikası).....	68
3.3.9. Akreditif	72
3.3.10. Teminat Mektubu	73
3.3.11. Referans Mektubu	74
3.3.12. Aval ve Kabul Kredileri	74
3.4. Türkiye’deki Katılım Bankalarında Fon Kullandırma Yöntemleri.....	75
3.4.1. Doğrusal Finansal Desteklerde Kullanılan Ürünler.....	75
3.4.2. Bireysel Finansmanda Kullanılan Ürünler.....	78
4. İKTİSADİ BÜYÜME VE KATILIM BANKACILIĞI.....	79
4.1. İktisadi Büyüme Kavramı	79
4.2. İktisadi Büyüme Modelleri	80
4.2.1. Klasik Dönem Öncesi Yaklaşımlar.....	80
4.2.2. Klasik Dönem 1. Kuşak Teoriler.....	81
4.2.3. Modern Dönem 2. Kuşak Teoriler (Dışsal Büyüme Teorileri)	83
4.2.4. Çağdaş Dönem 3. Kuşak Teoriler (İçsel Büyüme Teorileri).....	84
4.3. Katılım Bankacılığı ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki	86
5. LİTERATÜR TARAMASI	88

6. EKONOMETRİK BİR UYGULAMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	92
6.1. Veri Seti ve Değişkenler	92
6.2. Durağanlık Metodolojisi	93
6.3. Eş Bütünleşme Metodolojisi	96
6.4. Model	98
6.5. Tahmin Sonuçları	98
7. SONUÇ.....	102
KAYNAKLAR	104
ÖZGEÇMİŞ.....	133

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki payı	39
Şekil 2.2. İslami bankacılık varlıklarının bölgesel dağılımı (Milyar \$)	45
Şekil 2.3. İslami bankacılık varlıklarının değişimi (Milyar \$)	45
Şekil 2.4. İslami bankacılık varlıklarında önde gelen ülkeler	46

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Türkiye’de kurulan katılım bankaları	36
Tablo 2.2. Katılım bankalarının şube ve personel sayılarının değişimi	38
Tablo 2.3. Katılım bankalarının kronolojik sıralaması	44
Tablo 5.1. Türkiye’de katılım bankacılığı ve iktisadi büyüme üzerine literatür.....	88
Tablo 5.2. Dünya’da katılım bankacılığı ve iktisadi büyüme üzerine literatür.....	90
Tablo 6.1. Tanımlayıcı istatistikler	93
Tablo 6.2. Korelasyon matrisi	93
Tablo 6.3. Bilgi kriteri ve LM sonuçları	99
Tablo 6.4. Birim kök testi sonuçları.....	100
Tablo 6.5. FMOLS ve CCR testleri	101

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

İFKMDK	İslami Finans Kurumları İçin Muhasebe ve Denetim Kuruluşu
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
MİB	Malezya İslam Bankası
MMB	Malezya Merkez Bankası
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
DİB	Dubai İslam Bankası
DMI	Dar Al-Maal Al-Islami
KİK	Körfez İşbirliği Konseyi
UİBB	Uluslararası İslam Bankaları Birliği
İBEK	İslami Bankacılık ve Ekonomi Kurumu
İKB	İslam Kalkınma Bankası
İFÜE	İslami Finans Ülke Endeksi
İFGG	İslami Finans Geliştirme Göstergesi
İFHK	İslami Finansal Hizmetler Kurulu
MB	Merkez Bankası
ODKA	Orta Doğu ve Kuzey Afrika
MBY	Mudaraba Bankalararası Yatırımlar
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
PİEÜÖ	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖFKBİR	Özel Finans Kurumları Birliği
ÖFK	Özel Finans Kurumları
ÖVFT	Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi
RBT	Rasyonel Beklentiler Teorisi
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
YY	Yüzyıl

1. GİRİŞ

İslam inancında faizin haram sayılması, faizin olmadığı yeni bir finansal sistemin oluşturulması konusunda Müslümanları teşvik edici bir unsur olmuştur. Faizsiz finans sisteminin oluşturulması ile birlikte dini hassasiyetler nedeniyle varlıklarını geleneksel bankacılık sisteminde değerlendirmeyen kişiler bu bankaları tercih etmeye başlamıştır. Günümüzde sadece Müslüman ülkelerde değil başta İngiltere olmak üzere diğer Müslüman olmayan birçok ülkede faizsiz finansman araçlarına başvurulduğu görülmektedir. 2020 yılı itibarıyla tüm dünyada İslami Bankacılık sektörünün büyüklüğünün 2,55 trilyon dolar olduğu tahmin edilmektedir (IFSB, 2020).

İslami bankacılık fikrinin ortaya çıkışı ve kendisine destek bulması bu konuda yapılan akademik çalışmaların da hızla artmasını beraberinde getirmiştir. İslami bankacılık ile ilgili *uygulamalı* çalışma yapmanın en büyük zorluğu veri yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar çoğunlukla betimsel ilerlemektedir. Ancak son dönemlerde veriye ulaşımın *göreceli olarak* daha kolay olması İslami bankacılık ile ilgili yapılan uygulamalı çalışmaların da artmasını sağlamıştır.

Türkiye’de faizsiz bankacılık uygulamasının ilk örneği 1970’li yılların sonuna rastlamaktadır. İlk olarak Özel Finans Kurumları olarak adlandırılan faizsiz bankacılık, daha sonra Katılım Bankacılığı olarak değiştirilmiştir. Böyle bir değişikliğe gidilmesinin nedeni faizsiz bankacılık sisteminin felsefesini oluşturan kâr-zarar ortaklığına vurgu yapmaktır. Tüm dünyada İslami bankacılık, faizsiz bankacılık ve katılım bankacılığı kavramları aynı anlamlarda kullanılmaktadır.

Türkiye’deki katılım bankalarının geleneksel bankalar ile rekabet edememesi ve geleneksel bankalara yardımcı bir rol üstlenmesinin birçok çalışma sonucunda tespit edilen ortak bir kanı olduğu söylenebilir. Bu sebeple bu çalışmada geleneksel ticari bankalar ile katılım bankaları karşılaştırmasına gidilmemiş, katılım bankalarının tekil olarak makro iktisadi büyüklükler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Makro iktisadi büyüklük olarak ise iktisadi büyüme tercih edilmiştir. Bu tercihin nedeni, finansal

kalkınma düzeyi ile iktisadi büyüme ilişkisini gösteren teorik bir temelin var olması ve yine bu alanda gerçekleştirilen uygulamalı çalışmaların geliştirilmeye açık olmasıdır.

Bu çalışmada faiz ve katılım bankacılığı kavramları tanıtılmış, katılım bankacılığının ortaya çıkış nedenleri açıklanmış, katılım bankalarının fon toplama ve kullandırma yöntemlerine değinilmiş, iktisadi büyüme teorileri hakkında bilgiler verilmiş, literatürde yapılan çalışmalardan kısa bir özet sunulmuş ve son olarak Türkiye için gerçekleştirilen uygulamanın metodolojisi ayrıntılandırılarak elde edilen sonuçlar gösterilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ise uzun dönemde katılım bankalarının gelişimi ile iktisadi büyümenin birlikte hareket ettiği ortaya çıkarılmıştır.

2. FAİZ VE KATILIM BANKACILIĞI

Bu bölümde faiz kavramının çeşitli alanlara göre tanımları, tarihsel süreç içerisindeki yeri, benzer kavramlarla karşılaştırılması, faiz ile ilgili birtakım teoriler, yaklaşımlar ve semavi dinler çerçevesinde faiz kavramına değinilecektir. Daha sonra katılım bankacılığının tanımı, ortaya çıkış nedenleri, tarihsel gelişimi, temel ilkeleri ve Dünya’da ve Türkiye’deki gelişimiyle ilgili bilgilere yer verilecektir.

2.1. Faiz Kavramı ve Tarihteki Yeri

Faiz, geçmişten günümüze insan hayatı üzerinde etkili bir unsur olmuştur. Bu unsurun etkileme biçimleri hem iktisadi hem dini hem de sosyal boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle daima, kişisel ve toplumsal yönden insanların hayatında varlığını koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Bu süreçte faiz kavramı ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamalar, her ne kadar birbirinden farklı gibi görünse de birçok noktada benzer paydalarda birleşmektedir (Pıçak, 2012; Demirgil ve Türkbay, 2017).

Aslen Arapça bir kelime olan faiz, “kâr”, “nema” (artma, çoğalma, yükselme gibi), “ürem” (faiz, getiri), “ziyade” (fazla, çok) ve para fiyatı kelimelerini içine alan geniş bir anlama sahiptir (Demir, 2010). İbranice olarak faiz kavramı; “nesek, nasah” (sınamak), hile yapma, aldatma, borç alıp vermek gibi anlamlara gelmektedir (Işık, 2006).

Kısa tanımıyla faiz, borç olarak alınan bir paranın bedelidir. Genel anlamıyla ise faiz, sermayenin karşı tarafa ödünç verilmesinin karşılığı olarak ödenen bir fiyattır (Güneş, 2019a). Hukuki açıdan faiz, bir borçlunun, alacaklısına ödemekle yükümlü olduğu ve alacaklının da istemekte haklı olduğu bir paradır (Ortaç, 2014). İktisadî anlamıyla faiz, kredi kullanımına sahip olan ekonomilerde, kullandırılan ödünç sermayeler neticesinde geri ödenmek zorunda olunan ödenektir. Bir başka ifadeyle, ödünç almanın bir maliyetidir (Mishkin, 2013).

Faiz kavramı dini açıdan da tanımlanmıştır. Kur'an'da “*riba*” adıyla geçen faiz kelimesi iki anlama gelmektedir. Birincisi, yağın yağmurdan sonra toprağın kabarması anlamına gelen “*rebet*”; ikincisi ise, iki grup insan arasından bir tarafın diğer tarafa göre mal ya da sayı bakımından değerce daha gelişmiş ve üstün olması anlamına gelen “*erbâ*”dır (Kızıltepe ve Yardımcıoğlu, 2017). Bu tanımlamalarda da görüldüğü gibi, faiz kavramı ekonomi haricinde hukuki, dini, siyasi vb. her alanda yer almıştır.

Faiz kavramı, İlk Çağlarda (Milattan Önce (M.Ö.) 3500-Milattan Sonra (M.S.) 476) para ticaretinden doğmuştur. Ayrıca dini ve toplumsal yönden dikkatleri üzerine çekmiştir (Uslu, 2005). Mezopotamya medeniyetinde faize yönelik kurallar koyulmuştur. Bu kurallar Hammurabi Kanunları olarak isimlendirilmiştir. M.Ö. 1728 ve 1686 tarihleri arasında dönemin Babil Kralı olan Hammurabi tarafından oluşturulmuştur. Hammurabi Kanunları sayesinde faizle işlem yapmak bir dereceye kadar azaltılmıştır. Bunun bir göstergesi olarak verilen borç paranın, vadesi dolduğunda fazlaca geri alınmasına engel konulmuştur. Kanunlarda para ve buğday olarak verilen ödünçlere ayrı şekilde faiz sınırlaması getirilmiştir (Demirgil ve Türkay, 2017).

Mısır medeniyetinde, ekonomik büyümeyi olumsuz derecede sarsacak şekilde faize başvurma işlemi sonlandırılmıştır. Bir başka medeniyet olan Hint medeniyetinde ise, hiyerarşik bir sistemin mevcut olduğu görülmüştür (Kızıltepe ve Yardımcıoğlu, 2017; Deniz, 2006). O zamanki toplum anlayışına göre bir unvana sahip olanlarda faiz ile işlem yapmak uygun görülmüştür. Diğer alt sınıf insanlara ise faizli işlemler yasaklanmıştır. Bu durum toplumun bazı kesimleri tarafından kınanmıştır. Daha sonraki zaman dilimlerinde bu yasaklamaları ya da sınırlamaları başka kültür ve medeniyetler de uygulamıştır (Kelleroğlu, 2017). Bu dönemin en önemli iki bilim adamı olan Aristo ile Eflatun da faiz konusunda olumsuz bir kanıya varmışlardır. Dönemin her iki bilim adamı, faizin haksız bir gelir kaynağı olduğunu ve adaletsiz

bir düzenin ortaya çıkmasına neden olacağını da dile getirmişlerdir (Destebaşı, 2018). Aristo bunu şu sözlerle dile getirmiştir:¹

Faizcilikten de pek çok nefret edilir ve bu nefret tamamıyla haklıdır; çünkü faiz, paranın adına var olduğu şeyin bir ürünü değil, paranın kendisinden çıkan bir kazançtır. Para bir değiş tokuş aracı olması için düşünülmüştür, faiz ise paranın kendisindeki bir artışı gösterir. Faizden, bir tahıl ürünü ya da hayvan yavrusuymuş gibi kazanç diye söz ediyoruz; çünkü, her canlı benzerini doğurur, faiz de paradan doğan paradır. Dolayısıyla, bütün servet edinme yolları arasında doğaya en aykırı olanı budur.

Orta Çağ'da da (M.S. 476-1453) faiz konusunda yasaklama düşüncesi hâkim olmuştur. Bu dönemdeki farklılık, faiz kavramının dini bakış açısı ve kiliseler üzerinde etkili olmasıdır (Destebaşı, 2018). Bunun en belirgin olarak görüldüğü zamanlar yaklaşık olarak 7. yüzyılın (yy.) sonuna kadar sürmüştür. Ancak sonraki zamanlarda faiz hakimiyetinin sınırlandırılması düşüncesi önem kazanmıştır. İtalyan Katolik bir din adamı olan Thomas Aquinas (13. yy. – 15. yy.) bir düşünce ortaya çıkarmıştır. Kişilerin buğday, arpa gibi tüketim mallarını borç olarak almasından doğan geri ödeme söz konusu değilken; bağ, bahçe, çiftlik, ev gibi kullanılan malların kullanımı karşılığında geri ödenmesi gereken bir ücret vardır. Hatta kişilerin gereksinim duydukları malları borç olarak almaları karşılığında teşekkür niyetiyle bir bedel ödemelerini meşru olarak saymaktadır. Bu durum ise zamanla alışverişlerin ve malların ödünç olarak alınıp verilmesinin insanlar tarafından sorgulanmasına neden olmuştur (Denis, 1997'den aktaran Demirgil ve Türkay, 2017: 135). En sonunda ise bu dönemin düşünce yapısı değişime uğramış, paranın değeri basitleşerek verimsizleşmiştir (Demir, 2010).

Yeni Çağ'a (1453-1789) gelindiğinde ise, Alman Martin Luther ile Fransız Jean Calvin adındaki din bilginlerinin öncülüğü ile faizin yasak ve haram olduğu düşüncesi ortadan kalkmıştır. Her iki düşünür de faizli alışverişin, faiz ile borç vermenin meşru kılındığı ve faiz olgusunun haram olmadığı yönünde düşüncelere sahip olmuştur. Buna bağlı olarak faizin haram olduğu düşüncesi 1545 yılında İngiltere'de Kral VIII. Henry, 1789 yılında da Fransız düşünür Anne Robert Jacques Turgot tarafından yok edilmiştir (Orman vd., 1992).

¹ Aristoteles, **Politika**, (Çeviren: Mete Tuncay), Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, 2750-Aristoteles-Politika-Mete_Tuncay-1675-247.pdf (turuz.com) 16.12.2019.

2.2. Faiz Kavramı ile Benzer Kavramların Karşılaştırılması

Faiz bazı kavramlara benzetilmektedir. Ancak faiz olgusunun net olarak anlaşılması için bu kavramlardan ayırt edilebilmesinde fayda vardır. Bunlar: kâr, kira ve selemidir (Akdemir, 2018).

İlk olarak kâr kelimesi, Farsçadan dilimize geçmiştir. Basit bir tanımla kâr, ticaretin getirisi olan bir kazançtır. İktisadî bir tanımda ise kâr, belirli bir zaman içerisinde bir işletmenin ya da kuruluşun, yaptığı ekonomik faaliyetler sonucunda mevcut varlıklarında görülen artıştır (Ünal, 2006). Arapçada “*ribh*” olarak telaffuz edilen kâr kavramı, İslam dininde ticaretin bir getirisi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlarda da görüldüğü gibi kâr, ticaret yoluyla girişimcilere ve işletmelere bir getiri olarak verilen kazançtır. Faiz kelimesi ise verilen bir sermayenin kullanımının karşılığı olarak ödenen kiradır. Dolayısıyla bu iki kavramın farklı olduğu anlaşılmaktadır (Özsoy, 1993). Bu farklılıklara ilave yapılacak olursa diğerleri şöyle sıralanabilir (Avcı, 2017; Bintawim, 2011; Hamedian, 2013):

- Faizli işlemlerde zarar edilmesi taraflardan sadece birini ilgilendirirken, kârın söz konusu olduğu işlemlerde zarar her iki tarafa da paylaştırılmaktadır.
- Enflasyon ortamında satıcı faizli bir işlem yaptığında, ürünlerin maliyetini karşılamak amacıyla satış fiyatlarını arttırarak enflasyondan kendisini korumaya çalışmaktadır. Aynı ortamda satıcının kâr elde etmesi durumunda borç alan kişi malların satış fiyatına enflasyon değişimini yansıtmaz.
- Faizli işlemlerden kazanç elde edilen bir ekonomide, parasal kaynaklar yalnızca belirli kişilerin elinde mevcut olarak bulunduğu için ekonomik büyümeye bir katkı sağlanamamaktadır. Kâr payından kazanç elde edilen bir ekonomide ise, toplumun büyük çoğunluğu reel açıdan zengin sayılabilmektedir. Bu durum ekonomik büyüme hızını da artırmaktadır.
- Faizli bir işlemde paranın kendisi bir ürün sayılırken, kârlı bir işlemde para yalnızca değişim aracı konumunda olmaktadır ve para haricindeki reel faktörler ürün olarak sayılmaktadır.
- Faizli bir işlemde, mal ve hizmetlerin parasal bir karşılığı olmadığı için para artışları enflasyona yol açmaktadır. Kârlı bir işlemde ise, mal ve hizmetlerin

mali açıdan bir karşılığı olduğu için para artışları enflasyona yol açması söz konusu olmamaktadır.

İkinci olarak kira kavramı, sahibi tarafından bir evin, arsanın, taşıtın ya da mülkün bir ödeme yapılması şartıyla, belli bir zaman kullanılması için bir başkasına verilmesi olarak tanımlanmaktadır. Kira kelimesi Arapçada “*icar*” olarak bilinmektedir. Yani kira kavramı, bir ücret ödenmesi şartıyla taşınmaz malın başkasına verilmesi anlamını taşıyan “*icâre*” olarak tanımlanmaktadır (Aslan, 2012). Aslında faiz kavramı ticaretten çok kira kavramına benzetilmektedir. Kira geliri, taşınmaz bir malın bir başkasına kullandırılmasından elde edilmektedir. Faiz geliri ise taşınabilir paranın bir başkasına kullandırılmasından kazanılmaktadır. Ancak faiz ve kira kavramlarının arasında farklılıklar vardır (Akdemir, 2018).

Kira ve faiz arasındaki farklılıklar şöyle verilmiştir (Akdemir, 2018):

- Kiralanan bir mal geri alındığında yıpranma olur. Ancak faizde, ödünç olarak verilen para fazlasıyla geri alınır ve yıpranma olmaz.
- Kira işleminde her iki taraf için de şartlar eşittir. Yani kiraya veren kişi de gayrimenkulünün giderlerini karşılamak için kiralamak zorundadır. Ancak faizli bir işlemde zorluk yaşayan borçlu taraftır.
- Kiralanacak olan malın kullanımından sonra doyum noktasına varılırken, paranın kullanımında doyum noktası yoktur.
- Kira işleminde, kiracının taşınmaz mal üzerinde meydana getirdiği zararlar kira gelirleriyle karşılanmaktadır. Ancak faizli bir işlemde ortaya çıkan zararların giderilmesi borçluya aittir.
- Kira sahibinin kiraladığı reel bir eşyadır ve çoğaltılamamaktadır. Faizde ise bir süreliğine borç olarak verilen bir kredinin geri ödeme bedeli iki katına çıkabilmekte ve çoğaltılabilmektedir.

Son olarak selem kavramı basit bir şekilde teslim anlamında kullanılmaktadır (Bilen, 2016; Deran ve Dikmen, 2019). Diğer bir deyişle selemın sözlükte geçen temel anlamı, “... teslim etmek, teslim olmak, peşin bedelle vadeli mahsul almak” şeklinde tanımlanmaktadır (Bilirli, 2016: 154). Selem literatürde ise, “... alıcının belirlenen ürünlerin pazarlık fiyatını peşinen ödediğı, satıcının ise ürünleri ileride belirlenmiş bir tarihte teslim etmeyi taahhüt ettiğı bir satış işlemi” şeklinde ifade edilmiştir (Arzova ve Şahin, 2019, s. 34). Selem yönteminin özelliğı, daha üretilmemiş olan bir malın peşin olarak satılabilmesidir (İnanır, 2017). Selemli işlemler sözleşme ile yapılmaktadır. Sözleşmeye kalitesi ve niceliğı yönünden değerlendirilebilen mallar konu olmaktadır (Aburaida, 2011). Faiz ve selem arasın belirgin bir farklılık vardır. Faizli bir işlemde mal önce teslim edilip para geç ödenirken; selemli bir işlemde satın alan kişiye mal geç teslim edilmektedir. Bu farklılıklara şu ilaveler yapılabilir (Akdemir, 2018):

- Selem yönteminde bir ürünün geç teslim edilmesi alıcıları tasarruf etmeye iter. Faizli bir işlemde ise bireyler şu an ellerinde bulunan nakit paraları harcama eğilimine girer ve hatta kimileri bazı ürünleri tüketmekten vazgeçerek fedakârlık yapar. Bu durum zamanla üretimin yavaşlamasına yol açmaktadır.
- Selemli bir ticarete senet aracılığıyla güvence altına alınan risksiz bir getiri sağlanmaktadır. Yani enflasyona yol açmamaktadır. Faizli bir ticarete ise piyasaya sürülen paranın güvencesi yoktur ve bu durum enflasyona yol açabilmektedir.

2.3. Faiz Kavramı ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Faiz konusu popüler olmasından dolayı, her zaman tartışmalı bir olgu olmuştur. Kimileri faizi kabul etmişler, kimileri de bu olguya karşı çıkmışlardır. Bu bağlamda, bazı ekonomistler faizin varlığıyla ilgili çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkarmışlardır. Bunların ilki **nemalandırma yaklaşımı**dır. Bu yaklaşımı ortaya atan iktisatçı fizyokrasinin temsilcilerinden Anne Robert Jacques Turgot’tur. Turgot faizi toprağın üretkenliğı ile açıklamıştır. Toprak doğal verimliliğı ve üretkenliğı sahip olduğundan, toprak sahibi olanlara çalışmadan kazanç sağlama imkânı vermektedir.

Yani menkul mallar hem kendileri ile hem de gayrimenkul mallarla değiştirilebilirken, belli bir miktar para da bir miktar toprakla eş değer olarak tutulmaktadır (Demirgil ve Türkay, 2017). Diğer yandan Turgot, para ve para sahibi arasında mülkiyet hakkına bağlı bir ilişki olduğunu savunmuştur. Bundan dolayı Turgot, para sahibinin parasını istediği miktarda borç verebileceğini dile getiren ilk düşünürdür. Ayrıca Turgot paranın zaman açısından değerini göz önüne alarak faizi meşrulaştırmıştır (Ertürk, 2019). Nemalandırma Teorisi'ne göre, rant kazandıran toprağı satın almaya yarayan para, ödünç olarak verildiğinde rant geliri kadar faiz gelirinin sağlanmasını da meşru kılmaktadır. Yani Turgot faiz ve rantı birbiriyle eş değerde tutarak, faiz yoluyla kazanılan geliri haklı ve meşru göstermektedir (Groenewegen, 1971).

Bir diğer yaklaşım ise **verimlilik yaklaşımı**dır. Bu yaklaşımı öne sürerek faizi açıklamaya çalışanlar, Klasik ekolün savunucularıdır. Bu iktisatçılar: John Baptise Say, Thomas Robert Malthus, Fredrich Von Thünen, Roscher ve J. M. Lauderdale'dır. İçlerinden özellikle, Lauderdale verimlilik yaklaşımını geliştirmiştir (Pıçak, 2012). Genel olarak klasik iktisat, faiz kavramının iktisadi açıdan değerli olduğuna inananların temsil ettiği bir ekoldür. Yani, mevcut sermaye borç verildiğinde kişiye bir getiri kazandırır. Bu nedenle, asıl sermaye sahibi borç vermiş olduğu sermayeyi, farklı kişilerin üretken bir şekilde kullanarak elde ettikleri gelirlerden kendisine de ek bir kazanç sağlamış olmaktadır. Buna faiz denilmektedir (Aksaç, 2017). Kısacası, bu yaklaşımı savunanlara göre faiz, bir çeşit sermaye verimliliğinden doğmaktadır.

Başka bir yaklaşım ise, **feragat yaklaşımı**dır. Faizi açıklamakta yardımcı olması açısından bu yaklaşımı ortaya atan iktisatçı, Nassau William Senior 'dur. Bu yaklaşımda, kişilerin kendilerine fayda sağlayabilecek tüketim mallarına olan isteklerini ve tercihlerini yarına ertelediği belirtilmektedir. Bu sayede kişiler tasarruf yapmış olurlar (Şener, 1983). Senior'a göre tasarrufun anlamı şöyledir: Kişilerin bugün sahip olduğu tüketim imkânlarını kullanıp fayda sağlamaktan vazgeçip, gelecekte daha iyi bir hizmet ve fayda elde edebilmeyi beklemektir. Tüketimden vazgeçilen bu süreçte bireylere ödül niteliğinde verilen para ya da sermaye ise faizi oluşturmaktadır. Bu yönüyle, feragat yaklaşımının zaman tercihi yaklaşımına temel

oluşturduğu ve faizin de tasarruftan meydana geldiği anlaşılmaktadır (Erim, Nakiboğlu ve Güneş, 2011).

Son olarak, ortaya çıkarılan başka bir teori ise **zaman tercihi yaklaşımıdır**. Zaman tercihi yaklaşımı, kişilerin şu anki tüketim ile gelecekteki tüketim miktarlarının, her bir tüketimden elde edilen faydanın bir önceki tüketime göre ne kadar fayda sağladığını ortaya koyar. Yani marjinal ikame oranını verir (Fisher, 1930; Korkmaz, 2018). Bu yaklaşımı destekleyen önemli iktisatçılar, Neo-Klasik Ekolünden Eugen Böhm von Bawerk ve Irving Fisher'dır (Demirgil ve Türkay, 2017).

Böhm-Bawerk, bu yaklaşımı “Agio Teorisi” ile açıklamaya çalışmıştır. Böhm-Bawerk, zaman tercihi yaklaşımı ile faiz konusunun önemini vurgulayan ve faiz olgusunun var olmasının haklılığını savunan ilk ekonomisttir (Salerno, 2008). Böhm-Bawerk'e göre prensip olarak bugünkü tüketim malları, gelecekteki aynı tüketim mallarından daha değerlidir. Bugünkü tüketim malları ile gelecekteki tüketim malları arasındaki bu fark, sermaye faizini meydana getiren bir nedendir (Conard, 1959).

Böhm-Bawerk bu ileri sürdüğü görüşünün nedenlerini psikolojik, ekonomik ve teknik nedenlere dayandırarak açıklamıştır. Psikolojik sebep, bireylerin yaşam sürelerinin ne kadar olacağını bilememesinden dolayı bugünkü tüketim düzeyinin daha değerli olacağını düşünmesi ile açıklanmaktadır. Ekonomik sebep, daha çok ihtiyaç sahibi olan insanların şu anki harcamalarının gelecekte yapacakları harcamalara göre daha önemli olduğu görüşü ile açıklanmaktadır. Diğer bir deyişle kişiler, bugün yaptıkları fazla harcamalar için yarın borçlarının faizini ödemeyi tercih etmektedirler. Son olarak teknik sebep ise, kişilerin şu anki tüketim harcamalarını oluşturan mal ve hizmetlerin üretim sürecinde ortaya koyulan araç ve gereçlerin verimliliğidir. Kişiler bu üretim araçlarını tekrardan üretime koyarak tüketiciler için daha yüksek bir harcama oranı çıkarırken, üreticiler için önemli derecede artan bir verimlilik ortaya koyabilirler (Açıl, 1984).

Zaman tercihi yaklaşımını destekleyen ikinci önemli kişi ise, Fisher'dır ve sabırsızlık yaklaşımı ile faizi açıklamaya çalışmıştır. Sabır kelimesini yoksunluk, yetersizlik olarak ifade etmiştir. Fisher'e göre, faiz oranları sabırsızlığa bağlanmıştır. Yani faiz olgusunun varlığı, kişilerin vazgeçmiş oldukları şu anki tüketim miktarının karşılığı olarak, ileride aşırı bir tüketim yapabilme arzularından anlaşılmaktadır (Seyrek ve Mızrak, 2009). Başka bir ifade ile faiz, şu an tercih edilen tüketim mallarının değeri ile ileri zamanlarda tercih edilen tüketim mallarının değeri arasındaki farktır. Faiz oranı ise, yarın sağlanacak olan gelirin bugünkü değerini ölçmeyi ifade etmektedir (Fetter, 1914). Bu açıdan Fisher, Böhm-Bawerk'in ele aldığı faiz teorisine farklı bir boyut kazandırmıştır. Fisher'e göre faiz, gelirdir. Faiz oranı ise subjektif ve objektif kriterlerle belirlenmektedir. İnsanların bugünkü tüketimi gelecekteki tüketime değişmesine bağlı eğilimler, subjektif kriterdir. Burada zaman tercihinin kişilerin gelirleri ve kişisel özellikleri belirlemektedir. Fisher, kişilerin gelirlerine ilişkin gelir akımının büyüklüğü, riskliliği, zaman içindeki dağılımı gibi unsurların etkili olduğunu; kişisel özelliklerine ilişkin ise irade, yaşam süresine dair beklentiler, miras bırakma isteği etkilidir. Yani tüm unsurlar zaman tercihinin etkileme özelliğine sahiptir (Fisher, 1930; Korkmaz, 2018).

Bu yaklaşımların hepsi faizi açıklamak ve varlığını savunmak için ortaya atılmış teorilerdir. Bunlar dışında faizin varlığını reddeden teoriler de ileri sürülmüştür. Genel olarak böyle bir görüşe sahip olanlar, sermayeden elde edilen gelir yerine emeğin gelirini kabul etmektedir. Bu görüşü savunanlar Sosyalist sistemi temsil eden Pierre – Joseph Proudhon, Karl Rodbertus, Frederic Engels, Karl Marx ve Ferdinand Lassalle'dir. Bu temsilciler arasındaki en önemli düşünür ise Karl Marx'tır. Karl Marx, emeğin değerine istinaden *İstismar Teorisi* ya da *İstismar Yaklaşımı*'ni ileri sürmüştür (Pıçak, 2012).

Sermaye kavramı Neo-klasik görüşle benzer bir açıklamaya sahiptir. Dolaylı olarak üretime katılan araç gereçler (makina, teçhizat gibi) sabit sermaye sayılmaktadır. Doğrudan üretime katılan işgücü yani insan faktörü ise değişken sermaye sayılmaktadır. Neo-klasik yaklaşımda nihai ürün, üretime katılan her iki girdi bileşiminin marjinal verimliliğinin farkı olarak tanımlanmıştır. Yani, her bir sermayenin marjinal verimliliği, ortaya çıkardıkları ürünlerin faizini ya da kârını

belirler. Karl Marx, emeğin değişken sermaye olması nedeniyle ortaya çıkardığı ürünlerin fiyatının da değişebilir olduğunu vurgulamaktadır. Yani insan gücünün emeğinin değeri, sabit sermaye olarak görülen makina ve teçhizatın fiyatıyla aynı değildir (Akın, 1986). Başka bir ifadede, işgücünün tüm emeğine sermaye denilmektedir. Ancak girişimciler, işgücü ile ortaya çıkardıkları nihai ürünlerin değerinin yalnızca bir bölümünü ücretlendirmektedir. Diğer bölümün değerinin karşılığını ücretlendirmezler. Bu kısma da artık değer denilmektedir. Kâr diye nitelendirdikleri bu kısmı, sermaye darlığı çektiklerinde yeterli sermayeyi edinebilmek için, fedakârlık ederek ellerinden çıkarırlar. Fedakârlık edilen bu bölüm ise, faiz niteliği taşımaktadır (Öztürk, 2010).

Marx'ın bu yaklaşımı, emeğin geliri dışındaki, faiz ve kâr gibi gelirlerin sömürülen kazançlar olduğunu vurgulamaktadır. Kapitalist sistemde işgücü gelirin işverenler tarafından kâr ve faiz amacıyla kullanılmasının ahlâkî açıdan da yanlış olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, kendisinin oluşturduğu artık değer kavramı söz konusu ahlâkî yanlışlığı açıklamaya yöneliktir. Diğer yandan ise Karl Marx da dahil sosyalizmin temsilcilerine göre, bu yanlışlık kâr ve faiz kavramlarının ortadan kaldırılmasıyla düzelecektir (Orhan ve Erdoğan, 2013). Özetle, “Faiz bugünle gelecek arasında bağ kuran bir kavram olarak, dönemler arası zaman tercihi yapabilmenin veya ekonomik kararları ertelemeğin alternatif maliyetidir. Kimine göre, yatırımın verimliliğidir. Kimine göre, paranın fiyatıdır. Kimine göre önemli bir iktisat politikası aracıdır” (Yay, 2012, s. 103).

2.4. Faiz Oranını Açıklamaya Yönelik Teoriler

Faiz oranlarının ekonomik hayattaki rolü önemlidir ve bu önem onu ekonominin reel kesimi ile parasal kesimi arasında kurmuş olduğu bağ ile açıklanabilir (Yay, 2002). Faiz oranı kavramı iktisadi ekollere göre farklı içeriklerde tanımlanmaktadır. Faiz oranı temelde iki farklı yaklaşım çerçevesinde ele alınır: Geleneksel ve Geleneksel Olmayan yaklaşımlar.

2.4.1. Geleneksel Yaklaşımlar

Geleneksel yaklaşım temelde 3 görüş ile açıklanmaktadır. Bunlar: Klasik Faiz Teorisi, Keynes'in Likidite Tercihi Teorisi, Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi (ÖVFT)'dir.

Klasik faiz teorisine göre faiz oranını belirleyen reel kesimdir. Diğer bir ifade ile "... faiz oranları, yatırım verimliliği ve tam istihdam üretim seviyesindeki tasarruflarla belirlendiği kabul edilmektedir" şeklinde ifade edilmektedir (Yay, 2012, s. 105). Kişiler tüm tasarruflarını borç olarak verip, herhangi bir parasal şekilde (çek, tahvil, bono, senet ya da nakit para gibi) elinde tutmazlar. Yalnızca hayatlarını sürdürebilmek adına günlük işlemleri için ellerinde gerektiği kadar parasal kaynak bulundurmayı tercih etmektedirler. Günlük işlemlerden arta kalan parasal kaynakları ise mal alımı için kullanmaktadır. Bu bağlamda, borç taleplerinin altında yatan neden yatırım yapma isteğidir. Borç arzını oluşturan ise bireylerin ve kuruluşların (firma, şirket gibi) elde ettiği tasarruflardan meydana gelmektedir. Aynı zamanda borç arzı ile borç talebine sermaye arzı (tasarruf) ve sermaye talebi (yatırım) denilmektedir. Her iki kavram da faiz oranına karşı duyarlıdır ve esneklik göstermektedir. Faiz oranları yükseldiğinde tasarruf sahipleri ileride daha çok kazanacaklarını düşündükleri için tasarruf (borç arzı/sermaye arzı) artar. Faiz oranlarında düşüş gözlemlendiğinde ise, sermaye talebi artış göstermektedir (Zarakolu, 1993).

İkincisi Likidite Tercihi Teorisidir. Bu teoriyi ortaya atan John Maynard Keynes'tir. Keynes, eseri olan Faiz, İstihdam ve Paranın Genel Teorisi'nde faiz oranının belirleyicilerini, para arzı ve para talebi olarak ele almıştır (Keynes, 1937). Keynes'e göre faiz insanların tasarruf edip harcama yapmamalarının bedeli olarak ödenen ücret değildir. Faiz, kişilerin varlıklarını fabrika, makine vb. nakit olmayan yatırımlar şeklinde tutmalarının bir karşılığı olarak ödenen bedeldir (Galbraith, 1990). Faiz oranı, mevcut bulunan nakit miktarı ile tüm serveti hali hazır bir şekilde elde tutma isteğini eşitleyip dengeye getiren fiyat olarak tanımlanmaktadır (Keynes, 1936). Likidite tercihi ise, para talebi anlamına gelmektedir (Gerrard, 1995). Bu yaklaşıma göre, insanların servetlerini nakit olarak tutma isteklerinden vazgeçmelerinin ödülü faizdir. Bundan dolayı faizdeki değişimler likidite tercihini etkilemektedir. Faiz

oranı azaldığında insanların parasal kaynaklarını nakit olarak bulundurma arzusu görülecektir. Faiz oranı arttığında ise para talebinde yani likidite tercihinde azalma meydana gelecektir. Bu nedenle insanların nakit olarak bulundurmak istedikleri para miktarında azalma görülecektir. Yani denge faiz oranı, para arzı ile para talebinin kesiştiği yerdir. Likidite tercihi sabitken, para arzında değişme olması faiz oranını dengeye getirecektir. Para arzı sabitken, likidite tercihindeki bir değişiklik faiz oranını etkileyecektir. Faiz oranı yeniden dengeye gelecektir (Türkay ve Demirbaş, 2012).

Keynes, Klasik Faiz Oranı Teorisinin aksine parasal faktörleri içeren faiz oranı teorisi öne sürmektedir. Bu teoriye göre faiz oranı tasarruftan sağlanan bir kazanç değil, parasal kaynakları elde tutmanın bir getirisi (Yay, 2012).

Likidite tercihi yaklaşımına göre kişiler üç şekilde para talep ederler (Zarakolu, 1993): Spekülasyon, ihtiyat ve işlem güdüsü. Kişiler ya da şirketler, yarın faiz oranlarının artacağı beklentisine girerek nakdî olarak daha fazla parasal kaynak ellerinde bulundururlar. Çünkü bu beklenti gerçekleştiğinde elde tutulan bu nakit kaynakların değeri artacaktır. Bu durum spekülasyon amaçlı para talebini ifade etmektedir. İhtiyat amaçlı para talebi, kişilerin gelecekte karşılaşacakları riskler için önlem almak ve miras yoluyla servet bırakabilmek gibi olağandışı harcamalar için talep ettikleri miktardır. Bunu yaparken faizden elde edecekleri gelirden vazgeçmiş olurlar. İşlem amaçlı para talebi ise, kişilerin günlük olan rutin harcamaları ve oluşturdukları planları doğrultusunda yaptıkları işlemleri yürütebilmek için bulundukları nakdî para talebidir (Orhan ve Erdoğan, 2013). Kısacası, likidite tercihi teorisindeki etkin rol likiditeye aittir. Kişilerin gelir düzeyi ile faiz oranları da likiditeye bağımlı oldukları bir denklemi oluşturmaktadır (Aksaç, 2017).

Keynes Likidite Tercihi Teorisi'nde, yalnızca kişilerin servetlerini likit ya da likit olmayan varlıklar şeklinde tutma isteğine yoğunlaşmıştır. Faizi bu konu üzerinden açıklamaya çalışarak, üretim kısmını göz ardı etmiştir. Ancak üretim de faiz oranını belirlemede önemli role sahiptir. Çünkü üretimde kullanılan sermayenin marjinal verimliliği yatırım kararlarında göz önünde bulundurulması gereken bir unsurdur. Diğer yandan, Keynes faiz teorisinde faizin tam olarak nereden kaynaklandığını

açıklayamamıştır. Ancak faiz, likidite tercihi ve yatırım ile ilgili verilen kararlarda temel bir unsurdur (Seyrek ve Mızrak, 2009). İkinci olarak, Keynes'in bu teorisine göre kişiler paralarını gerek hali hazır (likit) gerekse de tahvil, fon gibi çeşitli yollarla ellerinde tutabilmesi mümkün değildir. Kişinin parasal kaynaklarını tümüyle elinde tutması, uzun dönemde para talebinin azalmasına ve para arzında düşüş yaşanmasına yol açar. Bu durum hem birey için hem de ülke ekonomisi için risklidir. Çünkü böyle bir ekonomide gayri iradi işsizliğin baş göstermesi söz konusu olabilmektedir (Aydın, 2015; Şener, 1983).

Üçüncüsü ise Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'dir. ÖVFT, kendinden önceki faiz oranı teorilerine yapılan eleştirilerden sonra önem kazanmaya başlamıştır. İçeriği, hem klasiklerin ve Neo-klasiklerin faiz oranı yaklaşımındaki sermaye arzı ile sermaye talebinden hem de Keynes'in faiz teorisindeki parasal etkenlerden (para arzı ve para talebi) oluşmaktadır (Zarakolu, 1993). Bu nedenle bu teori hem reel faktör piyasasında hem de parasal ekonomilerde benimsenmiştir (Fleisher ve Kopecky, 1987).

Teoriyi öne süren Knut Wicksell (1930)'dir. Teori Dennis Holme Robertson (1937) ile Bertil Ohlin'in (1937) katkılarıyla daha çok öne çıkmıştır. ÖVFT'de faiz, borç olarak alınan sermayelerin bir süre kullanımının ardından karşılık olarak yapılan geri ödeme olarak tanımlanmaktadır. İşlemi gerçekleştiren en önemli ödünç verebilen kurum ise bankadır. Çünkü bankalar için faiz oranları, ödünç verilebilen finansal kaynakların ücreti olarak görülmektedir. Bankalar için faiz oranlarını belirleme araçları fon talepleri ve fon arzlarıdır. Ödünç verilebilen fon arzları, dönemsel olarak yapılan tasarruflar ve finansal faaliyetlerden oluşmaktadır. Ödünç verilebilir fon talepleri ise, sürekliliği olan yatırımlar ile önceki dönemlerden kalma yatırımlardan meydana gelmektedir (Hayes, 2010; Orhan ve Erdoğan, 2013). Burada fon talebi ve faiz oranı arasında negatif yönlü bir ilişki varken, fon arzı ile faiz oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Çünkü faiz oranı yükseldiğinde ödünç verilebilen fonların arzında da artış olur. Ancak, ödünç verilebilen fonlara olan taleplerin artış göstermesi ise, faiz oranlarının düşük olmasına bağlıdır (Demirgil ve Türkay, 2017).

2.4.2. Geleneksel Olmayan Yaklaşımlar

Geleneksel olmayan yaklaşımlar yeni ve güncel yaklaşımlar olarak da ifade edilebilir. Bunlar: Monetarist Yaklaşım Göre Faiz Oranı Teorisi, Rasyonel Beklentiler Teorisi, Post Keynesyen (Heterodoks) Faiz Teorisi ve Yeni Wicksellci Faiz Teorisi'nden oluşmaktadır (Yay, 2012).

Monetarist yaklaşım Chicago Ekolü² olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımın en önemli düşünürü Milton Friedman'dır. Friedman'ın faiz oranı ile ilgili ifadesi şöyledir: "Faiz oranı, bir hane halkının geliri bir zaman döneminden diğerine önemli ölçüde değişse bile ... harcama akımlarını düzleme/dengeleme isteğini ayarlayan, kaynakların dönemler arası fiyatıdır" (Friedman, 1957, s. 7; Hetzel, 2012, s. 49). Milton Friedman, Keynes'in faiz teorisinin aksine faiz oranı belirleyicilerinin tasarruf, verimlilik vb. faktörler olduğunu ileri sürmüştür (Bibow, 2002). Yani Monetarist yaklaşımın faiz oranı teorisinde belirleyiciler parasal faktörlerden ziyade reel faktörlerdir. Ayrıca önceki faiz teorilerinde enflasyonun borçlanma maliyetlerine etkileri, yaptıkları analizlere eklenmemiştir. Monetarist yaklaşımda ise, özellikle de 1960'larda enflasyonun baskın olduğu bir döneme girilmesiyle birlikte enflasyon olgusunun faiz oranlarını etkilemesi ihtimali karşısında nasıl ve ne kadar etkilediği gibi soruların ortaya çıkması sonucu enflasyon analizlere dahil edilmiştir. Bu nedenle Milton Friedman bundan önceki yaklaşımları ele alarak başlattığı analiz sürecinde, enflasyon, para arzı ve faiz oranı arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Yay, 2012).

Friedman'ın çalışmalarına göre, para arzındaki bir artış başlangıçta nominal faiz oranlarını düşürmektedir. Düşen nominal faiz oranları ise tüketim ve yatırım harcamalarını artırarak nispi fiyatların artmasına yol açmaktadır. Bu durum kişilerin işlem amaçlı para talebini hızla artırarak nominal faiz oranlarının yükselmesine yol açmaktadır. Ayrıca kişilerin fiyat düzeyinin yükseleceğine dair bir beklenti içinde olmasından dolayı para arzı artışları sonucunda nominal faiz oranları artış göstermektedir (Friedman, 1968). Yani kısa dönemde para arzındaki bir değişim, reel

² Kurucusunun Milton Friedman olduğu, bir takım Chicago iktisatçısının bir araya gelmesiyle oluşturulmuş bir ekoldür. Bu iktisatçılar şu şekilde sıralanabilir: Gary Becker, D. Gale Johnson, Ronald Coase, Aaron Director, H. Gredd Lewis, George Stigler, Theodore Schultz ve son olarak Arnold Haberger'dir (Hetzel, 2012).

faiz oranlarını değiştirse bile uzun dönemde reel faiz oranları tekrar dengeye gelecek ve değişen sadece nominal faiz oranları olacaktır (Yay, 2001).

Keynes'in faiz teorisine karşı çıkan bir başka ekol de Yeni Klasik Ekoldür (İslatince, 2002). Temsilcileri ise Friedman'ın öğrencilerinden; Robert E. Lucas, Thomas J. Sargent, Robert J. Barro, Neil Wallace ve John F. Muth'dan oluşan bir iktisatçı grubudur. Bu ekolün temeli Rasyonel Beklentiler Teorisine (RBT) dayanmaktadır (Aktan, 2010). RBT, 1961'de Muth'un Rasyonel Beklentiler ve Fiyat Hareketleri Teorisi adlı makalesini yayınlamasıyla gündeme gelmiştir (Muth, 1961). Bu yaklaşımın önemi, kişilerin yalnızca geçmiş tecrübelerini değil, şu anki beklentilerini ve geleceğe dair beklentilerini de göz önünde bulundurmasıdır (Yalta, 2011). RBT'ye göre rasyonel aktör olan birey ya da firma faiz oranı, gelecek piyasa fiyatı ve enflasyon ile ilgili objektif olarak önceden tahmin yürüterek, sistematik bir hataya düşmemektedir. Eğer, para talebini artırmaya yönelik bir politika uygulanmışsa, bireyler enflasyonun ortaya çıkacağına dair tahmin yürütmekte ve ücretlerinde artış talep etmektedir. Bundan dolayı genel fiyat düzeyinde bir artış meydana gelmektedir. Bu durum enflasyon oranını artırmaktadır. Yani bu genişleme politikası sadece fiyat düzeyini ve buna bağlı olarak enflasyonu artırmaktadır (Orhan ve Erdoğan, 2013).

Kısaca Rasyonel Beklentiler Teorisi'nde, para talebi ya da para arzında ortaya çıkan değişmeler beklenen yani sistematik olduğundan hem uzun vadede hem de kısa vadede reel faiz oranları bu gelişmelerden etkilenmemektedir. Para arzındaki değişmelerin kısa dönemde ekonomide, sadece beklenmedik para arzı artışları olduğunda tam istihdamdan sapmalar yaratmaktadır. Bu sapmalar faiz oranlarını da etkileyebilmektedir. Diğer bir deyişle, "sistematik bir para politikasının değiştiremediği tesadüfi etkiler nedeniyle, enflasyon oranı, reel faizleri etkileyebilecektir" (Yay, 2012, s. 121).

Post Keynesyen yaklaşımı ise heterodoks bir iktisadi düşünce sistemini temsil eder. Bu yaklaşımın temsilcileri Nicholas Kaldor, Joan Robinson, Michal Kaleck, Pierro Sraffa ve Sir Roy Harrod adındaki düşünürlerden oluşmaktadır. Bu iktisatçıların esin kaynağı makro iktisadın temeli sayılan Keynes'in 1936 yılında yayınladığı İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi (The General Theory of Employment, Interest and

Money) adlı eseridir (Cengiz, Develi ve Yünsel, 2019). Keynes ve Keynes'ten sonra öne çıkan ve Keynes'in teorilerinin devamı olduğunun öne sürüldüğü teoriler olmuştur. Ancak bu teoriler Neo-Klasik iktisadın varsayımlarını da benimseyerek Keynes'in temel düşünce yapısından uzaklaşmışlardır. Bu yüzden, Keynes'in teorilerinin günümüze taşınması ve geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu yaklaşım da bu amaçlarla ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımın bir ekol olarak belirgin bir şekilde kendini gösterdiği yıllar ise 1970'lerin sonlarına doğru olmuştur (Esen ve Yıldırım, 2019).

Post Keynesyen yaklaşımın temeli efektif talep ilkesine dayanmaktadır. Neo-klasik iktisadi yaklaşıma göre, ekonomideki temel problem kıt kaynakların nasıl dağıtılacağıdır. Post Keynesyen yaklaşıma göre, asıl problem kıt kaynakların nasıl artırılması gerektiği ve kaynak yetersizliğinin nasıl çözülmesi gerektiğidir. Post Keynesyen yaklaşımda gerçeklik ön plandadır. Yani Post Keynesyen ekonomi, gerçek ekonomik problemlerle ilgilenmektedir (Hart ve Kriesler, 2014). Bundan dolayı Post Keynesyen ekonomi, reel mübadele ekonomisi yani takas ekonomisini değil, parasal üretim ekonomisini benimsemiştir. Reel üretim ekonomisinde, ekonomik problemin asıl kaynağı kıt olan kaynakların nasıl dağıtılacağıdır. Parasal üretim ekonomisindeki temel problem ise, sermaye birikimi ve birikim sürecinde oluşan dalgalanmalardır (Tokucu, 2012).

Bu durum şöyle açıklanabilir (Smithin, 1994'ten aktaran Tokucu, 2012: 191): Reel mübadele ekonomisinde, mal ve hizmet üretimi girişimci, emek ve sermayenin bir araya gelmesiyle gerçekleşir. Bu sürecin başında her üretim faktörünün üretimden sonra alacağı pay belirlidir. Bu üretim sürecinde para yoktur. Çünkü para yalnızca takas ekonomisinin yol açabileceği problemleri gidermek için kullanılan bir metadır. Ancak parasal üretim ekonomisinde, üretimin başında emeğin kiralanması, hammaddeelerin elde edilmesi, fabrika binasının kiralanması gibi durumlarda para önemli bir ihtiyaçtır. Yani üretim faktörleri parayla temin edilir.

Post Keynesyen ekonominin diğerk bir özelliğı tarihsel zamanın farklı olmasıdır. Yani zaman geri döndürülemez. Bir karar verilir uygulmaya koyulduğunda, geri alınamaz. Uygulamadan vazgeçildiğinde maliyeti yüksek olmaktadır. Bu durum özellikle yeni bir tesise yatırım yapmak gibi sabit maliyetli uygulamalarda geçerlidir. Yani gerçek bir kıt kaynak varsa, o da zamandır (Lavoie, 2006). Bu yaklaşımın en önemli özelliğı ise, para arzının içsel olmasıdır. Yani tüm parasal faktörlerin içsel (endojen) olarak meydana getirildiğı gerçek bir dünyada para arzı da sabit değildir. Bu durumda faiz oranları, yalnızca iktisadi etkenlerle değil, kurumsal bir yapı olan Merkez Bankası (MB) aracılığıyla saptanan bir olgudur. Yani bu yaklaşıma göre faiz oranının belirlenebilmesi, ekonomi üzerindeki baskın gücün ve politikanın kim olduğu konusuna indirgenmesiyle paralellik göstermektedir. Keynes bu durumu, “para kapitalist sistemin işlemesi için gerekli olan bir şeydir; paranın fiyatı da (faiz oranı da), bir dizi kurumsal, politik ve hatta kültürel manevralar tarafından pazarlığı yapılan ve sonuçta Merkez Bankası tarafından saptanan parasal bir değişkendir” şeklinde açıklamıştır (Yay, 2012, s. 123).

Kısaca bu yaklaşıma göre, faiz oranının belirleyicileri “güç dengesi değişimleri veya fikirler ve beklentilerdeki değişimlerdir” (Yay, 2012, s. 123).

Son yaklaşım ise, Yeni Wicksellci Faiz Teorisidir. Bu yaklaşımın öncüleri: Goodhart (2002), Taylor (1993, 2000), Woodford (2002) ve son olarak Romer (2000)’dir. Yaklaşım, Wicksell’in faiz oranı teorisinden doğal faiz oranı ve parasal faiz oranının eşanlı olarak var olduklarının öngörülmesi yönünden farklılık göstermektedir. Wicksell’in faiz oranı kavramını doğal faiz oranı ile parasal faiz oranı olarak ayırması, parasal faiz oranının gösterdiği sapmalardan dolayı, bugün de ele alınabilen deflasyon ve enflasyon analizlerinde kullanılmaktadır. Ayrıca bu faiz teorisi, Post Keynesyen faiz teorisindeki para arzının içselliğı (horizontalizm) varsayımına ve merkez bankasının etkileşim fonksiyonu ile temellendirilmiştir. Yani LM (Likidite Tercihi Para Arzı) eğrisinin pozitif ya da negatif olması, MB’nin işlevi ile bağlantılıdır. Daha açık bir ifade ile MB’nin faiz oranı yalnızca enflasyona bağlı ise, LM kısa dönemde yatay olduğu belirtilmektedir. MB’nin faiz oranı yalnızca reel faktörlere (üretim seviyesi, kapasite kullanım oranı gibi) bağlı ise LM kısa dönemde pozitifdir (Yay, 2012).

2.5. Semavi Dinlerde Faiz

Din kavramı, geçmişten günümüze ortaya çıkan tüm medeniyetlerin kültürlerini derinden etkileyen, bireylerin faaliyetlerini ve düşüncelerini değiştiren ve toplumların sosyo-ekonomik yapılarıyla ilgili değerleri taşıyan bir kaynaktır. (Kapu ve Aybas, 2009; Geertz, 1973).

Dünya üzerinde halâ varlığını sürdüren pek çok din vardır. Kaynağının tek tanrı olduğuna inanılan dinler Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet dinleridir. Bunlara semavi dinler de denilmektedir (Ülkü, 2015). Bu dinler, bazı yönleriyle farklı özelliklere sahip olmasına rağmen, asıl gücü Allah'tan aldıklarını ileri sürdükleri için Semâvî Dinler şeklinde adlandırılmışlardır. Semâvî din kavramı, temeli kutsal bir güce yani yerin ve göğün yaratıcısı olan Allah'a dayanan bir din olarak ifade edilmektedir (Şenavcu, 2016).

2.5.1. İslamiyet'te Faiz

İslam dini, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak, O'nun bütün emir ve buyruklarına uymak gibi ilkelere bağlı olan milyarlarca insana hitap etmektedir. İslamiyet, 7. yy. da Mekke'de ortaya çıkmıştır. Kitabı Kur'an-ı Kerim, peygamberi ise Hz. Muhammed'dir (Ülkü, 2015). İslam hukukunun temel kaynağı Kur'an ve Hadis'tir (İmamuddin, 2003). Aile, faiz yasağı, devlet, zekât, miras ve mülkiyet gibi konular Kur'an ve Hadis çerçevesinde şekillenmiştir (Kazancı, 2016).

Faiz, İslam dinine göre yanlış, haksız ve faydasız olan bir olgudur. İslamiyet doğmadan önce Arap Yarımadası'nda ticari işlerin temeli faiz esasına dayanmaktadır. Vadesi gelen borçlar ödenmediği zaman, anaparaya faiz eklenerek yeni bir borç ve faiz uygulamaya koyulmuştur. Borç sahibinin ödeme yükünü artırıp, zengin alacaklının zenginliğini artıran bu uygulamaya mürekkep faiz denilmiştir. İslamiyet doğduktan sonra faiz yasaklanmıştır (Ustaoglu, 2014). Kur'an-ı Kerim'de faizin yasaklanmasıyla ilgili pek çok ayet mevcuttur. Arapçada “*riba*” olarak bilinen faiz kelimesi ve kökü faize dayanan kelimeler, Kur'an-ı Kerim'de on altı yerde geçmektedir. Adı geçen faiz kelimesinin, on yerde terim olarak, diğer altı yerde ise kelime anlamı ile kullanıldığı görülmüştür (Karakuş, 2006). Bunlardan bazıları

sırasıyla Rûm suresi 30/39. ayet, Âl-i İmrân suresi 3/130. ayet, Nisâ suresi 4/161. ayet ve Bakara suresi 2/275-276. ayet ile 2/278-279. ayetlerdir (Binatlı, 1966). Şöyle verilmiştir (Diyaret İşleri Başkanlığı (DİB), 2020):

- “İnsanların malları içinde artsın diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte (manevi kârlarını) kat kat arttıranlar onu verenlerdir.”
- “Ey iman edenler! Kat kat artırılmış faiz yemeyin. Allah’tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.”
- “Men edildikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.”
- “Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların: “Alım satım da ancak faiz gibidir” demeleridir. Halbuki Allah alım satımı helal, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah’tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişte yaptığı kendisine aittir, işi de Allah’a kalmıştır. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir. Allah faizi tüketir, sadakaları ise artırır ve Allah hiçbir inkârcı günahkârı sevmez.”
- “Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Bunu yapmazsanız Allah’a ve Resul’ü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer tövbe ederseniz, haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere ana paranız sizindir.”

Faizin yasaklanarak haram kılındığı ayetlerden sonra Hz. Muhammed’in hadisleri de mevcuttur (Binatlı, 1966). Bu hadislerden bazıları şöyledir (URL-1, 2020):

- Ebû Hüreyre (R.A.)’nin rivayetine göre; “Rasûlullah (S.A.V) bir satışta iki satış muamelesini yasaklamıştır”
- “İnsanlar dinar ve dirhemlerin peşine düşer, iyne satışı yapar, hayvancılık yapar ve Allah yolunda cihadı terk ederlerse, Allah onlara bir belâ indirir ve bu belâyı yeniden dinlerine dönünceye kadar da kaldırmaz”

- “Altınla altın, gümüşle gümüş, buğdayla buğday, arpa ile arpa, hurmayla hurma, tuz ile tuz, misli misline ve elden eledir. Her kim artırır yahut fazla almak isterse, muhakkak riba yapmış olur. Bu konuda alan da veren de eşittir.”

2.5.2. Hristiyanlık ve Yahudilikte Faiz

Dinler arasında her ne kadar farklılıklar olsa da hemen hemen hepsinin ortak yönü, faizi kullanarak borç alıp vermeyi ve faizle ticari işlemler uygulamayı haram kılarak yasaklamalarıdır. Faizi savunmaktan ziyade yok etme düşüncesine sahiptirler (Özdemir, 2010).

Hristiyanlık dini, dünyada iki milyarı aşkın bir kitleye hitap ettiği için en büyük din olarak görülmüştür. İnançları, yapısı ve kitleler üzerindeki etkisiyle iki bin yıla yakın bir geçmişe sahiptir. Bu dinin peygamberi Hz. İsa ve kutsal kitabı ise İncil'dir. Diğer yandan Hristiyanlık kelimesi Ortodoks, Protestan ve Katolik adlarındaki kiliselere ait mezheplerin ve daha başka tarikatlarla mezheplerin genel adı olarak bilinmektedir (Ülkü, 2015). Hristiyanlığın faiz ile ilgili ifadeleri sırasıyla Matta suresi 5/42, 7/7, 10/9. ayetleri ve Luka suresi 6/33-34-35. ayetleri ile verilmiştir (URL-2, 2020):

- “Senden dileyene ver, senden ödünç isteyen yüz çevirme.”
- “İmdi insanların size her ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Çünkü şeriat budur, peygamberler de bunu istemektedir.”
- “Kemerlerinize ne altın ne gümüş ne de bakır koyun.”
- “Siz yalnız onlardan bir iyilik beklemek için yardım ederseniz, bunun için ne teşekkür beklenir? Aynı şeyi günahkârlar da yaparlar. Birilerine ondan karşılık ummak için borç verirsiniz, bunun için hangi teşekkür beklenir? Günahkârlar da bir karşılık almak için birbirlerine bir şey verirler. Düşmanlarınızı daha çok seviniz, hiçbir şey karşılık beklemeden onlara ödünç veriniz. Böylece ödülünüz büyük olsun. Yücelerin yücesinin çocukları olursunuz. Çünkü o, nankörlere ve kötülere nimet vericidir.”

Bir diğer büyük din Yahudiliktir. Yahudilik tek tanrılı dinlerin en eskilerinden biridir. Yahudi kökeni M.Ö. 18. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Geçmişten bugüne Yahudilik İbraniler, İsrailoğulları ve Musevilik gibi isimlerle de anılmıştır. Bu dinin temel ilkesi Monoteizm yani tanrının birliğidir. Yahudilikte önde gelen isim ise Hz. Musa'dır. Bu dinin kutsal kitabı olan Tevrat Hz. Musa'ya vahiy olarak gönderilmiştir. İçeriği ekonomi, hukuk, din ve ahlâk gibi konuları kapsamaktadır (Aydın, 2000). Yahudiliğe göre de faiz yasak sayılan bir kavram olmuştur. Bu konu kutsal kitaplarında (Tevrat), faizsiz borç para verilmesini ve faizsiz ticaret yapılmasını belirten cümlelerle geçmektedir. Bu cümleler Tevrat'ta Çıkış 22, Levililer 25 ve Tesniye 23 bölümlerinde verilmiştir (Ustaoglu, 2014):

- “Halkıma, aranızda yaşayan bir yoksula, ödünç para vererseniz ona tefeci gibi davranmayacaksınız.”
- “Bir kardeşin yoksullaşır, muhtaç duruma düşerse ona yardım etmelisin desteklemelisin. Aranızda yaşayan bir yerli veya konuk gibi yaşayacaktır. Ondan faiz ve kâr alma. Tanrıdan kork ki, kardeşin yakınında yaşamını sürdürebilsin. Ona faizli para vermeyeceksin. Ödünç verdiğin yiyeceklerden kâr almayacaksın.”
- “Para veya faizli olarak verilen herhangi bir şeyle kardeşine borç vermeyeceksin.”

Tevrat, çıkış, sayılar, tesniye, huruç ve tekvin gibi isimlerle de bilinmektedir. Faizle ilgili olan kısımları ise Lavililer, Tasniye ve Huruç adlı kitaplarında sırasıyla 35-38. ve 19-20. ayetler ile 25. ayette şöyle verilmiştir (Binatlı, 1966):

- “Ve biraderin fakir düşüp senin yanında kudretsiz kalırsa, garip bir misafire yardım eder gibi ona yardım eyle ki yanında yaşaya. Ondan faiz ve murabaha almayasın ve Allahtan korkasın. Ta ki biraderin senin yanında yaşaya. Akçanı ona faiz ile vermeyesin. Ve taamı (yiyeceğini) murabaha ile vermeyesin.”
- “Biraderine ne faiz ile akça ne faiz ile zahire velhasıl faiz ile verilen hiçbir şeyi faiz ile vermeyesin. Ecnebiye (yabancı olanlara) faizle verebilirsin ama, biraderine faizle vermeyesin. Ta ki temellük için gittiğin diyar üzerinde Allah'ın, el uzattığın her şeyde seni bereketliye.”

- “Eğer kavmımdan, yanında bulunan bir fakire ödünç verirsen ona muameleci gibi olmayıp üzerine faiz koymayasınız.”

2.6. Katılım Bankacılığı Kavramı

Katılım bankacılığı, İslam hukuku çerçevesinde düzenlenmiş olan bir bankacılık modelidir. Katılım bankaları çalışmalarında, Kur'an ve Sünnet gibi İslami kaynaklar ilke edinilmektedir (Parlakkaya ve Çürük, 2011). Ayrıca katılım bankacılığı, faizsiz bankacılık yaparak hizmet vermektedir. Bu bankacılıkta her türlü finansal işlemler İslami kurallara dayandığı için faiz haram kabul edilmektedir. Yani İslami bir bankacılık modeli olan Katılım Bankacılığı, geleneksel bankacılığa alternatif bir sistem olarak ortaya çıkmıştır (Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (SERPAM), 2013). Ayrıca İslami hukuk çerçevesinde düzenlenmiş olan tüm bankaların Katılım Bankası olarak anılmasının yanı sıra İslami Banka, Faizsiz Banka veya Kâr-Zarar Ortaklığı Bankası gibi isimlerle de anılmaktadır (Pehlivan, 2016).

Katılım bankalarının faizsizlik ilkesinde üç temel esas vardır. Birincisi, fon toplama işlemi kâr ve zarara katılma esasına dayalı olarak yapılır ve müşterilere sabit bir getiri olacağı garanti edilmez. İkincisi, fon kullandırma işleminde nakit kredi vermeden müşterinin ihtiyacı olan mal satıcıdan peşin alınıp müşteriye vadeli satılır ya da müşteriyle proje kapsamında ortaklık yapılır. Üçüncüsü ise, hiçbir bankacılık hizmetinde faize başvurulmamasıdır. Bu esaslara göre katılım bankacılığında fon kullandırma yöntemi, mal ya da hizmet alım satımına dayanmaktadır. Yani toplanan fonlar, ticari amaçlı ya da bireysel mal ve hizmet alımında ihtiyaç duyan müşterilere kullandırılmaktadır. Katılım bankaları bu yöntemi uygularken müşterilere nakit kredi vermek yerine kullandırdıkları fonları, mal ve hizmet satıcısının hesabına ödemektedirler. Bu yol, katılım bankalarını geleneksel bankalardan ayıran en önemli farktır (Albaraka Türk, 2015). Yani geleneksel bankalar, önceden belirlenmiş bir faiz karşılığında mudilerden (müşterilerden) toplanan mevduatları, bu faiz üzerinden fon ihtiyacı olanlara kredi olarak kullandırmaktadır. Katılım bankaları ise faiz yerine katılım payı sağlamaktadır. Katılım bankalarının böyle bir yol izlemesindeki amaç şudur: Katılım bankalarınca mudilerden toplanan mevduatların kullandırılması

karşılığında, faiz almak istemeyen mudilerin sermaye birikimini ekonomiye kazandırmaktır (Özulucan ve Deran, 2009).

Katılım bankalarının uyguladığı yöntem, reel sektörü destekleyerek ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Daha açık bir ifade ile kullandırılan fonlar hem ticaret hem de sanayide hammadde, makine, mamul ya da yarı mamul madde, gayrimenkul vb. bütün teçhizat eksikliklerinin giderilmesine katkıda bulunmaktadır (Albaraka Türk, 2015).

Kısaca katılım bankacılığı şöyle özetlenebilir (Özulucan ve Deran, 2009, s. 87; Tunç, 2000, s. 13):

“... alternatif finansman yöntemi hizmetleri sunan, finansal sektörde faaliyette bulunan, reel ekonomiyi finanse eden ve bankacılık hizmetleri sunan kuruluşlardır. Bu kurumlar; bankacılık hizmetleri yapmanın yanı sıra, tasarruf sahiplerinden cari hesap ve kâr/zarar ortaklığı hesapları yoluyla topladıkları fonları, faizsiz finansman prensiplerine göre; reel sektöre aktararak, oluşan kâr veya zararı, tasarruf sahipleriyle paylaşmaktadırlar.”

2.7. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri

Katılım bankacılığı İslami bankacılık temeline dayandırılmaktadır. Faizin İslam dinince haram sayılması, tüm İslam ülkeleri için yeni bir finansal sistemin kullanılmasını gerekli kılmıştır. Bu bankacılık sisteminin doğmasına neden olan sebepler ekonomik, sosyal ve dini sebepler olarak ele alınmaktadır (Baykara, 2012; Pehlivan, 2016).

2.7.1. Ekonomik Nedenler

İslam ülkeleri ekonomik açıdan sınıflandırılmaktadır. Birincisi sanayileşememiş, istihdam gücü düşük ve geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlayan Yemen, Sudan gibi geri kalmış ülkelerdir. İkincisi sanayileşme yolunda adımlar atan ve sanayi alanındaki faaliyetlerinin tarım alanındaki faaliyetlerinden daha fazla olduğu ve nüfus yoğunluğu fazla olan Pakistan, İran, Türkiye, Mısır gibi gelişmekte olan ülkelerdir. Üçüncüsü ise ekonomik açıdan gelişmişlik seviyesi üst düzeyde olan ve genellikle petrole dayalı bir ekonomiye sahip olan Kuveyt, Suudi Arabistan gibi gelişmiş ülkelerdir (Tabakoğlu, 1996).

En önemli ekonomik neden, petrol gelirleriyle ilgilidir. Dünya üzerindeki petrol kaynaklarının büyük çoğunluğu İslam ülkelerine aittir. Bu da bu ülkelerin petrol ihracatından elde ettikleri gelirlerini artırmaktadır (Özdemir, 2019). 1970’li yıllarda Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (PIEÜÖ – Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC)) ülkeleri tarafından ortak olarak alınan bir karar neticesinde petrol fiyatlarına zam yapılmasıyla, petrol açısından zengin olan ülkeler daha fazla zenginleşmiş ve daha çok gelir elde etmeye başlamıştır. Ayrıca bu ülkeler, büyük meblağlara ulaşan gelirlerini gereken şekilde kullanamamışlardır. Gelirlerinin bir bölümünü Batı’nın finansal kurumlarına yatırmışlardır. Aynı zamanda az gelişmiş İslam ülkelerinin ekonomik gelişimlerine katkı sağlamayı ve iş birliği yapmayı amaçlamışlardır (Özsoy, 1997). Ancak, petrol fiyatlarının artırılması OPEC üyesi ülkelerin dış ticaret fazlalığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu fazlalıklar, petro-dolar olarak adlandırılan tasarruf şeklinde Batılı kaynaklara aktarıldığı için, az gelişmiş İslam ülkelerinin ekonomik gelişimlerine bir katkı sağlanamamıştır. Bu durum İslam ülkelerinin ekonomik yapılarını bozarak gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmıştır. Meydana gelen bu olumsuzluklar, ülkeleri ekonomik açıdan bir çözüm bulmaya yönlendirmiştir (Türkmenoğlu, 2007). Bu nedenle, ekonomik kalkınmalarına katkı sağlanması ve elde ettikleri gelirlerinin atıl olarak kalmaması için başta körfez ülkeleri olmak üzere tüm zengin ülkeler yeni bir finansal kurum aramaya başlamışlardır. Ayrıca sermaye ihtiyacı olan ve istihdam açığı olan İslam ülkelerinin olması da katılım bankalarının kurulmasında etkili olan bir sebeptir (Koçak, 2018). Diğer yandan geleneksel bankaların, ülkelerin ekonomik kalkınma projelerine ya da yatırım projelerine uzun vadeli olarak destek olmaktan ziyade kısa vadeli ticari amaçlara yönelik olan projelere destek olması dolayısıyla makro iktisadi gelişmelerde gecikmelerin yaşanmasını da Katılım Bankacılığının doğuşunu gerektiren bir diğer iktisadi neden olarak görülebilir (Kalaycı, 2013).

2.7.2. Sosyal Nedenler

Toplumların huzurlu, birlik ve beraberlik içinde yaşayabilmeleri, gelirin eşit bir şekilde bölüştürülmesine bağlıdır. Ancak faiz bu durumu olumsuz etkilemektedir. Kimi insanlar çabalamadan zenginleşme fırsatı bulurken, kimi insanlar da yeterli kazanç elde edememektedir. Bu nedenle adaletsizlikler ve haksızlıklar meydana

gelmektedir. Diğer bir deyişle, herhangi bir yerde faiz olgusu varlığını sürdürdükçe o yerdeki milli gelirin, sermaye ve emek arasındaki bölüşümünde eşitsizlikler devam edecektir (Özsoy, 1993). Bundan dolayı, faizin haram sayıldığı İslam dini esaslarına dayanan İslami bankacılık sistemi, yalnızca mevcut ekonomik sistemlere değil, dünyada özellikle Müslüman ülkelerin refah dağılımına çözüm getirebilecek bir alternatif olarak görülmektedir (Türkay, 2017).

İslami bankaların toplumsal refahı ve sosyal adaleti sağlamak için tercih ettiği mekanizmalar faiz yasağı, adil bir ücret ve zekâttır. Bu mekanizmalardan faiz yasağı ve adil ücret, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik kavramlardır. Zekât kavramı ise İslam dinine göre uygun olmayan durumları çözebilmek için geliştirilen geliri yeniden dağıtıcı bir araçtır (Oruçhan, 2018). Ayrıca İslami bankalar sayesinde tekeller ve rantlar kaldırılabilir, aşırı tüketim durdurulabilir ve bir toplumda yardımlaşmanın yaygınlaştırılabilmesi için zekâtın yanı sıra borcunu ödeyemeyenlerin borçlarının tümünün ya da bir bölümünün affedilip silinebilmesi sağlanabilir. Başka bir ifade ile İslami bankalar; özel mülkiyet, üretim ve sermaye arasında denge kurmayı ve zekât aracılığıyla da zenginlerden yoksullara doğru fon desteği yapmayı ilke edinmiştir. Bu sayede mülkiyet hakkı ile sermayenin toplum zararına sömürülmesini engelleyerek hizmet amacı güdülmesi ve yoksul kesimin hem üretim hem de tüketimde etkili olabilmesi mümkün olmaktadır (Yazıcı, 2016).

2.7.3. Dini Nedenler

Faizsiz bankacılık sistemine gerek duyulmasında dini nedenler de önemli yer tutmaktadır. Kişilerin finansal işlemlerine yalnızca maddi nedenler değil, manevi nedenler de rehber olmaktadır. Bu manevi etkenler temel olarak dini inanışlar ve kutsal kitaplardır (Sakınç ve Poyraz, 2018). Bu bağlamda faiz Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi İslam dininde de yasaklanmıştır ve haram sayılmıştır. Yani borç alışverişlerinde faize başvurmak ve kâr elde etmek için finansal kaynakları toplum zararına kullanmak İslam dinince de haramdır (Ariff, 1988) Kısaca faizsiz bankacılık, faizin İslam dinince haram kılınması, kişilerin tasarruflarının ekonomiye kazandırılması ve sermaye ihtiyacı duyan işletmelerin sermaye ihtiyacının karşılanabilmesi gibi düşüncelerden doğmuştur. Ayrıca faizsiz bankacılık sistemi,

yalnızca İslami ülkelerle sınırlı kalmayıp, farklı dinlere bağlı olan ülkelere de yayılmıştır (Pehlivan, 2016).

2.8. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Varoluşundan beri ihtiyaçları sürekli olarak artmaya devam eden insanoğlu, sayısız kaynak tüketmektedir. Hayatta kalabilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için silahlar üretip avlanmış, toprakta ürünler yetiştirmiştir. Bu gelişmelerle birlikte nüfus artmaya başlamış ve yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Kendi bölgelerinde ulaşamadıkları ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, ilk ticaret şekli olan takas yöntemini öğrenmişlerdir. Gün geçtikçe insanlar takas yöntemiyle alışveriş yapmanın eksik olduğunu ve paraya ihtiyaç duyduklarını fark etmişlerdir. Bu nedenle parayı icat etmişlerdir. Böylece ticari faaliyetlerde para kullanılmaya başlanmıştır ve ekonomik faaliyetler de artmıştır. Zaman içinde, paralarını güvenli yerlerde tutmak isteyenler için bankalar oluşturulmuştur. Küresel bir gelişme gösteren finans yapısında, faizsiz bankalar da bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır (Özer ve Şekeroğlu, 2017).

Faizsiz bankacılık, "... fon fazlası olan kesimden fonları toplayıp, fon talebi olan ihtiyaç sahibi kesime aktaran, bu işlemlerin tamamında faiz yasağı ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalan ve bu faaliyetleri de kâr-zarar ya da emek-sermaye ortaklığı şeklinde İslam hukukunda geçerliliği olan yöntemlerle gerçekleştiren, geleneksel bankaların diğer işlemlerini de yerine getiren" bir kuruluş olarak bilinmektedir (Topdağ ve Işık, 2019, s. 66-67).

Faizsiz bankacılık uygulamaları, M.Ö. 2123-2081 tarihlerinde Sümerlilerde ve Babil'de hüküm sürdüğü bilinen Babil kralı Hammurabi'ye dayanmaktadır. Faizsiz finansal işlemlerin yapıldığı banka mabetlerinin kullanılması bunun göstergesi olmaktadır (Akın, 1986). Diğer yandan, Akdeniz Bölgesini içine alan geniş bir coğrafyada ilk bankacılık faaliyetleri tapınaklarda gerçekleştirilmiştir. Önceleri tapınaklarda finansal işlemler tefeciler ve papazlar tarafından yürütülmekteydi. Kişilerin tasarruf ve yatırımları tefeciler ve papazlar tarafından kabul edilmekteydi. Kabul edilen ilk tasarruflar para işlevi gören ürünlerdir. Zamanla taşıma kolaylığı sağlanması için değişim aracı olarak değerli madenler kullanılmıştır. Bu tapınaklar insanların her türlü finansal işlemlerini gerçekleştirebildiği en güvenilir yerler

olmuştur (Altun ve Ulusoy, 2017). Daha sonra İslam kültürü ile tanışılarak 12. ve 13. asırlarda faizsiz bankacılık sistemleri kurulmuştur (Shanmugam ve Zahari, 2009).

İslamiyet'ten önce faizsiz bankacılık sisteminin olmadığı zamanlarda, Arap toplumunun mevcut bir finansal sistem yoktu. Tefecilerle tüccarların hâkim olduğu, insanların tefecilere ve tüccarlara güven duyduğu bir piyasa vardı. Bu piyasada takas ticareti yapılmaktaydı. Özellikle kıtlık ve açlık zamanlarında, borçlu kişiler borçlarını zamanında geri ödemediğinde hem mevcut borçları artırılır hem de borçların vadesi uzatılırdı. Yani meşru görülmeyen faizli bir ticaret yapılmaktaydı (Holden, 2007).

Arap toplumlarında Mekke ve Medine şehirleri gerek dini gerekse de ticari açıdan dönemin en önemli merkezleriydi. Mekke'nin en bilinen kabilesi Kureyşliler'di. Bu kabilenin temel ekonomik aktivitesi ticaretti ve tüm Mekke halkı tarafından maddi yönden desteklenmekteydi. Kureyş kabilesi ile Hristiyanlar arasında Taif kentinde faize dayalı bir finansal sistem oluşturulmuştu. Bu sistemde borç faizleri yıllık olarak %12'ye kadar çıkmaktaydı. Bu sayede alacaklılar daha çok kazanç elde edebilmekteydi. Yani bu yıllarda en önemli finansman sağlama yolu faizle yapılan bir ticaretti. Medine'nin ise önemli iki finansman sağlama yolları vardı. Bunlar: “muzaraa”³ ve “musakat”⁴ yöntemleriydi. Genellikle tarımda kullanılan yöntemlerdi (Kahf ve Khan, 1992).

Bankacılık sisteminin olmadığı İslam'ın ilk döneminde, kişiler tüm değerli eşyalarını güvенеbilecekleri kişilere emanet etmişlerdir. Bu dönemde Hz. Muhammed peygamber olmadan önce bile danışılabilen, değerli eşyaların güvenle emanet edilebildiği ve ticari ortaklık yapılabilen biri olarak tanınmıştır. İslam toplumunun genişlemesiyle birlikte, fon ihtiyacı olanlarla fon fazlası olanlar arasında aracılık yaparak finans işlemleri yürütebilen üçüncü kişiler ortaya çıkmıştır. Bu durum İslami

³ Kökü zer (tohum atmak, ekmek) kelimesinden gelen muzaraa, bir tarlaya ekilen tohumdan elde edilen ürünün tarla sahibi ve emek faktörü arasında belli bir oranda paylaşılması için uygulanan zirai ortaklık sözleşmesidir. Günümüzde buna Doğu Anadolu'da marabacılık, Trakya ve Marmara'da yarıcılık ve Orta Anadolu'da da ortakçılık denilmektedir (Hüseyin Kayapınar, “Muzaraa”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi), Cilt: 32, Test Yayını, İstanbul 2006 <https://islamansiklopedisi.org.tr/muzaraa> Erişim Tarihi: 05.02.2020).

⁴ Kökü saky (hayvanları ve bitkileri sulamak) kelimesinden gelen musakat kelimesi, elde edilecek olan mahsülün bağ ya da bahçe sahibiyle sulama, bakım gibi her işi üstelenen bir işletmeci arasında belli bir miktarda paylaşılması için uygulanan bir sözleşmedir. Bu isim, Hicaz'da ağaç bakımıyla ilgilenen emek faktörünün, daha çok sulama işini yapması ve suyu da kuyulardan çıkarması üzerine meydana getirilmiştir (Hamdi Döndüren, “Musakat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi), Cilt: 32, Test Yayını, İstanbul 2006 <https://islamansiklopedisi.org.tr/musakat> Erişim Tarihi: 05.02.2020).

Bankacılığın (Faizsiz Bankacılık) temeli sayılabilir. Hz. Muhammed'in halasının oğlu Zübeyr bin Avvam'ın böyle bir aracılık yaptığı ve yaklaşık 2 milyon 200 bin dirhem fonu muhafaza ettiğinin bilinmesi buna örnektir (Görmüş ve Yabanlı, 2019).

İslam'la birlikte kullanılmaya başlanan kâr-zarar ortaklığı yöntemi, İslam coğrafyasıyla sınırlı kalmayıp Batı dünyasının da dikkatini çekmiştir. Batı dünyasında bu yöntem batılı finansal kuruluşlara birçok fayda sağlamıştır. Ancak zamanla finansal yapı Batı dünyasına çekilmeye başlanmış ve kâr paylaşımı göz ardı edilmeye başlanmıştır. Bu nedenle Batı dünyasının faiz temelli finans düşüncesi zamanla İslami finans düşüncesinin yerini almıştır (Shanmugam ve Zahari, 2009). Özellikle 19. yüzyılda İslam dünyasında Batının faizli bankaları benimsenmiş ve bu tarzda çeşitli bankalar kurulmuştur. Bunlardan bazıları: Galatalılar tarafından kurulan İstanbul Bankası ya da Bank-ı Dersaadet (1847), İngilizlere ait merkezi Londra'da olan Osmanlı Bankası (1856) ve Mısır Bankası (1856) ve son olarak İngilizler ve Yahudi iş adamları arasında ortaklık yapılarak kurulan Mısır Ulusal Bankası (1898)'dir (Görmüş ve Yabanlı, 2019).

Daha sonraki zamanlarda birçok Müslüman ülke Batılı banka modellerini kendilerine uyarlamış, dini esaslarından ve ülkelerine özgü ticari faaliyetlerden uzaklaşmışlardır. Faizin yasaklanması düşüncesi, bazı Ortadoğu ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarına kadar ortaya çıkmamıştır. Ancak ikinci dünya savaşının ardından 1940'larda, Hindistan'ın İngiltere'den ve Pakistan'ın Hindistan'dan bağımsızlığını kazanan bir Müslüman ülke olma düşüncesi ortaya çıkmıştır (Altun ve Ulusoy, 2017). Ayrıca bu dönemde ilk İslami bankacılık denemesi, Hindistan'daki Sura şehrinde kurulan Patni Sosyal Kredi Kurumu ile Rampur şehrinde kurulan Tanda Baoli Müslüman Fonu kabul edilmektedir (Görmüş ve Yabanlı, 2019).

İslami finans ile ilgili düşüncelerin önemi 1945'ten sonra daha çok artmıştır. Bu zamanlarda bazı Müslüman ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları sonucunda faizsiz bir finansal sistem oluşturma düşüncesi meydana gelmiştir. Özellikle Hindistan'daki Hint aydınlar bu konu üzerine araştırmalar yapmışlardır ve çalışmalarını dünyayla paylaşmışlardır. Bu aydınların başında Mevdudi gelmektedir (Tabakoğlu, 2009). Mevdudi'nin 1946 yılında yayınladığı İslam ve Faiz Teorisi adlı

eseri bu konuya dikkat çekmektedir (Polat, 2009). Ayrıca 1950'lerden itibaren Pakistanlı aydınlar İslami finans konusunda bazı teknikler geliştirmiştir. Özellikle 1958'de bu teknikler dahilinde, Pakistan'da küçük bir kooperatif bankası kurulmuştur. Bu bankada geniş arazileri olan kişilerin fonları bulunmaktaydı. Bu fonlar mudâra yöntemiyle değerlendirilmekteydi. Ayrıca bu gelişmeye bağlı olarak, bazı araştırmacılar mudâra yöntemiyle çalışan bir faizsiz bankanın oluşturulabileceğini öne sürmüşlerdir (İqbal ve Greuning, 2008'den aktaran Altun ve Ulusoy, 2017: 141).

1960'larda ise faizsiz bankacılık uygulamalarına dair gelişmeler devam etmiştir. Malezya'daki Müslüman toplumun Hacca gidebilmeleri için fonlarını biriktirme ihtiyacına bağlı olarak 1963'te Hac Fonu (Tabung Haji) adı ile bir faizsiz finans kurumu kurulmuştur (Görmüş ve Yabanlı, 2019). Uzman bir finans kurumu olan Hac Fonu, Müslümanlara hac yapmaları için ve yatırım yapmaya teşvik edilmelerine yönelik olarak fon sağlamaktadır (Saad, 2012). 1963 yılında Hac Fonu'nun müşteri sayısı 1 281 iken, 2009 yılının sonunda ise Hac Fonu'nun müşteri sayısının 5 milyonu geçtiği bilinmektedir. Günümüzde Hac Fonu'nun başarısının artışıdaki temel etken, Malezya'da İslami finansın desteklenmesidir (İshak, 2011). Diğer yandan 1963 yılında, Mısır'da tarihin bilinen ilk İslami bankası olan Mit Ghamr Bankası kurulmuştur. O dönemde Almanya'da iktisat alanında doktora yapmakta olan Dr. Ahmed El Neccar, bu bankanın kurulmasında etkili olmuştur. El Neccar, Alman Tasarruf Bankası modelini benimsemiş ve bu modelde ilk İslami banka kurulmasına öncülük etmiştir (Öner, 2019; Alrifai, 2015). 1967 yılında Mısır'daki sosyalist rejimin bankaları millileştirmesi nedeniyle, bu banka kapatılmıştır. Bunun üzerine 1971 yılında devlet desteğiyle Nasır Sosyalist Bankası kurulmuştur. Ardından Müslüman ülkelere ekonomik ve sosyal açıdan yardım sağlamak amacıyla Cidde'de 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası (İKB – Islamic Development Bank (IDB)) kurulmuştur. Ayrıca aynı yılda Dubai İslam Bankası (DİB) kurulmuştur. 1977 yılında ise Kuveyt Finans Kurumu kurulmuştur (Uslu, 2005).

Günümüzde İslami bankacılık sektörü yaklaşık olarak 50-60 yıllık uygulamalarıyla kendini göstermektedir. Bu uygulamalar Müslüman toplumlarda dine uygun olarak fon toplama ve fon kullandırma şekli ile İslam ekonomilerine katkı sağlamaktadır (Şekeroğlu ve Özer, 2017). Dünyada faizsiz bankacılık sisteminin 50'den fazla ülkede benimsendiği bilinmektedir. Bunlardan bazıları Ürdün, Bangladeş, Mısır, Malezya, Türkiye ve Endonezya gibi konvansiyonel bankacılıkla yürütülmekteyken; Pakistan, İran ve Sudan gibi ülkelerde de yalnızca İslami bankacılık yapılmaktadır (Chong ve Liu, 2009). Bu anlamda geçmişten günümüze bakıldığında, bağımsız İslami banka sayısı 249 ve bünyesinde İslami bankacılığa yer açan finans kurumu sayısı ise 114'tür. Bu rakamlar faizsiz bankaların giderek arttığının göstergesidir (Abdullahi ve Shahrudin, 2016; Çiftçi ve Fidanlı, 2018).

2.9. Katılım Bankacılığı Temel İlkeleri

Katılım bankaları İslam dinine özgü kurallar çerçevesinde çalışmaktadırlar. Bu yüzden katılım bankalarının sınırlarını ve esaslarını belirten temel ilkeler vardır. Temeli İslam ekonomisine dayanan bu ilkelerin kaynakları, Hz. Muhammed'in öğretileri ve Kur'an-ı Kerim'dir (Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 2018). Bu ilkeler şöyle sıralanabilir (Albaraka, 2015):

- Faizin hiçbir şekli meşru görülemez ve her türlüşü yasaktır.
- Sosyal adalet göz önünde bulundurulmalıdır. Herhangi bir adaletsizliğe neden olacak işlemlerin yapılması yasaktır.
- Ahlâkın esas alındığı bir iktisadi ilişkiye yer verilmelidir.
- Bir bankanın fon kullandırma ve fon toplama yöntemlerinde kâr ve zarar ortaklığı esas olmalıdır.
- Risk paylaşımı esas olmalıdır. Yani her iki tarafta riskleri eşit olarak üstlenmelidir. Örneğin, emek ve sermaye ortaklığına dayalı (mudâraba) bir işlemde maddi risk sermaye sahibinin olurken, emek riski emek sahibinin sorumluluğu altındadır.
- Para yalnızca mübadele (değişim) aracı olmalı, bir ticari mal olarak görülmemelidir.

- Her işlemin dayanağı, açık bir şekilde tanımlanmış bir alışveriş sözleşmesidir.
- Bu sözleşmelerde belirtilen şartlar, İslam hukukuna uygun olmalıdır.
- Karaborsacılık ve haksız kazanç yasaklanmıştır.
- Katılım bankalarının faaliyet alanı varlığa dayalı olan gerçek ekonomi olmalıdır. Yani İslam hukukuna uygun olmayan faaliyet ya da ürünlerle ilgili işlem yapılmamalıdır. Örneğin, içki ve kumarla ilgili faaliyet ve yatırımlar yasaktır.

Bu ilkelerin yanı sıra İslami Finansal Hizmetler Kurulu (İFHK – Islamic Financial Services Board (IFSB))’nun hazırlamış olduğu bazı ilkeler vardır.⁵ IFSB, dünyadaki tüm İslami bankaların ve İslam’ın esaslarına uygun şekilde hizmet veren şirketlerin çalışma standartlarını belirleyen etkin kuruluşlardan biridir. IFSB’ye göre temel ilkeler, iş ahlâkı konusunda uluslararası bazda uygulanan mevcut geleneksel bankacılık yapı ve standartların yerine geçecek ve İslami finans yapısının güçlenmesine yardımcı olacaktır (TKBB, 2018). Bu ilkeler şöyle sıralanmaktadır (TKBB, 2018):

- İslam’ın Kurallarına Uygunluk
- Müşterilere Yeteri Kadar Bilgi Verme
- Müşterilere Dair Bilgi Edinme
- Banka Çalışanlarının Gereken Yetkinliğe Erişmesi
- Dikkatli ve Titiz Bir Şekilde İtina ve Gayret Gösterme
- Adalet, Doğruluk ve Dürüstlük

2.10. Türkiye’de Katılım Bankacılığı

İslam’da faiz kavramının haram sayılması ve yasaklanması Türkiye’de de etkili olmuştur (Baykara ve Yayar, 2012). Türkiye’de katılım bankacılığının yaklaşık olarak 34 yıllık bir geçmişi vardır (Anaç ve Kaya, 2017). Türkiye’de faizsizlik esasına uygun olarak yapılan ilk faaliyet, 1975 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası’nın kurulması olmuştur. Bu banka yalnızca 1978 yılına kadar İslam’ın

⁵ Bu ilkeler için bakınız: IFSB-10, “*Guiding Principles on Shari’ah Governance Systems For Institutions Offering Islamic Financial Services*”, IFSB, 2009.

esaslarına uygun bir şekilde hizmet vermiştir. 1978'den sonra ise yönetim kurulunun kararı üzerine faizle çalışan mevduat bankasına dönüşmüş ve beklenen nitelikte bir ilerleme kaydedememiş, başarılı olamamıştır (Hatunoğlu, Satır ve Yaşar, 2019). Ayrıca Türkiye 1975 yılda IDB'nin kurucu üyelerinden biri olmuştur. 1984 yılında Türkiye, bu üyelik için koymuş olduğu sermaye payını biraz daha artırıp, IDB'nin önemli bir ortağı olmuştur. Ayrıca IDB'nin yönetim kurulunda daimî bir temsilci bulundurabilme hakkı kazanmıştır (Özgür, 2007).

Türkiye'de İslami bankacılık adı altında yapılan çalışmaların en önemlileri 1980li yıllardan itibaren uygulamaya konulmuştur. Bu durumun nedeni, toplumun faizli finans sisteminden uzaklaşması ve tasarruflarını yastık altı şeklinde tutarak ekonomik açıdan değerlendirememeleridir. Diğer yandan, bazı Müslüman ülkelerinde bulunan petrol rezervleri sermayelerinin artmasını sağlamıştır. Ancak Batılı ülkeler, bu ülkelerin yeteri kadar yatırım fırsatlarının olmadığını fırsat bilmişler ve bu ülkelerin sermayelerinin kendi faizsiz bankalarına akmasını sağlamışlardır (Ağkan, 2018). Bu nedenlerden dolayı Türkiye, 24 Ocak 1980 tarihinde alınan bir kararla serbest piyasa ekonomisi anlayışına geçerek dış dünyaya açılan bir politika izlemeye başlamıştır. Bundan dolayı Türkiye, Ortadoğu'daki tüm ülkelere yatırım ve yatırımcı çekmek için çabalamıştır. Çalışmalar sonucunda ise, 16 Aralık 1983 yılında Bakanlar Kurulu'nun 83/7506 sayılı kararı üzerine Özel Finans Kurumları (ÖFK) oluşturulması kararlaştırılmıştır (Uslu, 2005). 1984 yılında Resmî Gazetede tebliğ yayınlanarak ÖFK'ların alt yapısı düzenlenmiştir (Akın, 1986).

25 Şubat 1985'de ÖFK'ların kurulma süreciyle ilgili hukuki işlemler tamamlanarak, Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. Ardından Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. (1989), Anadolu Finans Kurumu A.Ş. (1991), İhlas Finans Kurumu A.Ş. (1995), Asya Finans Kurumu A.Ş. (1996) kurulmuştur. 2001'de ise yaşanan ekonomik kriz nedeniyle likidite ihtiyacı duyan İhlas Finans iflasın eşiğine gelmiştir. Bu yüzden Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) bu finans kurumunu kapatmıştır. Ayrıca bu yıl, Faisal Finans Kurumu Ülker grubu tarafından devralınmıştır ve adı Family Finans olmuştur. 2005'te Family Finans ve Anadolu Finans Kurumu aynı çatı altında birleştirilerek Türkiye Finans Katılım Bankası ortaya çıkmıştır (Serpam, 2013; Çelik,

2015; Ağkan, 2018). Ayrıca bu ÖFK'ların ilk üçü daha çok yabancı sermaye ağırlıkta olup, bu üç banka haricindeki bankalar ise yerli sermaye kaynaklı bankalardır (Büyükkakın ve Önyılmaz, 2012).

1985 yılında hizmet vermeye başlayan ÖFK'lar, 1999 yılında yapılan bir düzenlemeyle Bankacılık Kanunu kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda 2001 yılında, tüm ÖFK'ların üye olduğu Özel Finans Kurumları Birliği (ÖFKBİR) adında bir kuruluş oluşturulmuştur. Bu kuruluş ÖFK'ların sorunlarını tartışarak çözüme ulaştırmak, bu finans sektörünü korumak ve geliştirmek, ÖFK'lara yönelik finansal yapılarında düzenlemelerde bulunmak ve mevzuatlar geliştirmeyi amaçlamıştır. Diğer yandan, 2001 yılında İhlas Finans Kurumu'nun bu bankacılık sektörüne aykırı şekilde fon toplaması hem bu sektörü hem de kendisini ödeme krizine sokmuştur. Bu olumsuz gelişme sektörü batma noktasına getirmiştir ve sektörün küçülmesine yol açmıştır. Bu yüzden devlet müdahale ederek bu olumsuzluğa yol açan bankayı yani İhlas Finans Kurumu'nu kapatmıştır. Bunun yanı sıra tüm ÖFK'ların dahil edildiği Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) gibi benzer bir Güvence Fonu kurulmuştur. Bu sayede bireylerin tasarrufları, belli bir meblağa kadar sigorta kapsamına alınmıştır ve sektörün yeniden canlanmasına katkı sağlanmıştır (Hazıroğlu, 2016).

Türkiye'de faizsiz finansal hizmetler veren ÖFK'lar, zamanla dünya finans piyasalarında tanınma konusunda sıkıntılar yaşamıştır. Dünyada benzer yöntemlerle hizmet veren kurumlar faizsiz banka olarak adlandırılmaktayken, Türkiye'de benzer kurumlar Özel Finans Kurumu şeklinde ifade edilmektedir. Ancak bu isim kurumların verdiği hizmetin bankacılık hizmeti olduğunu açıkça ifade etmemektedir (Uyan, 2005). Bu nedenle sorunu çözmek amacıyla, 2005 yılında yürürlüğe giren Bankacılık Kanunu ile bu kuruluşların adı Katılım Bankası şeklinde düzenlenmiştir. Bu isim, tasarruf sahiplerinden toplanan fonların faizsiz finansman esaslarına göre ticaret ve sanayide değerlendirilip, ortaya çıkan kâr ya da zararın tasarruf sahipleriyle paylaşılması anlamına gelmektedir. Yani kâr ve zarar ortaklığına dayalı olarak yapılan bir bankacılık hizmetini ifade etmektedir (Aras ve Öztürk, 2011). Yaşanan gelişmelerle birlikte Katılım Bankaları, kamu faizsiz finans bankaları olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Bunlardan ilk kamu faizsiz finans bankası 2015 yılında kurulan Ziraat Katılım Bankası'dır. Bunun ardından 2016 yılında Vakıf Katılım

Bankası kurulmuştur. Türkiye’de beş adet katılım bankası mevcuttur. Bunlar: Kuveyt Türk, Albaraka Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım bankalarıdır (Hatunoğlu, Satır ve Yaşar, 2019; Esmer ve Bağcı, 2016). Ayrıca 2019 yılında Emlak Katılım Bankası kurulmuştur. Bu bankanın faaliyete başlamasıyla, Türkiye’de toplamda altı adet katılım bankası hizmet vermektedir (TKBB, 2019). Türkiye’de kurulan katılım bankalarına dair açıklamalar Tablo 2.1.’de verilmiştir.

Tablo 2.1. Türkiye’de kurulan katılım bankaları

BANKA ADI	KURULUŞ TARİHİ	AÇIKLAMA
Türkiye Finans	1984	Türkiye Finans bankacılık grubu asıl olarak, ÖFK’ların kurulması konusunda hukuki olarak resmîyet kazanmasıyla birlikte, 1984 yılında kurulan ilk ÖFK olmuştur. İlk olarak Faisal Finans A.Ş. adıyla hizmet vermeye başlamıştır. 1998 yılında bu bankacılık grubunda hisse sahibi olan Dar Al-Maal Al-İslâmî (DMI) grubu, hisselerini İsviçre’deki OLFO adına sahip bir ortaklığa devretmiştir. 2001 yılında bu ortaklık hisselerinin %38,82’sini Sabri Ülker almıştır ve aynı yıl içerisinde banka Family Finans olarak adlandırılmıştır. Bu yıldan sonra ise Sabri Ülker’in ortaklık hisseleri %98,63 oranında artmıştır. 2005 yılına gelindiğinde, Anadolu Finans A.Ş. (1991) ile Family Finans bankacılık grupları Türkiye Finans Katılım A.Ş. adı altında birleşerek faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 2008 yılında Türkiye Finans A.Ş.’nin yaklaşık %50’den fazla bir kısmı, Suudi Arabistan’daki en büyük banka olan The National Commercial Bank (Milli Ticaret Bankası) üzerine devredilmiştir. Bu durumla birlikte Suudi Arabistan’daki bu bankanın hisseleri %60’ları aşmıştır.
Albaraka Türk	1985	Kökenleri Orta Doğu’ya dayanan Albaraka, Türkiye’de faizsiz olarak işlem yapmaya başlayan ilk finansal kurumdur. 2001 yılında Katılım Bankaları Güvence Fonu adlı kuruluşun oluşmasında önderlik yapmış, 2002 yılında bireysel bankacılık sistemine yönelmiş ve 2007 yılında kaynak toplama amacıyla topluma belli bir oranda finansman arzını gerçekleştirmiştir. Bu oran yaklaşık olarak %17 civarındadır 2011 yılında ise ilk yabancı ülke şubeleri açılmıştır. Ayrıca 2016 yılı da dahil olmak üzere yabancı ortakların %66,00 ve yerli ortakların %9,16 oranında payları vardır. Halka açık olan kısım ise %24,84 civarındadır.

Tablo 2.1.'in devamı

Kuveyt Türk	1989	1989 yılında Kuwait Finance House'un piyasaya giriş yapmasıyla temelleri atılan Kuveyt Türk, ilk zamanlarda Özel Finans Kurumu olarak faaliyetlerini yapmıştır. 1999 yılında 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'nun çıkarılmasıyla banka konumuna gelmiştir. 2006 yılında şu an taşımakta olduğu Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. statüsünü alan banka, 2016 yılında Global Finance adlı dergi aracılığıyla yapılan araştırmalar neticesinde Türkiye'deki en nitelikli katılım bankası unvanına sahip olmuştur. Ayrıca bu bankanın sermayesinin %62,4'lük payı Kuwait Finans House'un, %18,72'lik payı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, %9'luk payı İslam Kalkınma Bankası'nın, diğer %9'luk payı Kuveyt Sosyal Güvelik Kamu Kuruluşu'nun ve %1,04'lük payı ise bu grupların dışında kalan tüzel ve gerçek kişilerindir.
İhlas Finans	1995	1 000 000 TL'lik bir sermaye ile kurulmuştur. İhlas Finans, 35 şube ile hizmet vermiş olup, 2001 yılında BDDK bu banka grubuna el koymuştur ve tasfiye süreci devam etmektedir.
Asya Finans	1996	Önce Asya Finans adını taşıyan bir bankacılık kurumu olarak hizmetini sürdüren bu banka, 2005 yılında Asya Katılım Bankası A.Ş. adını almıştır. Ancak Asya Katılım Bankası'nın faaliyetlerinin yeterli derecede şeffaf olmaması nedeniyle, 03.02.2015 yılında bu bankanın karar mercii belirleyecek olan imtiyazlı payın %63'ü TMSF tarafından düzenlenmesinde karar kılınmıştır. 29.05.2015 tarihinde ise tamamen fona devredilmiştir.
Ziraat Katılım	2015	2015 yılında kurulan Ziraat Katılım Bankası, Türkiye'nin ilk kamu bankasıdır. Tamamı (%99,99'u) bu bankaya ait olan helal fonlardan yararlanılarak 675 000 000 TL sermaye ile kurulmuştur ve BDDK aracılığıyla 12.05.2015 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 6302 sayılı karar ile hizmete açılmıştır.
Vakıf Katılım	2016	Yaklaşık olarak %99,99'u T.C Başbakanlık Vakfı Genel Müdürlüğü, I. Mahmut Vakfı, Murat Paşa Vakfı ve II. Bayezid Vakfı tarafından karşılanan 805 000 000 TL sermaye ile kurulan Vakıf Katılım, Türkiye'de son kurulan kamu bankasıdır. BDDK'nın 27.05.2015 tarihinde verdiği izinle 25.06.2015 tarihinde kurulmuştur ve 17.02.2016 tarihinde de hizmete açılmıştır.
Emlak Katılım	2019	Kurtuluş Savaşı yıllarından sonra ülkede kredi sağlamak, inşaatçılık girişimlerini desteklemek ve yetim hakkı korumak gibi amaçlarla 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. İlk kurulduğu zamanlarda Türk Ocağı, Merkez Bankası ve Yeni Meclis gibi binaların projelerini üstlenmiştir. Zamanla ülkenin değişen ihtiyaçlarından dolayı adı çok kez değişmiştir. Sırayla Türkiye Emlak Kredi Bankası, Tek Bank gibi isimler alan bu banka şu anda Türkiye Emlak Bankası olarak hizmetini sürdürmektedir. Günümüzde BDDK'dan faaliyet için izin alan en genç katılım bankasıdır.

Kaynak: Ağkan, 2018; Çelik, 2015; TKBB, 2015; Emlak Katılım 2020

Ayrıca katılım bankalarının sektördeki payları, şube ve personel sayıları hakkında bilgilere ulaşmak da mümkündür. Bu bağlamda ilk olarak şube ve personel sayılarının yıldan yıla değişimleri Tablo 2.2.'de verilmiştir. İkinci olarak Şekil 2.1.'de yıllara göre katılım bankalarının bankacılık sektöründeki payları verilmiştir.

Tablo 2.2. Katılım bankalarının şube ve personel sayılarının değişimi

YILLAR	ŞUBE SAYISI	PERSONEL SAYISI
2008	530	11 032
2009	569	11 802
2010	607	12 677
2011	685	13 851
2012	828	15 356
2013	966	16 763
2014	990	16 270
2015	1 080	16 554
2016	959	14 467
2017	1 032	15 029
2018	1 122	15 654
2019	1 179	16 040

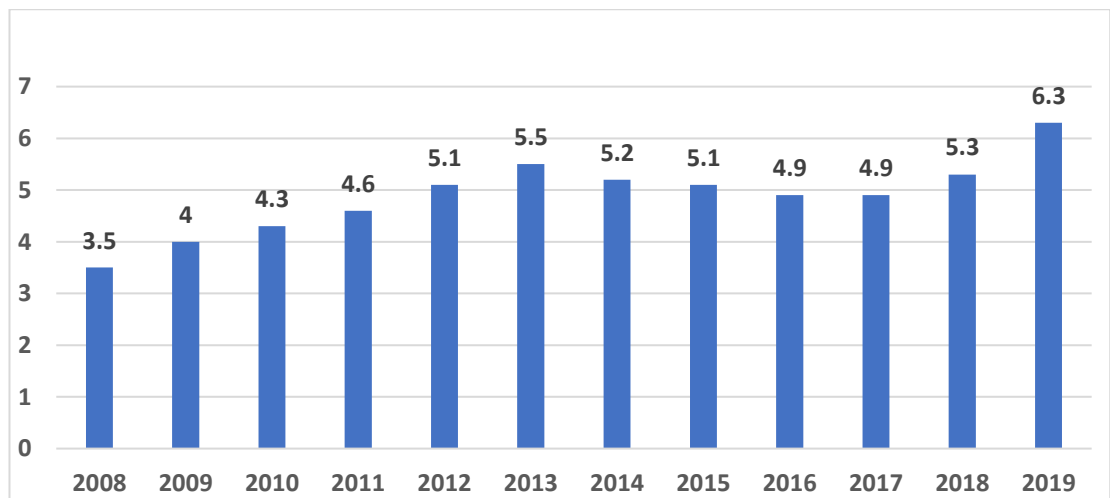
Kaynak: <https://www.tkbb.org.tr/mukayeseli-tablolar> (Erişim Tarihi: 06.03.2020)

Tabloda Türkiye’de 1984 yılında temeli atılan katılım bankacılığı sektörünün, yıldan yıla gelişme göstermeye devam ettiği görülmektedir. 2008 – 2014 yılları arasında şube sayıları ve personel sayıları sürekli artmıştır.

2014 yılında 4 Katılım Bankası (Albaraka, Bank Asya, Kuveyt Türk, Türkiye Finans) hizmet vermiştir. Yıl sonunda 990 adet şube mevcuttur. Oransal olarak 2014 yılı itibariyle toplam şube sayısında %2,4 oranında bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Personel sayısı ise 16 270’dir (TKBB, 2014). 2015 yılında, hizmet veren 4 adet katılım bankasına Ziraat Katılım Bankası da dahil olmuş, katılım bankası sayısı 5’e çıkmıştır. 90 adet şube açılmıştır. Toplam şube sayısı 1080’e ulaşmıştır. Toplam personel sayısı ise 16 554 kişidir. Bu rakamlar katılım bankalarının süreklilik sağlayan bir büyümeyi oluşturacağını ifade etmektedir (TKBB, 2015).

2016 yılında, ticaretin yavaşlaması ve enflasyon gibi küresel sorunlar, 15 Temmuz'da gerçekleşen darbe girişimi ve bunun ardından ülkede uygulanması kaçınılmaz olan olağanüstü hâl durumu gibi sebepler Türkiye ekonomisini olumsuz etkilenmiştir. Ekonomik faaliyetlerin seyrinde devam etmesi zorlaşmıştır. Yaşanılan olumsuz gelişmeler Bankacılık sektörü üzerinde de etkisini göstermiştir. Bankaların aktif pozisyonu yavaşlamıştır. Maliyetlerde ortaya çıkan artışlar, şube ve personel sayılarının düşürülmesine neden olmuştur. Ancak yaşanan bu olumsuzluklara rağmen, Vakıf Katılım Bankası kurularak hizmet vermeye başlamıştır. 2016 yılında Bank Asya'nın kapatılmasından dolayı sektörde personel ve şube sayısı azalmıştır. Bu yüzden yıl sonunda 959 şube ve 14 465 personel mevcuttur (TKBB, 2016). 2017 yılında ise 2016 yılında yaşanan gelişmeler aşılmış ve Türkiye'de katılım bankacılığı sektörü büyümeye devam etmiştir. Yıl sonuna göre 1 032 şube ve 15 029 personel mevcuttur. Personel sayısının ise 2016 yılına göre %3,9 oranında bir artış gösterdiği belirlenmiştir (TKBB, 2017).

2018 ve 2019 yıllarında da giderek şube ve personel sayıları artış göstermeye devam etmiştir. 2018 yılında 15 654 personel ve 1 122 şube personel sayısı mevcuttur. Personel sayısı 2017'ye göre %4,2 oranında artış göstermiştir (TKBB, 2018). 2019 yılında Emlak Katılım Bankası kurulmuştur ve katılım bankası sayısı 6'ya yükselmiştir. Bu gelişmeyle şube sayısı 1 179, personel sayısı ise 16 040 olmuştur. Personel sayısı 2018'e göre %2,5 oranında artmıştır (TKBB, 2019).

Şekil 2.1. Katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki payı **Kaynak:** <https://www.tkbb.org.tr/mukayeseli-tablolar> (Erişim tarihi: 06.03.2020)

Şekilde 2008 – 2019 yılları arasında Türkiye’deki katılım bankalarının aktiflerinin bankacılık sektöründeki payları gösterilmektedir.

İlk olarak 2008 yılında %3,5 olarak belirlenen sektör payı 2013 yılında %5,5’e yükselmiştir. 2014 yılında ise bu pay %5,2’dir. Bir önceki yıla göre %0,3 oranında bir düşüş meydana gelmiştir. Bu düşüşün temel nedeni, BDDK’nın finansal sektörü düzenleyici yenilikler yapması ve merkez bankasının para politikalarını sıkılaştırmasıdır. Diğer yandan, 2014 yılının öncesinde yapılan bu düzenlemeler sonucunda, kredi kartlarının limitlerine ve tüketici kredilerinin vadelerine sınırlamalar getirilmiştir. Bu düzenlemelerden dolayı, 2014 yılında katılım bankacılığının bankacılık sektörü içindeki büyüme ve kârlılık performansı sınırlandırılmıştır (TKBB, 2014).

2015 yılında katılım bankacılığının bankacılık sektöründeki payı önceki yıla yakın orandadır (TKBB, 2015). 2016 yılı Türkiye’de bankacılık sektöründe katılım bankacılığı açısından hareketli geçen bir yıldır. Daha önce Tablo 2.2. için yapılan açıklamalarda görüldüğü gibi 2016 yılı birçok olumsuz gelişmenin etkisinde kalmıştır. Bankacılık sektöründeki payının düşük olması bu olumsuzluklardan kaynaklanmaktadır (TKBB, 2016). Sonraki yıllarda ise katılım bankacılığının bankacılık sektörü içindeki payları sürekli bir artış göstermiştir.

2.11. Dünyada Katılım Bankacılığı

İslamiyet’te faizin yasak kabul edilmesi, Müslüman toplumların ekonomik hayatlarının ve finansal araçlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Buna bağlı olarak, İslami bankacılık da faizsizlik prensibine dayanan bir bankacılık sistemidir (Görüş ve Özgür, 2016). Başlangıçta İslami bankacılık, yalnızca Müslümanların ihtiyaçlarını İslam’a uygun şekilde karşılamak için geliştirmiştir. Ancak zamanla evrensel olarak kabul gören bir finansal sistem haline gelmiştir (Okumuş ve Artar, 2012).

Katılım bankacılığına dair çalışmalar ilk kez 1950’lerde ortaya çıkmıştır. Bu konuya dair ilk çalışmayı Pakistanlı bilim adamı Muhammed Uzair yapmıştır (Bağcı, 2013; Aslan ve Sönmez, 2018). Bu bankacılık fiili olarak, ilk kez 1963 yılında Mit Ghamr Tasarruf Bankası (Git Ghamr Saving Bank) adıyla Ahmet en-Neccar tarafından Mısır’da kurulmuştur. Kâr-zarar ortaklığı yatırımı yaparak faaliyetlerini gerçekleştirmiştir (Khan ve Asghar, 2012).

Faizsiz bankacılığa olan ilgi zamanla daha fazla artmıştır. 1969 yılında Hint İslam Cemiyeti tarafından faizsiz bir finansal sistem oluşturulmuştur. Ardından 1970 yılında, İslam Devletleri Dışişleri Bakanları Cidde’de bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda dünyadaki tüm Müslüman ülkelerin bir iş birliği yapmayı ve ekonomik, kültürel ve bilimsel alanlarda yardımlaşmayı önermiştir (Akın, 1986). Bu girişimlerden sonra birçok ülkede İslami bankalar oluşturulmuştur. İlki Kahire’de 1971 yılında kurulan Nasır Soysal Bankası’dır. Bu banka ticari işler yapmaktan ziyade bir sosyal refah kurumu olarak kurulmuştur. Ölüm, hastalık ve evlenme gibi nedenlerle olağandışı harcamalar yapmak mecburiyetinde kalan yoksul kesimlere yardım amacı taşımaktadır. Bu yönüyle günümüzde kullanılan bankalara uygun şekilde kurulan ilk İslami banka olarak bilinmektedir (Şener, 1983).

1974 yılında birçok Müslüman ülkenin katkısıyla Cidde’de kurulup 1975 yılında faaliyete geçirilen İslami Kalkınma Bankası kurulmuştur (Demirbaş ve Yurttadur, 2017). Bu yüzden uluslararası anlamda kurulan ilk İslami banka olma özelliğine sahiptir. Bu banka, İslami bankacılık sistemini uluslararası alanda yaygınlaştırmak amacını taşımaktadır. Ayrıca 1975 yılında, İslami bankacılık konusunda geliştirdiği yatırım teknikleri ve yöntemleri ile dünya üzerinde önemli bir İslami banka olan DİB kurulmuştur (Khan ve Asghar, 2012). 1977 yılında Mısır Faysal İslam Bankası ve Sudan Faysal İslam Bankası kurulmuştur (Tok, 2009). Aynı yılda 1977 yılında Uluslararası İslam Bankaları Birliği (UİBB – International Association of Islamic Banks (IAIB)) ve İslami Bankacılık ve Ekonomi Kurumu (IBEK – Islamic Banking and Economic Institution (IBEI)) kurulmuştur. Bu kuruluşlar aralarında bilgi alışverişinde bulunarak, İslami bankacılığın gelişimine ve sorunlarının çözümüne katkı sağlamaktadırlar (Ece, 2011).

1970'li yılların sonlarında, petro-dolarların Orta Doğu'ya akmaya başlaması, Ortadoğu'daki İslami bankaların gelişimini hızlandırmıştır. Zamanla diğer Müslüman ülkeler de kendi faizsiz bankalarını kurmaya başlamıştır. Bu faaliyetlerle faizsiz bankacılık istikrarlı bir ilerleme kaydetmiştir (Khan ve Bhatti, 2008). 1981 yılında Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan gibi ülkeler ortak hareket ederek, İsviçre'de Dar Al-Maal Al-Islami (DMI) adında bir holding kurmuşlardır. Bu holding İslami Kalkınma Bankası'nın özel sektörlere finansman sağlama konusunda yeterli olamadığından dolayı oluşturulmuştur. Aynı yılda Kuzey Afrika, Körfez ve Ortadoğu bölgelerinde hizmet veren Al-Baraka adında bir bankacılık grubu kurulmuştur. İslam'a uygun bir şekilde hizmet veren bu grup, dünya çapında faizsiz bankacılığın öncüsü sayılmaktadır (Ece, 2011). 1982 yılında faizsiz bankacılığı teşvik edici olarak Dallah Baraka Gurubu kurulmuştur (Tok, 2009). 1983 yılında ise, Malezya İslam Bankası (MİB – Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB)) oluşturulmuştur. MİB bankası, bu ülkenin yöneticileri tarafından yasalaştırdığı İslami Bankacılık Kanunu (1983) ve Malezya Merkez Bankası (MMB – Bank Negara Malezya (BNM))'nın (1983) denetimine tutularak kurulduğu için İslami bankacılık hizmetinde oldukça önemlidir (Büyükakın ve Önyılmaz, 2012; Türker, 2010).

Malezya'da yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda, ticari bankacılık hizmetleri İslam hukukuna uygun olarak gerçekleştirilmeye başlamıştır. Ayrıca yatırım yapmak isteyen firmaların büyük çoğunluğu İslami bankalardan fon talep etmiştir. Bu bağlamda, ilk İslami tahvil (sukuk) ihracı Malezya'da gerçekleştirilmiştir (Tok, 2009; Büyükakın ve Önyılmaz, 2012). Buna paralel olarak, 1993 yılında faizsiz bankaların para piyasasını nasıl yöneteceğine yönelik rehberler çıkarılmıştır. Bu para piyasası, 1994 yılında Kuala Lumpur'da meydana getirilmiştir. Burada Mudaraba Bankalararası Yatırımlar (MBY – Mudaraba Interbank Investments (MII)) denilen değerli kağıtlar alınıp satılmıştır. Ayrıca fon açığı olan bankalar fon fazlası olan bankalardan vadesi 12 ay olabilen fonlar temin edebilmişlerdir (Türker, 2010).

Faizsiz bankacılık anlayışı yalnızca Müslüman ülkelerle sınırlı değildir. Arap yarımadası, Orta Doğu ve Kuzey Afrika haricinde Çin, Japonya, Güney Afrika, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere ve Fransa gibi ülkeler de bu alanda faaliyete geçmiştir. Bunların içinde İngiltere 5 katılım bankasıyla faizsiz bankacılık sistemini benimsediği görülmüştür (Deloitte, 2014). Ayrıca bazı ülkelerde geleneksel bankaların faizsiz bankacılık hizmeti vermesine izin verilmiştir. Batılı ya da batılı olmayan bazı ülkelerin geleneksel bankalarında, faizsiz bankacılık hizmetleri veren bölümler oluşturulmuştur. Bunlar: ABN Ambro, ANZ Grindlays, Hong Kong and Shanghai Banking Corporation, American Express Bank, Citicorp Group, BNP – Paribas, Union Bank of Switzerland, Soci  t   Generale ve Morgan Stanley'den oluşan bu banka grubu, faizsiz bankacılık hizmeti veren batılı geleneksel bankalara örnektir. Riyadh Bank, United Bank of Kuwait ve National Commercial Bank of Saudi Arabia'dan oluşan banka grubu ise, batılı olmayan faizsiz bankacılık hizmeti veren geleneksel bankalardır (Ergeç, Kaytancı ve Toprak, 2014).

Katılım bankacılığı alanında faaliyet gösteren ülkeler arasında Malezya ilk sıralarda yer almaktadır. Bankacılık sektöründe yer edinen katılım bankacılığı, 2012 yılı sonunda sektörde %20 oranında bir paya sahip olmuştur. İran'da ise İşlami esaslara yönelik bir bankacılık anlayışı mevcuttur. Bu bakımdan İran'daki İşlami finansal varlıklar, dünyadaki toplam İşlami finansal varlıkların %40'ını oluşurmaktadır. Ayrıca dünyadaki en büyük 10 faizsiz banka arasından 7'si İran'da bulunmaktadır. (Serpam, 2013; Pehlivan, 2018). Diğer yandan, toplam faizsiz finans varlıklarının %65'i İran, Malezya ve Suudi Arabistan'a aittir. Sırasıyla 488 milyar, 214 milyar ve 390 milyar tutarlarındaki varlıklarla ilk üç sırada yer almaktadırlar (TKBB, 2019).

İşlami Finans   lke Endeksi (İF  E – Islamic Finance Country Index (IFCI))'ne (2019) göre günümüzde dünya üzerinde katılım bankacılığı hizmeti veren ülkeler şöyle sıralanmaktadır: Bangladeş, Sudan, Endonezya, İran, Malezya, Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt, Pakistan, Bahreyn, Katar, Türkiye, Umman, Ürdün, Mısır, Kazakistan, Birleşik Krallık, Fas, Afganistan, ABD, Sri Lanka, Kenya, Lübnan, Nijerya, İşvi  re, Güney Afrika, Singapur, Cezayir, Azerbaycan, Yemen, Kanada, Tayland, Hindistan, Filistin, Avustralya, Rusya, Suriye, Almanya, Filipinler, Gana, Çin, Fransa, İşpanya gibi ülkelerdir. Ayrıca bu bilgiler ışığında geçmişten bugüne

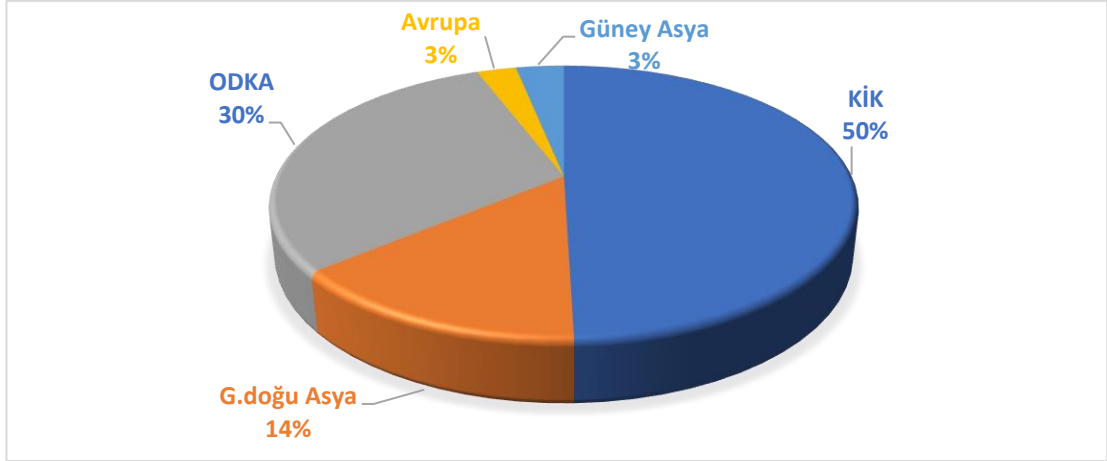
kurulan tüm katılım bankalarını bir tablo yardımıyla kronolojik bir sıralama içerisinde görmek mümkündür. Bu sıralama Tablo 2.3.'te şöyle verilmiştir:

Tablo 2.3. Katılım bankalarının kronolojik sıralaması

YIL	ÜLKE	BANKA ADI
1963	Mısır	Mit Ghmar Yerel Tasarruf Bankası
1966	Malezya	Lembaga Tabung Haji Bankası
1971	Mısır	Nasır Sosyal Bankası
1973	Filipinler	Al-Amanah İslami Yatırım Bankası
1975	Suudi Arabistan	İslam Kalkınma Bankası (IDB)
1977	Mısır	Faysal İslam Bankası (FIB)
1981	İsviçre	Dar Al-Maal Al-İslami
1982	Suudi Arabistan	Dallah Baraka Gurubu
1983	Malezya	Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB)
1983	Bangladeş	İslami Banka
1984	Suudi Arabistan	Al Rajhi Bankası
1987	Kuveyt	Kuwait Finance House (KFH)
1989	İngiltere	AHZ Global İslami Finans
1993	Brunei	Brunei İslami Bankası
1994	Malezya	Islamic Interbank Money Market (IIMM)
1997	İngiltere	AUB-UK Manzil
1999	Malezya	Bank Muamalat Malaysia Berhad (BMMB)
2002	Bahreyn	Uluslararası İslami Finansal Piyasası
2004	İngiltere	Islamic Bank of Britain (IBB)
2006	Malezya	Malaysia International Islamic Finance Center (MIFC)

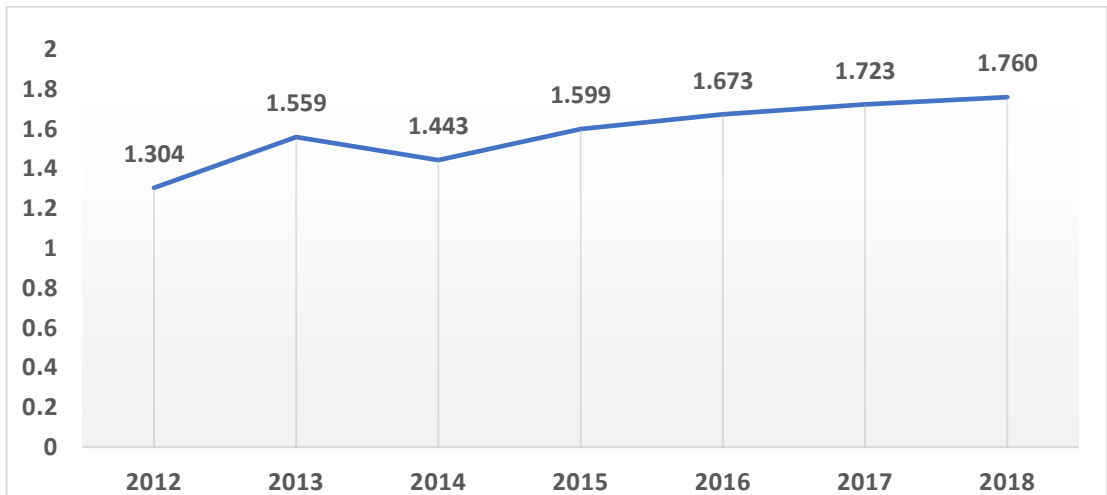
Kaynak: Norrahman, 2014; Büyükakın ve Kapkara, 2016

Bu kronolojik sıralama ışığında; katılım bankalarının geçmişi 1963 yılından günümüze yaklaşık olarak 57 yıllıktır. Ancak ilk modern katılım bankacılığının oluşturulduğu ve gerçek anlamda banka modeli olma hakkını kazandıkları 1970'li yıllardan günümüze yaklaşık olarak 50 yıllık bir geçmişin olduğunu söylemek mümkündür (Büyükakın ve Kapkara, 2016). Diğer yandan, katılım bankalarına bölgesel açıdan bakıldığında Körfez İşbirliği Konseyi (KİK – Gulf Cooperation Council (GCC)) ve Güneydoğu Asya ülkeleri diğer bölgelere göre önem arz eden ülke grupları olarak bilinmektedir. Bu bölgeler gerek bankacılık sektöründe gerekse de faizsiz finans sistemi kapsamında, kurumsal müşterilerden bireysel müşterilere kadar çeşitlilik gösteren güçlü ve gelişen bir paya sahiptir (TKBB, 2015). Bu konu dahilinde, 2018 yılına göre İslami bankacılık varlıklarının bölgesel dağılımı grafiği aşağıda şöyle verilmiştir:

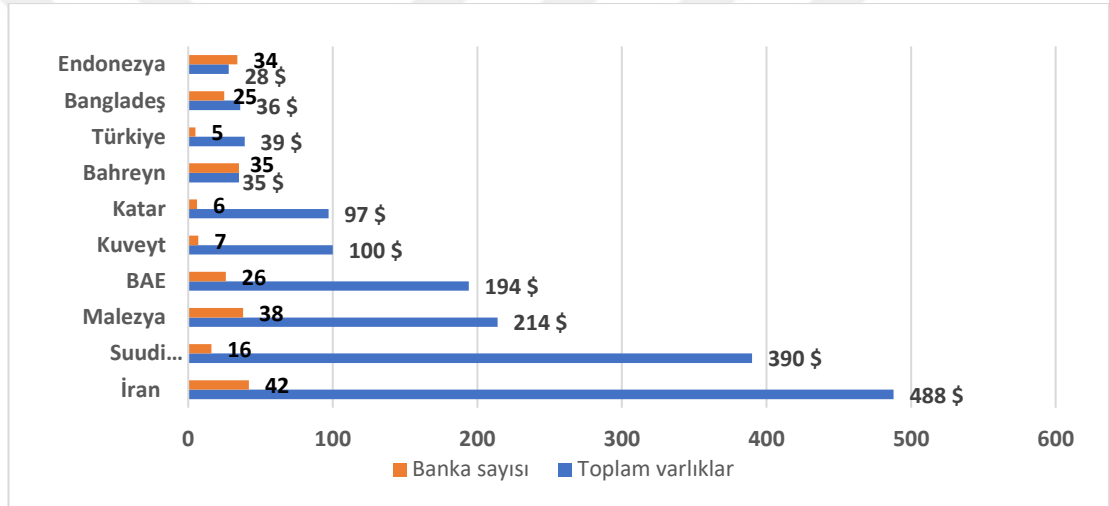
Şekil 2.2. İslami bankacılık varlıklarının bölgesel dağılımı (Milyar \$) **Kaynak:** IFDI, 2019

Şekilde de görüldüğü gibi küresel olarak İslami bankacılık varlıklarının en yüksek olduğu bölge, %50'lik bir oranla Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'dir. Ardından %30'luk bir oranla Orta Doğu ve Kuzey Afrika (ODKA – Middle East and North Africa (MENA)) ülkeleri gelmektedir. İslami bankacılık varlıklarının büyüklüğünde ikinci sırada yer almaktadırlar. %14'lük bir oranla ise Güneydoğu Asya ülkeleri üçüncü sırada gelmektedir. Ayrıca İslami bankacılık varlıklarının yıllara göre değişimini görmek de mümkündür. Bu değişim aşağıda Şekil 2.3.'te verilmiştir:

Şekil 2.3. İslami bankacılık varlıklarının değişimi (Milyar \$) **Kaynak:** IFDI, 2019

Şekilde 2012 yılında 1 304 milyar dolar olan varlıklar, 2017 yılında 1 723 milyar dolar olarak görülmektedir. 2018 yılında ise 1 760 milyar dolara yükselmiştir. 2014 yılında yaşanan küresel enflasyon sorunun İslami bankacılık sektörünü de etkileyerek varlıklarda düşüş meydana gelmesi dışında, her yıl artış olduğu görülmektedir. 2018 yılında İslami bankacılık, küresel İslami finans sektörü varlıklarının oransal olarak yaklaşık %70'ini ve rakamsal olarak yaklaşık 1,76 trilyon dolarını oluşturmaktadır (İslami Finans Geliştirme Göstergesi (İFGG) – Islamic Finance Development Indicator (IFDI)), 2019). Bu konunun yanı sıra, 2018 yılında İslami bankacılık varlıklarındaki büyüklükleriyle önde gelen ülkeler ve kurdukları İslami banka sayıları da belirlenmiştir. Aşağıdaki Şekil 2.4.'te şöyle gösterilmiştir:

Şekil 2.4. İslami bankacılık varlıklarında önde gelen ülkeler **Kaynak:** IFDI, 2019

Görüldüğü gibi 2018 yılında İran, toplamda 488 milyar dolarlık bir bütçeyle ve sahip olduğu 42 adet İslami bankayla ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada yer alan Suudi Arabistan 390 milyar dolarlık bir bütçeye sahiptir. İslami banka sayısı ise 16'dır. Malezya üçüncü sırada yer almakta olup 214 milyar dolarlık bir bütçenin sahibidir ve 38 adet İslami bankası bulunmaktadır. Sekizinci sırada yer alan Türkiye ise, faizsiz bankacılık sektöründe 39 milyar dolarlık bir bütçeye sahiptir ve İslami banka sayısı 5'tir.

3. KATILIM BANKACILIĞI FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 4. ve 60. maddeleri gereğince⁶ bankacılık hizmeti veren kurum ve kuruluşlar, katılım ya da mevduat fonu toplama hakkına sahiptir. Gerçek ya da tüzel kişiler ise hiçbir şekilde fon toplama yetkisine sahip değildir. Ayrıca böyle bir faaliyette bulunmaları yasaktır (Tok, 2009).

Katılım bankaları faaliyetlerini fon kullandırma ve fon toplama olmak üzere iki şekilde yürütmektedir (Yanık ve Sümer, 2019). Ancak katılım bankaları bu yöntemleri kullanırken, geleneksel bankaların anlayışı gibi parayı mal olarak nitelendirmez. İslami bankacılık sektöründe para, faizsizlik prensibi doğrultusunda ödünç verilebilen bir araç olarak düşünülmektedir (Tatlı, Varol ve Alakuş, 2017).

3.1. Fon Toplama Yöntemleri

Literatürde sıklıkla kabul edilen 3 adet fon toplama yöntemi bulunmaktadır: Cari hesaplar, katılma hesapları ve tasarruf hesaplarıdır. Ancak Türkiye'deki Katılım Bankalarında bu hesaplara ek olarak başka fon toplama yöntemleri de bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında hem Dünya'da hem de Türkiye'de kabul edilen fon toplama yöntemleri kısaca açıklanacaktır.

3.1.1. Cari Hesaplar

Cari hesap, yatırımcıların istekleri doğrultusunda tamamı ya da bir kısmı çekilebilen ve karşılığında hiçbir getirisi bulunmayan vadesiz hesaplardır (Yanık ve Sümer, 2019). 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. maddesinde özel cari hesap şu şekilde tanımlanmıştır: "Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır" (Türkiye Bankalar Birliği (TBB), 2014, s. 17).

⁶ Türkiye Bankalar Birliği, **5411 Sayılı Bankacılık Kanunu**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul 2014, <https://docplayer.biz.tr/3190034-5411-sayili-bankacilik-kanunu.html> 08.03.2020.

Türkiye’de katılım bankalarının topladığı fonların yaklaşık %20’sini cari hesap yöntemiyle toplanan fonlar oluşturmaktadır. Cari hesaplar geleneksel bankalardaki vadesiz mevduat hesaplarına benzetilmektedir. Bu hesabın açılışında müşterinin pazarlık yapma şansı yoktur. Daha açık bir ifade ile, cari hesapların taraflara yükleyeceği görevleri ve sağlayacağı yararları, kanunlar ya da bankalar belirlemektedir. Bu yönüyle cari hesaplar “*iltihâkı akit*”tir (Alkış, 2018). Yani cari hesaplarda bir taraf şartları önceden belirlerken, diğer taraf şartları doğrudan kabul etmek zorundadır (URL-3, 2020).

Cari hesapların geri çekilebilme özelliği olsa da karşılığında müşterilere faiz ya da kâr niteliğinde bir getirisi yoktur. Ayrıca katılım bankaları, müşterilerin açtığı cari hesaplarda biriken parayı yatırım ve ticari faaliyetlerde kullanabilmektedir. Bu işlemleri gerçekleştirirken meydana gelecek olan kâr ya da zarar bankanın hesabına işlenmektedir. Bu açıdan bu hesaplar faizsiz bankaların güvencesi altındadır (Turan ve Demirci, 2019). Bu sayede kişiler, cari hesap açtırdıktan sonra paralarının kaybolması ve çalınması gibi risklerden kurtulmaktadır. Ayrıca kişiler çek, senet, ticari çek kullandırma gibi hizmetlerden ve ticari ilişkiler kurmak istedikleri kişiler hakkında bilgi sahibi olabilme imkânından yararlanabilmektedir (Bayındır, 2005). Cari hesaplar, bu özellikleri nedeniyle katılım bankaları için çoğunlukla tercih edilen bir fon toplama yöntemi olmaktadır. Fakat vadesiz bir hesap olduğu için, katılım bankaları mevduatların ne zaman çıkacağına dair kesin bir bilgiye sahip olamazlar. Böyle durumlarda, vadeli hesaplar vadesiz hesaplara göre daha avantajlı olabilmektedir (Ersoy, Çatıkkaş ve Soytürk, 2017).

3.1.2. Katılma Hesapları

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda verilen tanıma göre katılma hesapları şöyle ifade edilmiştir: “Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr ya da zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır” (TBB, 2014, s. 17).

Katılma hesapları, katılım bankalarının emek sermaye ortaklığı (mudârabâ) esasına dayanarak hesap sahiplerinden toplanan meblağlardan oluşmaktadır. Katılma hesaplarında, hesap sahibi ile banka arasındaki kurulan ilişki, aynı zamanda işletmeci ve sermayedar arasındaki ilişkidir. İşletmeci bir kişidir. Sermayedar ise birden fazla kişiden oluşabilir (İslami Finans Kurumları İçin Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (İFKMDK) – Accounting and Auditing Organization For Islamic Financial Institutions (AAOIFI), 2018). Katılma hesabı açtıran bir kişi, vade sonunda ne kadar kâr payı alacağını önceden tahmin edemez. Bunun yanı sıra zarara katılma durumunda, kişi yatırımının tamamını ya da bir kısmını kaybedebilmekle karşı karşıya olabilir. Bu nedenle kişi hesap açtırırken, yalnızca bankanın o güne kadar elde ettiği başarılarına ve geçmişte müşterilere ödediği kâr payı miktarlarına göre tahminler yürütür (Bayındır, 2005).

Katılım hesapları işletilirken havuz sistemi kullanılmaktadır. Müşteriler belli bir miktar para yatırarak bir katılım hesabı açtırırlar ve bir fon havuzuna girmiş olurlar (Ceyhan ve Yardımcıoğlu, 2019). Ancak katılma hesaplarına yatırılan paralar asgari 100 000 TL olmalıdır. Havuzlar vadesine göre 30, 90, 180, 360 ve daha uzun vadeli olarak gruplandırılmaktadır. Bu gruplar kendi içinde bir bütündür. Katılım bankaları havuzlarda birikmiş olan ayrı gruplardan oluşan paraları, ayrı ayrı muhasebeleştirerek işletir ya da finansman olarak kullanır. Ayrıca katılım bankaları vade sürelerini yeniden düzenleyebilme yetkisine sahiptir (Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1984).

Katılma hesaplarındaki paraların işletilmesinden ortaya çıkan kâr ya da zarardan bankalara düşen pay, bulundukları ülkelerin usul ve esaslarına göre düzenlenir. Örneğin Türkiye’deki katılım bankalarının alabileceği kâr payının azamî oranı %20’dir. Bir katılım bankası işlettiği paralarla kâr ederse, “... ana parayı ve kârın en az %80’ini havuza iade eder, %20’sini ise kâr olarak kendisi alır. Vade sonunda hesap sahibi, başlangıçta ortak olduğu oranda havuzdaki paraya ortak olur; kâr edilmişse bu orana göre kâr payını alır” (Bayındır, 2005, s. 14).

Katılma hesapları bazı yönleriyle vadeli mevduat hesaplarından farklıdır. Bu farklılıklar şunlardır (URL-4):

- Vadeli hesaplarda faiz varken, katılma hesaplarında faiz yoktur. Kişiler paralarını yatırırken karşılığında belirli bir faiz geliri almazlar. Bunun aksine, yatırılan paralar sanayi ve hizmet gibi sektörlerin finansman ihtiyacının karşılanmasında kullanılır.
- Vadeli hesaplarda para yatırılırken vade başında paranın faiz oranı belirlidir. Bu nedenle vade sonunda paranın üzerine eklenecek olan faiz de bellidir. Ancak katılma hesabında ise, faizsiz işlemler yapıldığı için yatırılan paranın ne kadar değerlenmiş olduğu ya da kâr zarar durumu vade sonunda anlaşılır.
- Vadeli hesaplarda kâr garantisi varken, katılma hesaplarında bir garanti söz konusu değildir. Katılma hesaplarında yatırılan paranın sanayi, hizmet gibi reel sektörlerde değerlenmesi sonucunda ortaya çıkan rakam, kâr ya da zarar oluşumuna göre müşterinin hesabına yansıtılır.

3.1.3. Tasarruf Hesapları

Geleneksel bankalarda kredi olarak kabul edilen ve günlük bakiyelerin hesaplandığı tasarruf mevduatları üzerinden sabit bir faiz ödenmektedir. Bu faizli sistemde, banka ile tasarruf sahibi arasında kurulan ilişkinin temeli borçlu – alacaklı ilişkisine dayanmaktadır. Tasarruf hesabı açtıran kişilere bir çek defteri sağlanmakta ve yatırılan paranın bir kısmı haftalık olarak çekilebilmektedir. Faizsiz bankacılıkta ise önceden belirlenen bir süre yoktur. Faizsizlik ilkesine uygun şekilde hesap açtıranların tasarrufları kabul edilmektedir. Kâr oranları da bu işlem sırasında belirlenmektedir (Sarker, 1999). Kâr belirlenirken yıllık ortalama bakiye, yatırılan fonların istikrarı ve katılım bankalarının giriştiği finansal operasyonlar sonucunda elde ettiği kâr payları gibi önemli noktalar dikkate alınmaktadır (Berberoğlu, 2004).

Katılım bankalarının belirlediği toplam kârın %60 ya da %80’lik bir bölümü hesap sahiplerine verilmektedir. Kalanı ise banka hesabına tahsil edilmektedir (Sarker, 1999). Bankaların tasarruf hesaplarında izlediği bu yol ortaklık ilişkisini oluşturmaktadır. Yani banka ve müşteri arasında ortaklık yapılması amaçlıdır. Bu yönüyle cari hesaplardan farklılık göstermektedir. Tasarruf sahipleri, fonlarını artırmak ve belli bir miktar kazanç sağlamak amacıyla bankaya para yatırmaktadırlar. Ayrıca tasarruf hesaplarına yatırılan meblağlar, güvenli şekilde korunur ve müşteriler istediği zaman paralarını geri çekilebilirler. (Schéele, 2002). Daha sonra yatırdıkları meblağların zaman içinde daha çok değer kazanmasını beklerler. Ancak müşterilerin paralarının değer kazanmasını beklemeleri, kâr ve zarara ortak olmaları şartıyla uygundur. Eğer hesap sahibinin payına düşen kazanç ise yıllık olarak “*temettü*” (kâr payı) şeklinde tahsil edilir (Berberoğlu, 2004). Kâr payları katılım bankasının yıllık net dönem kârından vergilerin ve diğer giderlerin çıkarılarak elde edilen miktarın %20’den az olmaması gerekmektedir. Kâr payları bu esasa uygun şekilde hesap sahiplerine dağıtılmaktadır (Alnus Yatırım Menkul Değerler (AYMD), 2020).

3.2. Türkiye’deki Katılım Bankalarında Fon Toplama Yöntemleri

Bu başlık altında Türkiye’deki katılım bankalarının kullandıkları fon toplama yöntemlerine değinilecektir. Katılım bankalarının fon toplama yöntemleri: Cari Hesaplar, Katılma Hesapları ve Tasarruf Hesaplarıdır. Bunlar bir önceki başlık altında ele alınmıştır. Aynı özelliklere sahip olan Cari Hesaplar ve Katılma Hesapları dışında Türkiye’deki diğer fon kullandırma yöntemleri şu şekilde başlıklara ayrılabilir: Altın Hesapları ve Diğer Kıymetli Maden Hesapları.

3.2.1. Katılma Hesapları

Kısa bir tanımla katılma hesabı, hesap sahibi ve katılım bankası arasında oluşturulan emek ve sermaye ortaklığıdır. Bu ortaklıkta risk paylaşımı yapılmaktadır. Vade sonunda hesap sahibi kâr paylaşımına katılabildiği gibi zarar paylaşımına da ortak olmaktadır (Kevser, 2020). Yani katılma hesaplarında önceden belirlenen bir kazanç söz konusu değildir. Anapara garantisi yoktur (Zengin, Yıldız ve Sel, 2018). Türkiye’de uygulanan katılma hesabı bir önceki konuda değinilen katılma hesabıyla

aynıdır. Ancak Türkiye’de Katılma Hesapları adı altında toplanabilen bazı hesaplar mevcuttur. Vakıf Katılım, Ziraat Katılım, Albaraka Türk ve Kuveyt Türk bankalarınca kullanılan katılma hesapları aşağıda verilmiştir:

Ara Dönem Kâr Payı Ödemeli Katılma Hesabı

Bu hesap 372 gün vadeyle açılan ve kâr payı ödemelerinin hesap sahiplerinin isteklerine göre 1 ay, 3 ay, 6 ay ve hatta dönem sonuna denk gelecek şekilde yapıldığı bir hesap türüdür. Bu katılma hesabı hem TL hem de yabancı para cinsinden açılabilir. Uzun vadeli bir hesaptır ve bu yüzden kâr paylaşım oranları yüksektir. Hesap sahibi, bu katılma hesabının vadesi boyunca en fazla iki kere para çekebilir ve çektiği meblağ anaparanın yarısından çok olamaz (Vakıf Katılım, 2020).

Konut Hesabı

Bu hesabın özellikleri aşağıda verilmiştir (Ziraat Katılım, 2020):

- İlk defa ev sahibi olmak isteyenlere en az 3 yıl düzenli olarak ödeme yapmaları şartıyla devlet desteği kazandıran bir hesaptır. Yani bu hesap kendi adına kayıtlı mülkü olan tapu sahipleri için uygun değildir.
- Konut hesabında sadece TL üzerinden işlem yapılır ve yalnızca bir hesap açılabilir. Bu hesaba yapılacak ödemeler, aylık ya da 3 aylık olarak hesap sahibi tarafından belirlenen günlerde cari hesabından düzenli talimatlarla para yatırılarak yapılır. Ancak düzenli talimatlar dışında başka bir tarihte ödeme yapılamaz.
- Ödenen para miktarının alt ve üst sınırı değiştirilebilir. Bu ödemelerden aylık ödemelerin alt sınırı 475 31 TL ve üst sınırı ise 4 758 07 TL olarak belirlenmiştir. 3 aylık ödemelerde ise alt sınır 1 427 42 TL ve üst sınır 14 274 21 TL şeklindedir.
- Hesap sahibi, aylık ödeme talimatını seçerse bir dönemde en fazla 3 kez; 3 aylık ödeme talimatını seçerse bir dönemde yalnızca 1 kez ödeme aksatabilir.
- Ayrıca müşteri, hesabındaki tutarını asgari ödeme miktarının altına düşürmeme şartıyla, yılda 2 kez bu hesabından para çekebilir.

Çeyiz Hesabı

Çeyiz hesabının özellikleri aşağıda verilmiştir (Kuveyt Türk, 2020):

- Bu hesap, uzun vadeli birikim yapmak isteyenler için devlet desteği sağlayan bir katılma hesabı türüdür.
- Çeyiz hesabı, 24 yaşını doldurmamış ve hiç evlenmemiş olan Türk vatandaşları için açılabilir.
- Bu hesaptan hem erkekler hem de kadınlar faydalanabilme hakkına sahiptir.
- Müşterilerin devlet desteği kazanma hakkına sahip olabilmesi için, evlilikten önce en az 3 yıl süreyle açtırdığı hesaba ödeme yapması ve 27 yaşından önce evlilik yapması gerekmektedir.
- Çeyiz hesabının ödeme düzenlemeleri aylık ya da 3 aylık dönemler şeklindedir. Aylık ödeme miktarı en az 190 32 TL en çok 1 903 23 TL olarak belirlenmiştir. 3 aylık ödeme miktarları ise en az 570 96 TL en çok 5 709 69 TL'dir.
- Çeyiz hesabında, aylık dönemlerde ödemeler bir dönemde en çok 3 defa aksatılabilir. 3 aylık dönemlerde ise ödemeler bir dönem içerisinde yalnızca 1 kez aksatılabilir.
- Müşteriler en fazla bir çeyiz hesabı açtırabilirler, bir dönem boyunca sadece 2 defa para çekebilirler.

Bu hesaplardan konut hesabı ve çeyiz hesabı Finans Katılım Bankası'nın da katılma hesaplarındandır. Ara dönem kâr payı ödemeli katılma hesabı ise bu bankanın katılma hesaplarında bulunmamaktadır. Emlak Katılım Bankası'nda ise bu hesaplar yer almamaktadır. Diğer yandan bu üç katılma hesabı Albaraka Türk Katılım Bankası'nda Kârlı Hesaplar başlığı altında ele alınmıştır. Hemen hemen Türkiye'deki katılım bankalarınca ortak olarak kullanılan bu hesaplardan başka katılma hesapları da vardır. Bunlardan bazıları şöyle verilmiştir:

Birikimli Katılma Hesabı

Bu hesap yalnızca Kuveyt Türk ve Albaraka Türk Katılım Bankalarında yer almaktadır. Özellikleri aşağıda verilmiştir (Kuveyt Türk, 2020):

- Küçük birikimlerle uzun dönemli yatırım yapmayı amaçlayanları destekleyen bir katılma hesabıdır.
- Birikimli katılma hesabı, 3 ile 10 yıla kadar vadeli olarak açılabilir.
- Müşteri böyle bir hesap açtırmak için en az 10 gr altın, 100 Euro, 100 TL ya da 100 Dolar yatırması gereklidir.
- Bu hesaba yapılan ödemeler 1 aylık ya da 3 aylık dönemlerde belirlenen günlerde, kredi kartından ya da cari hesaptan talimat vererek yapılabilir.
- Ödemeler en çok 5 kez ödeme atlayabilirler.
- Bu hesaba yatırılabilen para miktarı en az 1 gr altın, 50 TL, 50 Dolar ya da 50 Euro'dur.
- Müşteriler, vade süresi dolmadan önce 3 kez ya da anaparanın %50'sine yakın miktarda para çekebilme imkânına sahiptirler.

Aktif Hesap

Aktif Hesap Finans Katılım Bankası'nda yer almaktadır. Bu hesap, yıllık olarak açılan ve kişinin belirlediği bir ara dönemde kâr payı ödemesinin yapıldığı katılma hesabı türüdür. Bu ara dönemler 1 ay, 3 ay, 6 ay ya da 1 yıl olarak belirlenebilir. Hesap açılışında yatırılan para miktarının en az 1 000 TL, 1 000 USD ya da 1 000 Euro olması gerekir. Hesap sahibi, hesabın vadesi boyunca en çok 2 kez para çekebilme hakkına sahiptir. Çekilen para miktarı ise hesaptaki anaparanın %50'sini aşmamalıdır (Finans Katılım, 2020).

Esnek Vadeli Katılma Hesabı

Bu hesap türü de Finans Katılım Bankası'nda bulunan bir katılma hesabıdır. Esnek Vadeli Katılma Hesabı, hesap sahibi tarafından vadesi belirlenen ve vade sonunda kâr payı hesap sahibine kâr payı sağlayan bir hesaptır. Bu hesap 32 ile 450 gün aralığında istenilen vadeye kadar açılır. Kişiler ihtiyaç durumunda para çekebilme, hesaplarındaki kalan miktar üzerinden vade sonunda kâr payı elde edebilme imkânına sahiptir (Finans Katılım, 2020).

Finans Katılım Bankası'nda yer alan diğer katılma hesapları şunlardır (Finans Katılım, 2020): e-Katılma Hesabı, Bol Kepçe Hesabı, Akıllı Bıdık Hesabı.

Biriktiren Hesaplar

Emlak Katılım Bankası'nın bir katılma hesabıdır. Bu hesabın özellikleri aşağıda verilmiştir (Emlak Katılım, 2020):

- Bu hesap, küçük birikimlerle uzun dönemli yatırım yapmayı düşünenleri destekleyen bir hesaptır.
- Bu hesabı açtırmak için yatırılması gereken para miktarı en az 500 TL, 100 Dolar ya da 100 Euro'dur.
- Biriktiren Hesaplar 3 yıl ile 10 yıla kadar vadeli olarak açılabilen bir hesap olup, ödemeler 1 aylık ya da 3 aylık dönemlerde cari hesaptan verilen talimatla yapılabilir.
- Hesap sahibinin ödeme yapacağı para miktarı en az 100 TL, 50 USD, 50 Euro'dur.
- Bu hesapta ödeme talimatları en çok 5 kez atlanabilir.
- Açtırılan hesabın vadesi boyunca 3 kez ya da anaparanın %50'sini aşmayacak miktarda para çekilebilir. Eğer bu şartlar ihlal edilirse, o güne kadar elde edilen brüt kâr paylarının %50'si hesap sahibinden geri alınır.

3.2.2. Altın Hesapları

Altın geçmişten günümüze takı, rezerv ve para birimi şeklinde çok yönlü kullanılabilen değerli bir madendir. Ayrıca altın kolay işlenebilir olması, ısı ve elektriğe karşı iletkenliği, çeşitli asitlere karşı dayanıklı olması gibi birçok kimyasal ve fiziksel özelliklere sahiptir (Topcu, 2010). Bu özelliklerinden dolayı daima insanoğlunun dikkatini çekmiş, uğruna savaşlar yapılmıştır. Günümüzde ise altın sanayi ve finans sektöründe vazgeçilmez bir meta olmuştur (Syzykova, 2018). Özellikle bankacılıkta para, faiz, kredi gibi hizmetlere ek olarak altın bankacılığı da gerçekleştirilmeye başlanılmıştır. Hatta altının diğer finansal kaynaklara göre daha kazançlı olduğu anlaşılmıştır (Fidan ve Öz, 2013).

Altın bankacılığı, insanların yastık altında takı amaçlı tuttuğu altınları gram altın, külçe altın gibi benzeri birimlere çevirerek sahibine kâr payı sağlayan bir uygulamadır. Altınların bankalara çekilmesi sayesinde bankalardaki likit miktarı artmakta ve ekonomiye canlılık sağlamaktadır. Ayrıca altın bankacılığı, toplumların dini inançlarına da uygun bir bankacılık türüdür (Canbaz, 2019). Özellikle katılım bankaları müşterilerine açtıkları altın hesapları ile fon ya da fizikî olarak altın alım satımı yapmaktadır (Çelikdemir ve Çetin, 2015). Altın hesapları, TL, USD ve fizikî altın karşılığında açılabilen bir hesaptır. Genellikle vadesiz mevduat, cari ya da katılma hesabı şeklinde açılmaktadır (Dumlu, 2012).

Türkiye’deki altın hesapları ise şöyle sıralanmaktadır: Altın Cari Hesap (Altın Depo Hesabı), Altın Katılma Hesabı, Altına Altın Katılma Hesabı, Fizikî Altın Toplama, Ziynet Altın Katılma Hesabı ve Birikimli Altın Katılma Hesabı.

Altın Cari Hesap (Altın Depo Hesabı)

Vadesiz mevduat ya da cari hesap olarak nitelendirilen ve altın alım satımına olanak tanıyan bir altın hesabı türüdür. Altın cari hesap, vadesiz bir mevduat hesabına bağlı olarak açılır. Bu uygulama internet üzerinden yapılır. Bir müşteri altın alımı yapmak istediğinde, vadesiz mevduat hesabındaki parası işlemin yapılmakta olduğu günün kuru üzerinden gram altına çevrilip, altın cari hesabına kaydî nitelikli gram altın olarak kaydedilir. Eğer müşteri altın satımı yapmak isterse, altın cari hesabındaki

gram altın o günkü kur üzerinden nakte çevrilip vadesiz mevduat hesabına aktarılır (Dumlu, 2012). Bu altın hesabı türü Ziraat Katılım, Emlak Katılım, Albaraka Türk ve Kuveyt Türk bankalarında yer almaktadır.

Altın Katılma Hesabı

Bu hesap, müşterilere tasarruf etme ve kazanç sağlama olanağı sağlamaktadır. En az 50 gr altın ile açtırılmaktadır. Hesap en az 3 ay en çok 1 yıl vadeli olarak açılabilir. Vade sonu geldiğinde hesap sahibine ek olarak kâr payı sağlamaktadır (Vakıf Katılım, 2020). Altın katılma hesabının bulunduğu katılım bankaları Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Finans Katılımıdır.

Altına Altın Katılma Hesabı

Bu altın hesabı, altına faizsiz bir kazanç sağlayan hesaptır. Müşteri bankaya en az 100 gr altın yatırarak 1 aylık vade ile Altına Altın Katılma Hesabı açtırır. Eğer müşteri 3 aylık ve 1 yıllık vade arasında bir dönemde hesap açtırmak istiyorsa, bankaya 50 gr altın yatırması gereklidir. Daha sonra katılım bankasının verdiği bilgi dahilinde, hesap sahibinin yatırdığı gr altın reel sektörde değerlendirilir ve vade sonunda elde edilen kâr payı müşteri ile banka arasında %30-%70 oranlarında paylaşılır. Ayrıca 1 aylık vade için 100 gram altının, 3 aylık ve 1 yıllık arasında bir vade için 50 gram altının altına düşürülmediği sürece vade ortasında altın alınıp satılabilir. Bu işlemten sonra ise vade sonunda hesapta kalan miktar üzerinden kâr elde edilir (Dumlu, 2012; Kuveyt Türk, 2020). Bu hesap Emlak Katılım ve Kuveyt Türk Katılım Bankalarında yer alan bir altın hesabıdır.

Fizikî Altın Toplama

Fizikî Altın Toplama hesabında kolye, yüzük bilezik, yarım, cumhuriyet vb. fizikî nitelikte olan altınların bankaya yatırılır. Daha sonra bu fizikî altınların gram değerlendirmesi yapılır ve hesaba gr altın niteliğinde kaydedilir. Bu altın hesabı, cari hesap ve katılma hesabı olarak iki türde de açılabilir. Hesap sahibi nakit ihtiyacı duyduğunda istediği kadar altını o günün kuruna göre TL'ye çevrilir ve altınların TL karşılığı verilir (Dumlu, 2012). Bu hesap Albaraka Türk Katılım Bankası'nda

bulunmaktadır. Fizikî Altın Toplama hesabına benzer bir hesap Ziraat Katılım Bankası'nda bulunan Altın Toplama Günleri uygulamasıdır. Yapılan işlemler her iki yöntemde de aynıdır.

Ziynet Altın Katılma Hesabı

Fizikî Altın Toplama ve Altın Toplama Günleri yöntemlerine benzeyen bir hesaptır. Kuveyt Türk Katılım Bankası'nda bulunan bir altın hesabıdır. Özellikleri şöyle verilmiştir (Kuveyt Türk, 2020):

- Bu hesabı açtırmak isteyen kişi 3 aylık ve 1 yıllık vade arasında istediği bir dönem için ziynet altınlarını bankaya yatırarak hesap açtırır.
- Hesap açtırmak için en az 50 gr altın yatırılması gereklidir.
- Ayrıca kişi hesabı açtırdığı tarih dışında başka bir tarihte hesabına altın yatıramaz.
- Hesabın vadesi geldiğinde oluşan kâr payları cari hesaba aktarılır.
- Hesapta bulunan altın miktarı 50 gramın altına indirilmediği sürece vade ortasında altın alınıp satılabilir. Bu işlemten sonra vadede bozulma olmaz ve kalan miktar üzerinden kâr payı alınır.
- Bu altın hesabı kişiye %50 - %50 oranlarında yüksek kâr payı paylaşım imkânı sağlar.

Birikimli Altın Katılma Hesabı

Birikimli Altın Katılma Hesabı, küçük birikimlerle uzun dönemli yatırımlar yapmayı amaçlayan kişilere destek sağlayan bir hesaptır. Özellikleri bir önceki bölümde açıklanan Katılma Hesaplarındaki Birikimli Katılma Hesabına benzer. Yalnızca Birikimli Katılma Hesabı'nda hesap açtırmak için 10 gr altın, 100 TL, 100 Euro ya da 100 Dolar yatırılması gerekirken, bu hesapta hesap açtırmak için bankaya 50 gr altın yatırılması uygundur (Kuveyt Türk, 2020). Birikimli Altın Katılım Hesabı Kuveyt Türk Katılım Bankası'nda bulunan bir altın hesabıdır.

3.2.3. Diğer Kıymetli Maden Hesapları

Türkiye’de altın hesapları dışında kullanılan iki adet maden hesabı vardır. Bunlar: Gümüş Hesabı ve Platin Hesabı’dır.

Gümüş Hesabı

Gümüş Hesabı, TL ya da Dolar cinsinden para birimi ile gümüş alım satımı yapılabilen bir hesaptır. Gümüş hesapları gram şeklinde ve 24 ayar olarak açılabilir. Müşterilerin almak istediği gümüşler en az 1 gr olarak alabilir. Ayrıca gümüş hesabına sahip olan kişiler, başkalarının gümüş hesabına havale yapabilme imkânına sahiptir. Gümüş hesabını genellikle büyük yatırımcılar kullandığından her bankanın böyle bir hesabı yoktur (Solakoğlu, 2020). Gümüş hesabına sahip olan katılım bankaları: Emlak Katılım, Kuveyt Türk ve Finans Katılım bankalarıdır. Finans Katılım Bankası, bu hesabı Altın Ürünleri başlığı altında ele almıştır.

Platin Hesabı

Tasarruflarını platin niteliğinde değerlendirmek isteyen kişilerin açtırabileceği vadesiz bir hesaptır. Kişiler platin hesabıyla gelir vergisi ya da masraf ödemeden alış ve satış yapabilirler (Emlak Katılım, 2020).

3.3. Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankaları müşterilerinden cari hesap, katılma hesabı ve tasarruf hesabı olmak üzere üç şekilde fon toplamaktadır. Bu toplanan fonları kullandırırken, geleneksel bankalar gibi kredili yani faizli borçlanma işlemlerine başvurmazlar. İslam hukukuna uygun olan yöntemleri kullanırlar (Turan ve Demirci, 2019). Bu yöntemleri ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi nakit fon kullandırma yöntemleridir. Bunlar: Mudâraba (Emek – Sermaye ortaklığı), Müşâraka (Sermaye – Sermaye ortaklığı), Murabaha (Peşin Alım Vadeli Satım), İcara (Leasing / Finansal Kiralama), Selem (İleriye Dönük Satın Alma), İstisna (Siparişe Dayalı Satın Alma), Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç), Sukuk (Kira Sertifikası)’tur. İkincisi ise nakit olmayan fon

kullandırma yöntemleridir. Bunlar: Akreditif, Teminat Mektubu, Referans Mektubu, Aval ve Kabul Kredileridir (Avcı ve Aktaş, 2015).

3.3.1. Mudâraba (Emek – Sermaye Ortaklığı)

Mudâraba, taraflardan birinin bilgi ve becerisini (emeğini) ortaya koyup, diğer tarafın da sermayesini ortaya koyması sonucu sağlanan bir ortaklıktır. Mudâraba sayesinde yalnız sermayesi olanlarla, yalnız bilgili ve deneyimli olan kişiler bir araya gelerek iş birliği yapmaktadır. Böylece toplumdaki atıl sermayelerin ve işsizlikten muzdarip olan insanlar tekrar topluma ve ekonomiye kazandırılmaktadır (Hancı, 2007). Bu yöntemde, sermayesini ortaya koyan tarafa “*Rabbul-mal*”; bilgi ve deneyimini yani emeğini ortaya koyan tarafa ise “*Mudarib*” denilmektedir (Ökte, 2010).

Katılım bankalarının uyguladığı bu yöntem sonucunda oluşan kâr, Rabbul-mal (Katılım Bankaları) ve Mudarib (müşteri) arasında yapılan sözleşmede belirlenmiş olan oranlara göre paylaştırılmaktadır. Her iki tarafın da sabit bir getiri elde etmesi söz konusu değildir. Zarar olması durumunda ise, bunu karşılayan taraf bu iş ortaklığına sermayesini koyan katılım bankası yani Rabbul-mal’dır. Eğer bu zarar Mudarib’in ise, bunu boşa harcanan zaman ve emekten kaybederek ödemiş olur. Bu sayede doğacak olan risklerin sorumluluğu taraflara dağıtılmış olur (Kuran, 1986; Akın, 1986).

Katılım bankacılığında mudâraba yöntemi daha çok katılma hesaplarında kullanılmaktadır. Örneğin, katılma hesabı açtıran bir müşteri 1 000 TL’lik birikimini bankaya yatırır. Katılım bankası ve müşteri arasında bir anlaşma yapılarak, oluşacak kârı %75 - %25 şeklinde paylaşım oranı belirlenir. Daha sonra banka, bu yatırılan meblağı %75 - %25 şeklinde anlaşılan diğer müşterilerin paralarının olduğu havuza koyar. Katılım bankası bu birikimleri İslami bankacılık ilkelerine uygun her finansman işleminde kullanabilir. İşlem sonucunda oluşan kâr ise anlaşmada belirlenen oranlarda dağıtılır (Acar, 2012).

3.3.2. Müşâra (Sermaye Ortaklığı)

İslam hukukunda “Şirket-i İnan” olarak da adlandırılan müşâra yöntemi, kişilerin belli bir meblağ koyarak yaptıkları ticari faaliyet sonucunda ortaya çıkan kâr ya da zararı paylaşmak için kurdukları bir ortaklık türüdür (Kâsânî, 1996’dan aktaran Alkış, 2018: 128). Bir başka ifadeyle müşâra, tarafların sermaye ortaklığıdır. Bu ortaklık türünde, kâr taraflar arasında yapılan anlaşmaya göre paylaştırılır. Zarar ise tarafların sermayedeki paylarına göre bölüştürülür (Yazıcı, 2016). Kâr payı önceden belirlenen oranlarda dağıtılmaktadır. Kâr paylaşımına katılanlar, işin yapılmasına katılan bir ya da birkaç ortakla birlikte, işin yapılmasına katılmayan ancak kâr paylaşımına dahil edilen ortaklardan oluşmaktadır (Onan ve Sümer, 2015). Ayrıca kâr payları belirlenirken esas olan tarafların rızasıdır. Yani tarafların koyduğu sermayeler eşitken, kâr payları farklı olabildiği gibi; kâr payları eşitken, sermayeler farklı olabilmektedir (Özsoy, 2012).

Müşâra yönteminde önemli olan sermaye ve ortaklıktır. Yani girişimciler, emeğin yanı sıra sermayeyle de ortak olmaktadır. Mudâra yönteminde ise girişimciler yalnızca emekleri ile ortaklığa katılmaktadır. Bu yöntemin mudâra yönteminden bir farkı budur. Diğer yandan müşâra yönteminde, girişimciler hem emekleri hem de iş için koydukları sermaye oranlarına göre kâr payı almaktadır. Bu yönüyle müşâra yöntemi, mudâra yöntemiyle alınan kâr payından daha çok kâr payı sağlamaktadır. Zarar durumunda ise girişimciler sermayelerini kaybetmektedir (Şaşa, 2015). Yani zarar paylaşımı, girişimcilerin koydukları sermaye oranlarında gerçekleştirilmektedir (Parlakkaya ve Çürük, 2011).

Bir katılım bankasında müşâra uygulaması şöyle gerçekleştirilmektedir: Öncelikle katılım bankası, ortağının yani müşterisi tarafından istenen sermayenin bir bölümünü sağlama sorumluluğunu üzerine almaktadır. Müşteri de maddi imkânları ve projeye uygun olarak kalan sermayeyi sağlamaktadır. Müşteri kendi uzmanlığından dolayı, yapılması planlanan projenin denetim ve gözetim sorumluluğunu kendisi üstlenmektedir. Müşteri bu sorumlulukları üstlenerek, kâr payından daha fazla alma hakkına sahip olmaktadır (Alkış, 2018). Gelir paylaşımında, müşteri yaptığı faaliyetler ve uzmanlığından dolayı bir pay almaktadır. Kalan kısım yapılan projeye

mali katkısı olan banka ve müşteri arasında ortaklık paylarına orantılı bir şekilde dağıtılmaktadır. Zarar ise, her iki tarafın sermaye paylarına orantılı olacak şekilde bölüştürülmektedir. Yani müşteri fazladan bir maddi zarara uğratılmamaktadır (Küçükkocaoğlu, 2005; Özgür, 2007).

Müşâraka yönteminin uygulandığı alan genellikle sanayidir. Teçhizat ve makine temin edilmesi konusunda başarılı bir şekilde uygulanmaktadır (Alkış, 2018). Yılmaz (2014, s. 90) çalışmasında, müşâraka yöntemini şöyle örneklendirmiştir:

... X şirketi, 10 000 000 TL’lik bir devre mülk inşaat ihalesini bir yıl sonra teslim etmek üzere almıştır. Ayrıca projenin zamanında bitirilmemesi halinde, gecikilen her ay için %5 oranında eksik ödeme yapılması öngörülmüştür. Projenin maliyeti 7 000 000 TL olarak tahmin edilmiştir. ... X şirketi, projenin maliyetinin 3 500 000 liralık kısmını öz kaynakları ile, kalan kısmı için 3 500 000 liralık müşâraka sukuk ihracıyla gerçekleştirmiştir. Buna göre sukuk yatırımcıları projeye finansman desteğinde bulunurken aynı zamanda %50 oranında projenin de sahibi olmaktadır. Dolayısıyla projenin sonunda elde edilen gelir inşaat şirketi ve sukuk sahipleri arasında ... paylaşılacaktır. Ancak projenin sonunda zarar olması durumunda zarar, ... sukuk yatırımcısı ile X şirketi arasında sermayeleri oranında paylaşılacaktır.

3.3.3. Murabaha (Peşin Alım Vadeli Satım)

Murabaha kavramı kâr, kazanç anlamlarına gelen “*ribh*” kelimesinin kökünden türetilen bir kelimedir. Terim anlamı, bir malın maliyeti üzerine belli bir miktar kâr eklenerek yapılan vadeli bir satış demektir. Bu finansman yönteminde kâr, maliyetin belirli bir yüzdesi olarak tanımlanmaktadır (Al-Meaithe ve Mitchell, 2003). İslam’a göre ise murabaha, “... bir malın maliyet bedelinin üzerine kâr payı eklenerek müşteriye bildirilmesi ve karşılıklı mutabakat yoluyla satılması” şeklinde açıklanmaktadır (Antepli, 2020, s. 340).

Murabaha yöntemi uygulamada, bir malı peşin parayla satın alıp vadeli olarak satma şeklinde yapılmaktadır. Örneğin, bir giyim firması ihtiyacı olan 500 bin dolarlık kumaşı almayı ve murabaha yoluyla finansman sağlamayı amaçlamıştır. Bu işlem şöyle devam eder: Banka kendi adına mal almak için bu firmayı vekili olarak kabul eder. Giyim firması banka adına 500 bin dolarlık kumaşları alır ve banka ödemeyi peşin olarak kumaş satıcısına yapar. Daha sonra banka satın aldığı kumaş üzerine bir vade farkı koyarak yani taksitlendirerek kumaşı giyim firmasına satar. Bu sayede finansmanın getirisi hem sabit hem de önceden belirlenmiş olur. Bu nedenle

murabahada risk oranı daha azdır ve yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir (Yardımcıoğlu, Ayrıçay, Sabuncu ve Gerekli, 2014).

Murabaha yönteminde, İslami banka ve müşteri arasında gerçekleştirilen bir satış sözleşmesi yapılır. Bu sözleşmeye göre, müşteri bankadan kendi adına nakit olarak bir mal satın almasını ister. Daha sonra müşteri, malı vadeli olarak geri almayı taahhüt eder. Ancak ödeme birkaç ay vadeli olabilirken, tek seferde de yapılabilir. Murabaha işleminin esası, bankanın önce malı satın alması ve daha sonra müşteriye satmasıdır. Ayrıca mal somut olmalı, müşteri bilgilendirilmeli ve bankanın oluşturduğu yeni fiyatı ödemeyi kabul etmelidir. Bu fiyat, satın alma fiyatı artı kâr payından oluşmaktadır. Bu koşulların hepsi yerine getirildiğinde murabaha anlaşması imzalanmaktadır (Chelhi, El Hachloufi, Aboulethar, Eddaoui ve Marzak, 2017). Murabaha anlaşmasının koşulları daha açık bir şekilde aşağıda verilmiştir (Kapıcı, 2018; Al-Meaithe ve Mitchell, 2003):

- Müşterinin alış fiyatını bilmesi gerekir. Aksi halde anlaşma geçerli sayılmaz.
- Müşterinin alış fiyatı üzerine konulan kâr miktarı bilmesi gerekir. Çünkü malın satışın bedelinin bir kısmını kâr oluşturur.
- Murabaha anlaşmasında, iki taraf olması esastır. Ödeme işleminde malı satın alan kişi ile malı satan kişi aynı olamaz.
- Bankanın murabaha anlaşması yapması için, önce işleme konu olacak olan malı satın almalıdır. Yani mal üzerinde hak sahibi olmalıdır.
- Murabaha anlaşmasında, söz konusu malı üçüncü kişinin satın alması esastır.

3.3.4. İcara (Leasing / Finansal Kiralama)

İcara kelimesi Arapçada kiralama yoluyla karşı tarafa bir şey verme demektir (Yeşilyaprak, 2019). Aynı zamanda icara bir sözleşmedir. Bu sözleşmeye göre tüzel ya da gerçek kişi, satın aldığı bir malı kendisine kira ücreti ödenmesi şartıyla bir başkasına kiralayabilmektedir. Sözleşmenin süresi ve ödenmesi gereken ücret taraflar arasında belirlenmektedir. Malın mülkiyet hakkı ise kiralayan kişiye aittir (Al-Bashir ve Al-Amine, 2001). Ayrıca icara sözleşmesi kira geliri kazandırmaktadır. Katılım bankaları firmaların ihtiyaç duyduğu makine, teçhizat, araç, konut, bina ve uçak gibi

sözleşmeye konu olan malları satın almaktadır. Sonra bu malları eşit şekilde taksitlendirerek geri ödenmesi koşuluyla kullanıcılara kiralamaktadır. Kiralamanın süresi dolduğunda, kiralanın varlıklar üzerinde kiralaan kullanıcılar tarafından satın alma hakkı doğar. Böylece kullanıcı, malı satın alır ve başka bir kullanıcıya kiralar. Bu sayede kira geliri elde eder (Tekin, 2017).

İcara yöntemi son zamanlarda en çok ilgi duyulan bir işlemdir. Finansal kiralama gibi görülen bu yöntem sat geri kirala (sale and lease-back) anlayışına dayanmaktadır. Yani fon gereksinimi olan firmalar, ellerindeki malları bir katılım bankasına satarak firmaya kaynak sağlamış olur. Sonra da bu satılan mallar kullanılmak üzere tekrar kiralanır. Yahut firma ihtiyaç duyduğu malları, ihraç edilen bedel ile satın alıp kaynak kuruluşu kiralayabilmektedir (Tekin, 2017; Çalık, 2016). İcara yönteminin temel özellikleri şöyle özetlenebilir (Yakar, Kandır ve Önal, 2013):

- Taraflar arasında icara sözleşmesi yapılırken, bu sözleşmeye konu olan varlıkların kiralanabilir olduğu ve kira ücreti kesin olarak bilinmelidir. Eğer bunlar biliniyorsa, sözleşmede açık bir şekilde ifade edildikten sonra varlıklar kiralanmalıdır. Ayrıca kiraya veren taraf, kiracı olan tarafın bu varlıklardan yararlanma hakkını engellememelidir. Bu sayede varlığın yeni sahibine, satın aldığı varlığı kiralama hakkı doğar.
- Kira ücreti kiralama işleminin yapıldığı ilk zamanlarda net olurken, ilerleyen zamanlarda ücret yenilenebilir.
- İslami esaslar göz önüne alındığında, kiralanmaya konu olan varlıkların yapılarıyla ilgili herhangi bir ödeme ya da maliyet, varlığın sahibine aittir. Ancak varlığın kullanımıyla ilgili bakım gideri gibi bir ödeme ya da maliyet ise kiracıya aittir.
- Bu yöntemle elde edilen kazançlar ciro edilebilmektedir ve ikincil bir piyasada alım satım yapılabilmektedir.
- İcara sözleşmesi değeri yüksek olan yatırımlar için daha çok uygundur (Çalık, 2016).

3.3.5. Selem (Peşin Para – Veresiye Satış)

Selem yöntemi, veresiyeli bir malı peşinen satın almak anlamına gelmektedir. Ticarete bu yöntemle satışı yapılan malların ücreti peşin olarak ödenmektedir. Ancak mallar satıcıdan taksitli olarak alınmaktadır. Selem yöntemi, genellikle tarımsal ürünlerin finansmanında kullanılmaktadır (Terzi, 2013).

Günlük hayatta bir malın satılabilmesi için halihazırda bulunması gerekmektedir. Bu nedenle henüz hasat edilmemiş olan ya da üretimde olmayan mallar satışa uygun değildir. Ancak Hz. Muhammed, toplum içinde kişilerin ihtiyaçları doğrultusunda ölçeği, vadesi ve tartısı belli olan malların satışını uygun bulmuştur. Yani, herhangi bir üretim alanı ile irtibatlandırılmayan ve teslim günü geldiğinde piyasada ürün olarak bulunma olasılığı yüksek olan malların, satış esnasında bulunmasa da peşin olarak satılabilmesi meşru sayılmaktadır (Bakkal, 2016). Selem yönteminin uygulanabilmesi için bazı şartlar gerekmektedir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür (Ehsan ve Shahzad, 2015):

- Satılacak olan malın fiyatı, sözleşme yapılırken peşin olarak ödenmelidir.
- Bu yöntem pazarlarda bol bulunan mallar üzerinde uygulanabilir.
- Taraflar arasında sözleşme yapılırken malın tüm özellikleri belirtilmelidir.
- Malın minimum teslim süresi 15 gündür.
- Satın alınan ürünün teslim garantisi, satıcı tarafından verilen yazılı ve imzalı belge ya da herhangi bir ürün olarak alınabilir.
- Satıcının malı teslim edemeden ölmesi durumunda ya da malın çok fazla zarar görüp teslim edilemeyecek olması durumunda, alıcı taraf malın bedelini isteyebilir.
- Taraflar arasında sözleşme imzalandıktan sonra ödeme peşin olarak gerçekleştirildiğinde, satıcının malın kalitesi ve miktarına dair bir değişim yapması olanaksızdır.
- Selem yönteminde, alıcı ve satıcı taraflar aralarında yaptıkları sözleşmeyi değiştirebilme ve iptal edebilme konusunda da anlaşmaya varabilirler.

3.3.6. İstisna (Siparişe Dayalı Satın Alma)

İstisna kelimesi, “*sana*” kelimesinin kökünden türetilmiştir ve üretmek, bir şey inşa etmek gibi anlamlara gelmektedir (Muhammad ve Chong, 2007). İslam hukukunda ise istisna, “... bir sanatkârdan, belirli bir ücret karşılığında sanatıyla ilgili olan ve ısmarlayan tarafından özellikleri belirlenmiş bir şeyi imal etmesini istediği akdin adı” şeklinde tanımlanmıştır (Çalışkan, 1990, s. 350). İstisna sözleşmesi ise, bir bedel ödenmesi karşılığında emek harcanarak meydana getirilen bir eser anlaşmasıdır. Bu sözleşme, Bankacılık Kanunu’nda da belirtilmiştir. Burada geçen tanıma göre istisna, “bir akiddir ki, onunla bir taraf (müteahhit) diğer tarafın (iş sahibi) vermeyi taahhüt eylediği semen mukabilinde⁷ bir şey imalini iltizam⁸ eder” şeklinde ifade edilmiştir (Erdoğan, 1990, s. 135).

İstisna, gelecekte üretilmesi beklenen varlıkları konu alan bir sözleşmedir. Sözleşme imzalandığı sırada hali hazırda bir ürün bulunmamaktadır. Bu sözleşme ile taraflardan biri belli özelliklere ve şartlara sahip olan bir malı belirlenen bir fiyattan satmayı ve belirlenen bir tarihte teslim etmeyi vaat eder. Üretilmesi beklenen ürünler emtia ya da bina, fabrika, uçak, gemi vb. varlıklardır. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarının (güneş, rüzgâr gibi) üretiminde de bu sözleşme kullanılabilir. Sözleşme sonucunda üretilen malın bedeli, taraflar arasında belirlenmiş olan bir tarihten önce ya da ileri bir tarihte taksitlendirilerek ödenmektedir (Ela, 2019). İstisna sözleşmesi, malları üretmek için üretici üzerinde ahlâkî bir sorumluluk yaratmaktadır. Bundan dolayı sözleşme iptali, üretime başlanmadan önce taraflardan biri diğerine haber verdikten sonra gerçekleştirilmektedir. Üretici işe koyulduktan sonra, sözleşmenin iptal edilememektedir (Muhammad ve Chong, 2007; Usmani, 2005).

⁷ “Semen Mukabili”, iki ayrı kelimedenden meydana gelmiştir. “Semen”, malın bedeli anlamında kullanılmaktadır. “Mukabil” ise bir şeye karşılık olarak yapma anlamındadır. Yani Semen Mukabili, malın bedelinin ödenmesine karşılık olarak anlamını taşımaktadır. Bakınız: <https://www.luggat.com/index.php#ceviri> (Erişim Tarihi: 07.05.2020).

⁸ “İltizam etmek”, gerekli görme, kabul etme ve teslim etme gibi anlamlara gelmektedir. Verilen tanımda, iş sahibinin malın bedelinin ödeyeceğinin teminatını vermesine karşılık, müteahhidin istenen varlığı üretmeyi gerekli görmesinin ya da kabul etmesinin uygun bulunacağı açıklanmıştır. Bakınız: <https://www.luggat.com/index.php#ceviri> (Erişim Tarihi: 07.05.2020).

İstisna sözleşmesi, bu esasları itibariyle Selem yöntemine benzetilmektedir. Ancak, Selem ve İstisna arasında bazı farklı noktalar bulunmaktadır. Bunlar (Usmani, 2005):

- İstisna konusu itibariyle sürekli olarak üretim gerektiren bir yöntemdir. Selem yönteminde ise, üretim yapılsa da yapılmasa da herhangi bir şey üretime konu olabilmektedir.
- İstisna yönteminde bedelin tamamının önceden ödenmesi zorunluluğu yoktur. Selem yönteminde ise bedel önceden ödenmektedir.
- İstisna yönteminde sözleşme, üretici taraf üretime başlamadan önce taraflardan birinin diğerine bilgi vermesiyle iptal edilebilirken; selem yönteminde sözleşme bir tarafın istemesi üzerine iptal edilememektedir.
- İstisna yönteminde ise teslimat tarihi sabit olup, gelecekte bir zamanda alınması mümkünken; selem yönteminde teslimat tarihi alıcı taraf için önem arz etmektedir.

3.3.7. Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç)

İslam dini yardımlaşma ve paylaşma gibi manevi duyguları geliştiren bir dindir. Bu nedenle İslamiyet’le birlikte Müslümanlar arasında birbirlerine karşı zorunlu olan ve zorunlu olmayan sorumluluklar ortaya çıkmıştır. Zorunlu sorumluluklar arasında en önemli olan zekâtır. Zekât, İslam’a göre zenginlerin yerine getirmesi gereken malî ve dinî bir sorumluluktur. Bir diğer deyişle zekât, fakirin zengin malındaki hakkıdır. Zorunlu olmayan sorumluluklar ise sadaka ve karzdır (Şener, 1989).

Karz kelimesi, geri ödenmesi karşılığında verilen borç şeklinde ifade edilmektedir. Bir başka ifadeyle, bir kişinin nakit parayı, kilo ile ölçülebilen varlıkları ya da sayı ile alınıp satılabilen nesneleri, yerine benzerini (mislini) almak şartıyla bir başkasına ödünç olarak vermesidir. Bunlar: altın, gümüş, döviz, arpa, buğday, demir, çimento ve yumurta gibi nesnelerdir (Topoğlu, 2013). Hasen kelimesi ise, iyi, hoş ve güzel anlamlarına gelmektedir (Durmuş, 2010a).

Karz-ı Hasen, Allah rızasını kazanmak için bir menfaat beklememek üzere ihtiyaç sahiplerine verilen borç olarak ifade edilmektedir. Yani Karz-ı Hasen gerçek anlamda insanlara verilirken, mecaz anlamda da Allah’a verilmiş olan bir borçtur (Topoğlu, 2013). Karz-ı hasen yöntemi, faize karşı bir alternatiftir. Faizsiz işlemler yapmak, kişiler için manevi bir kazançtır. Karşılıksız borç veren bir kişi, bir yandan yoksul kimselerle yakınlık kurarken, diğer yandan da ahireti için faydalı bir girişimde bulunmuş olmaktadır (Güneş, 2019b).

Karz-ı Hasen yönteminde adı geçen terimler şöyle verilebilir: Yapılan ödünç verme işlemi “*ikraz*”, borç veren kişi “*mukriz*”, borç alan kişi “*müstakriz*”, ödünç alma işlemi “*istikraz*” ve ödünç olarak verilmiş olan mal “*makruz*” şeklinde adlandırılmaktadır (URL-5, 2020). Karz-ı Hasen yönteminin esas amacı, Müslümanların faizli ticaret yapmalarını önleyerek aralarındaki yardımlaşma kültürünü güçlendirmektir (Canbaz, 2019). Karz-ı Hasen yöntemi ile yapılan sözleşmenin bağlayıcılığı yoktur. Bu yüzden alacaklı kişi borcunu istediği zaman geri isteme hakkına sahiptir. Ancak, borçlu tarafı zora sokmamak adına işlem öncesinde anlaşılan sürenin beklenmesi daha uygun olmaktadır. Beklenen zaman dolduğunda, borçlu kişi borcunu halâ ödemişse mühlet verilmesi gerekmektedir. Eğer borçlunun maddi durumu uygun olduğu halde borcunu ödemiorsa, bu zulüm olarak görülmektedir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda ise, alacaklı borçluya yasal takip başlatma hakkına sahiptir (Afşar ve Orta, 2019).

3.3.8. Sukuk (Kira Sertifikası)

Sukuk, yatırım yapma aracı olan bir İslami tahvil (Islamic bonds), İslami yatırım sertifikaları (Islamic investment certificates) gibi isimlerle de bilinmektedir (Afshar, 2013). Basit bir tanımla sukuk, bir mal ya da hizmet, kullanım hakkı ve bir yatırım aktivitesinin mülkiyetine dair eşit değere sahip bir belgedir (Yazıcıoğlu ve Kazak, 2019). Sukuk kavramı IFSB’nin tanımına göre, “İslami prensipler ile uyumlu maddi kıymetlerdeki veya varlıklar havuzundaki nispi sahiplik hakkını gösteren bir sertifikadır” şeklinde ifade edilmiştir (IFSB - 7, 2009, s. 3). AAOIFI ise sukuku şöyle tanımlamıştır (AAOIFI, 2017, s. 468):

Yatırım sertifikaları (Sukuk), mevcut mal (ayn), menfaat veya hizmet ya da belirli/mevcut bir proje veya özel mülkiyet ifade eder şekilde ve birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. Ancak bu sertifikalar (sukuk), sertifika bedelleri tahsil edildikten, ihraç gerçekleşip halka/yatırımcılara arz tamamlandıktan ve bunlar ihraç edildikleri amaç için kullanılmaya başlandıktan sonra varlıklar üzerinde eşit değerde ortak mülkiyet ifade ederler.

Sukukun özellikleri şöyle sıralanmıştır (Durmuş, 2010b; Erkuş ve Çenberlitaş, 2016):

- Sukuk, bir mal ve hizmet üzerindeki mülkiyet payını belirtir.
- Faiz yasak olduğundan dolayı, sukuk yöntemiyle elde edilen kazançlar kâr payı şeklinde olmalıdır.
- Sukuk yatırımcıları sukuk ihracı sırasında belirlenen oranlara göre kâra, ortaklık paylarına göre de zarara ortak olurlar.
- Sukuk yatırımlarını yöneten kurum ya da kişiler, yatırımcılara bir getiri ya da kâr garantisi vermezler. Çünkü sukuk yönteminde kâr oranları hakkında bir belirleme yapılması imkansızdır. Diğer bir ifadeyle, sukuk işlemleri risk içermekte olan bir finansman aracıdır.
- Sukuk işlemleri, İslami finansman ilkeleri gereği belirsizlikten uzak olmalıdır.
- Likit bir finansal araç olan sukuk, ikincil piyasalarda da işlem görebilir.

Şeriat kurallarına göre faiz getiren tahviller İslam’a uygun değildir. Sukuk yöntemi, Şeriata dayalı uluslararası sermaye piyasalarında en önemli finansman sağlama mekanizmalarından biri olarak geliştirilmiştir. Bu yönüyle sukuk, geleneksel bankacılıkta kullanılan tahvillerden farklıdır (Ahmed, İslam ve Alabdullah, 2014). Sukuk sertifikaları ve geleneksel tahviller arasındaki farklılıklar şöyle verilmiştir (URL-6, 2020):

- Sukuk bir varlığın mülkiyetini gösterirken, tahvil borç yükümlülüğünü göstermektedir.
- Sukuk yönteminde yatırımcılar dine uygun olarak işlem yapmaktadır. Geleneksel tahvil ise İslam’a uygun olmayan faizli ürünler ve hizmetleri içermektedir.

- Sukuk fiyatlandırmasında varlıkların değerleri göz önüne alınırken, tahvil fiyatlandırmasında ise kredi derecelendirmesi göz önüne alınmaktadır.
- Sukuk işleminde elde edilen getiriler varlıkların değerinin artmasıyla artış göstermektedir. Tahvilli işlemlerden elde edilen getiriler ise sabit faizlidir.
- Sukuk yönteminde bir varlık satılırken mülkiyeti de satılmaktadır. Tahvillerin satışı ise borç satışdır.

Dünyada sukuk, faizsiz bankacılık alt yapısının olduğu ülkelerde gelişmeye başlamıştır (Özeroğlu, 2014). Malezya ve Körfez ülkeleri sukuk ihracında önemli yerlerdir. İlk sukuk ihracı 1983 yılında Malezya’da gerçekleştirilmiştir (Sevinç, 2013). Ayrıca Malezya’da 2002 yılında 600 milyon dolarlık ilk dolar bazlı sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir. Ardından: 2003 yılında İslami Kalkınma Bankası (400 milyon dolarlık), Bahreyn, Katar hükümetleri; 2005 yılında Pakistan hükümeti sukuk ihracı yapmıştır. Bu ülkeleri Suudi Arabistan, Endonezya, BAE ve Filipinler takip etmiştir (Jabeen ve Javed, 2007; Ayub, 2007). Sukuk ihracı başta Malezya ve Körfez ülkelerinde görülmesine rağmen, bu yöntemin kullanımı İslami ülkelerle sınırlı kalmamıştır. Avrupa, Amerika ve Asya gibi bölgelerde de sukuk ihracı yapılmaya başlanmıştır (Aydın ve Ayyıldırım, 2015; Cakir ve Raei, 2007).

Dünyada yaygın olarak kullanılmaya devam eden sukuk yöntemi, Türkiye’de 2010 yılında kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak 1992 yılında yasal düzenlemeler yapılarak sukuk ihraçları için bir ortam hazırlanmıştır (Yardımcıoğlu vd., 2014; Güven ve Yazıcıoğlu, 2019). Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye, faiz hassasiyetinden dolayı finansal sisteme girmeyen iç tasarruflarını (yastık altı) ekonomiye kazandırmak için, alternatif bir sermaye piyasası aracı arayışına girmiştir. Bu arayışlar sonucunda da 2010 yılında gerçekleştirilen düzenlemelerle birlikte sukuk Kira Sertifikası adı ile faizsiz bir finansman aracı olarak bankacılıkta yerini almıştır (Tekneoglu, 2016).

Kira sertifikalarının finansman işlemlerinde üç taraf vardır. Birincisi, varlıklarını Özel Amaçlı Aracı Kurumlara (Varlık Kiralama Şirketi) satıp, bu satıştan elde ettiği fonları kullanan sukuk sahibi Kaynak Kuruluşlardır. Örneğin; bankalar, özel sektör firmaları, hükümetlerdir. İkincisi, sukuk ihracı gerçekleştirerek kaynak kuruluş ve yatırımcı arasında denge kuran Özel Amaçlı Aracı Kurumlardır. Üçüncüsü ise, ihraç edilen ya da ikinci el piyasada işlem görmekte olan sukukları satın alan Yatırımcıdır (Bilen, 2016). Yatırımcılar hem bireysel hem de kurumsal yatırımcılardan oluşmaktadır (Özeroğlu, 2014).

Türkiye’de 5 adet kira sertifikası çeşidi (sukuk) bulunmaktadır. Bunlar: Sahipliğe Dayalı Kira Sertifikaları, Yönetim Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikaları, Alım Satıma Dayalı Kira Sertifikaları, Ortaklığa Dayalı Kira Sertifikaları ve Eser Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikalarıdır (Yardımcıoğlu vd., 2014). Bu kira sertifikaları aşağıda açıklanmıştır (Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), 2013; Gökgöz, 2015):

- Sahipliğe Dayalı Kira Sertifikaları: Varlık Kiralama Şirketi üçüncü bir kişiye ya da tekrar kaynak kuruluşu kiralamak amacıyla, kaynak kuruluştan bir varlık devralır. Bu işlemi gerçekleştirmeden önce, Varlık Kiralama Şirketi’nin devralacağı varlığın finansmanını sağlamak için ihraç ettiği kira sertifikaları ise Sahipliğe Dayalı Kira Sertifikalarıdır.
- Yönetim Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikaları: Kaynak kuruluş kendisine ait olan varlık ya da hakları Varlık Kiralama Şirketi lehine işletmektedir. Yani kaynak kuruluşun gerçekleştirdiği bu işlem sırasında meydana gelen kazançlardan Varlık Kiralama Şirketi’nin yararlanma hakkı vardır. Bu nedenle işlem sonucunda sağlanan kazançların, bir sözleşme yapılarak Varlık Kiralama Şirketi’ne aktarılması için ihraç edilen sertifikalar da Yönetim Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikaları olarak adlandırılır.
- Alım Satıma Dayalı Kira Sertifikaları: Bir varlık ya da hak Varlık Kiralama Şirketi tarafından satın alınmaktadır. Satın alınan varlıkların, Varlık Kiralama Şirketi tarafından bankalara ya da şirketlere vadeli bir şekilde satılması işleminde, varlık ya da hak alımının finansmanını sağlamak amacıyla kira

sertifikası ihraç etmektedir. Bu sertifikalar Alım Satıma Dayalı Kira Sertifikalarıdır.

- Ortaklığa Dayalı Kira Sertifikaları: Varlık Kiralama Şirketi'nin ortak olma istemiyle ihraç ettiği sertifikadır.
- Eser Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikaları: Varlık Kiralama Şirketi'nin iş sahibi olarak taraf olduğu eser sözleşmesi çerçevesinde, eserin ortaya çıkarılmasını sağlamak üzere ihraç edilen sertifikadır.

3.3.9. Akreditif

Akreditif kelimesinin bazı karşılıkları vardır. Fransızcada “*credit documentaire*”, İngilizcede “*letter of credit*”, Almancada “*dokumenten-akkreditiv*” ve Türkçede de “vesikalı kredi” şeklinde kelimelerdir (Reisoğlu, 2005). Akreditif kavramı, amirin (alıcı) istek ve talimatları doğrultusunda faaliyet gösteren amir banka (alıcının birlikte çalıştığı banka), istenen koşulları yerine getirmesi şartıyla lehtara (satıcı) belli vadeye kadar ya da derhal ödeme yapacağını yazılı olarak bildirmesidir. Kısaca akreditif, şartlı banka taahhüdü anlamına gelmektedir (Ziraat Katılım, 2020).

Akreditif yönteminin aşamaları sırasıyla şu şekildedir (Aktepe, 2013):

- Alıcı ve satıcı aralarında bir satış sözleşmesi yaparlar. Yapılan sözleşmede ödeme şeklini akreditif yöntemi olarak belirlerler.
- Alıcı, çalıştığı bankadan satıcı lehine bir akreditif hesabı açtırır. Amir banka açılan hesapla ilgili lehtar bankasını (satıcının çalıştığı banka) bilgilendirir.
- Haberi alan lehtar banka bu bilgileri satıcıya iletir ve satıcı akreditifi kabul ederek malları alıcıya gönderir.
- Teslimat yapıldığında ödeme iki şekilde olabilir. Eğer akreditif sight (görüldüğünde ödemeli akreditif) bir ödeme ise, vesaik (belge ya da evrak) teslim edilmeden önce mal bedeli gönderilir. Vadeli akreditif bir ödeme söz konusu ise, ödeme yapılması için vadenin gelmesi beklenir.
- Vade geldiğinde amir banka alıcıdan mal bedelini tahsil ederek belgeleri alıcıya verir ve vesaiki alan alıcı malları gümrükten alır.

Akreditif yöntemi, uluslararası ticarete kullanılan bir ödeme şeklidir (Ceruz, 2019). Uluslararası ticari ilişkilerde tarafların birbirlerini tam olarak tanımamaları ve tarafların kendi ülkelerinde farklı prosedürler uygulanmasından dolayı güvensizlik yaşamaktadırlar. Satıcı taraf satacağı malların tutarını tahsil edebilmek, alıcı taraf ise aralarında yaptıkları sözleşmede belirtilen malları vaktinde alabilmek niyetindedir. Ancak satıcı koşullara uygun olarak hareket etmediği takdirde, alıcının çalıştığı bankanın (amir banka) ödeme yapma yükümlülüğü olmaz. Bu durum alıcı lehine olan bir güven unsurudur. Kısaca akreditif, bu sorunları gidermek ve taraflar arasında güven sağlanan bir ödeme yöntemi olarak kullanılmaktadır (Vakıf Bank, 2020).

3.3.10. Teminat Mektubu

Teminat mektubu Faizsiz Finans Sözlüğünde; bir malın teslimatının vaktinde yapılacağını ya da bir borcun vaktinde ödeneceğini garanti eden, eğer bu şarta uyulmazsa içeriğinde yazılı olan tutar kadar alacaklıya ödeme yapılacağını bildiren bir mektup olarak ifade edilmiştir (Faizsiz Finans Sözlüğü, 2018). Bir başka tanımda teminat mektubu şöyle ifade edilmiştir (Aktepe, 2013, s. 120):

... gerçek ya da tüzel kişiler lehine bir malın teslimi, bir işin yapılabilmesi ya da bir borcun vadesinde ödenmesi vb. konularda, söz konusu yüklenimin yerine getirilememesi halinde, belirli bir tutarın kayıtsız şartsız ödeneceğinin bir mektupla taahhüt edildiği gayr-ı nakdi kredi uygulamasıdır.

Teminat mektubunda üç taraf bulunmaktadır. Karşılıklı sorumlulukları olan gerçek ya da tüzel iki kişi (alacaklı ve borçlu) ve borçlu olan tarafın borcunu üstlenen bir banka mevcuttur (Davarcı ve Bayram, 2016). Bankanın lehine teminat veren kişiye lehtar denilir. İşlemin gerçekleştiren aksi takdirde tazminat ödeyeceğini garanti eden kişi ise muhataptır. Bu işlemde lehtar, muhataba karşı yüklendiği sorumluluğu yerine getireceğini garanti etmek için, bankadan muhataba teminat mektubu vermesini ister (Dinç ve Çetin, 2013). Teminat mektubu bir metin halindedir. Metinde, yapılan işlemin mektup içerisinde yazılı olan tutar kadar garantili olduğu belirtilmektedir. Metnin şekli, verildiği kurumlarca belirlenmektedir. Ancak içeriğinde değiştirilemeyen bazı hususlar bulunmaktadır. Birincisi süreli bir teminat ise geçerli olduğu tarih, süresi yoksa süresiz bir teminat olduğu bildirilmelidir. İkincisi ise, mektubun düzenlenme tarihi, teminat verilen meblağ, bankanın adı, verilecek olan

kurum ve gereken imzalar eksiksiz olarak teminat mektubunda yer almalıdır (Ünalan, 2016).

Teminat mektubu esasında bir kefalettir. Kefaleti bir zaman aralığıyla sınırlandırma ve kefaletin tutarını üst sınırlarda belirleme caizdir. Kefalet öne sürülen koşulların gerçekleştirilmesine bağlıdır. Kefil olunması ise, henüz doğmamış borçlar için ve mali sorumlulukları garantilemek amacıyla istendiğinde caizdir. Ancak katılım bankaları, faizli işlemlerde kefil olmazlar. Yalnızca hükümetin verdiği teşvik kredilerine teminat mektubu verilebilmektedir. Çünkü teşvik kredilerinde hükümetlerin faizcilik gibi bir amacı yoktur (Aktepe, 2013). Ayrıca “... bayilik teminatı, taahhüt işleri, gümrük, mahkeme, vergi dairesi işlemleri gibi konularla ilgili teminat mektubu düzenlenebilir” (Finans Katılım, 2020).

3.3.11. Referans Mektubu

Referans mektubu, firmaların kredi yönünden güvenilirliğinin, muhatap kurum tarafından değerlendirilebilmesini sağlar. Bu belgeler, faizsiz bankalar tarafından düzenlenir ve ilgili şahıslara iletilir. Belirli bir vade yoktur (Ziraat Katılım, 2020). Bu mektuplar hem yabancı para hem de TL olarak düzenlenmektedir (Vakıf Katılım, 2020).

3.3.12. Aval ve Kabul Kredileri

Bankaların vadeli poliçelere aval vermesi ya da poliçeyi doğrudan kabul etmesine aval ve kabul kredileri denilmektedir. Aval ve kabul kredileri gayri nakdidirler. Çünkü bankalar aval kredisinde borçlu adına kefil olurken, kabul kredisinde borçlu adına ihracatçıya poliçenin vaktinde ödeneceğine ilişkin teminat vermektedir. Yani bu işlemde mallar ithalatçıya bir teminat karşılığında verilmektedir (Onursal, 1998).

İşlemin aşamaları şöyledir: İhracatçı, satışı yapılan malın bedelinin ödeneceği tarihin yazılı olduğu bir poliçe düzenler. İthalatçı düzenlenen poliçeye göre ödeme şartını kabul eder. Ödeme konusunda güven problemi olmaması için ithalatçı, bankadan kendi adına ihracatçıya aval vermesini ister. Yani ödeme işleminin belirlenen tarihte gerçekleşeceğini garanti etmiş olur (Capital Bank, 2017). Aval ve kabul kredilerinin temel özellikleri şöyledir (Alternatif Bank, 2019; İNG Bank, 2020):

- Aval ve kabul kredileri sayesinde, ihracatçı taraf ithalatçı tarafın satın aldığı malın bedelini ödememesine karşı, banka tarafından bir garanti almış olur.
- İhracatçı taraf, aval şeklinde aldığı poliçeyi faizsiz banka aracılığıyla iskonto ederek tahsilat süresini daha erken yapabilir.
- Aval ve kabul kredileri yönteminde, taraflar aralarında anlaşarak malın bedelinin tahsilatını, ihraç işleminden sonra belirlenen bir tarihte gerçekleştirebilir.
- Bu işlem sonucunda, ihracatçı lehine gayri nakdi kredi açılmış olur.

3.4. Türkiye’deki Katılım Bankalarında Fon Kullandırma Yöntemleri

Türkiye’de iki çeşit fon kullandırma yöntemi mevcuttur (Arabacı, 2015): Doğrudan finansal desteklerde kullanılan ürünler ve bireysel finansmanda kullanılan ürünler.

3.4.1. Doğrusal Finansal Desteklerde Kullanılan Ürünler

Bu bölümü oluşturan finansal ürünler Kurumsal Finansman Desteği, Kâr Zarar Ortaklığı, Finansal Kiralama (Leasing), Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı ve Döviz Endeksli Finansal Desteklerdir.

Kurumsal Finansman Desteği

Murabaha da denilen bu yöntem, katılım bankası ve fonu kullanacak olan işletme arasında yapılan sözleşmeyle kurulan bir finansman ortaklığıdır. Bu ortaklıkta yapılan sözleşmeye göre, katılım bankası işletmenin ihtiyacı olan herhangi bir malın bedelini satıcıya öder ve karşılığında da işletmeci borçlu olur (Bulut ve Er, 2012). Bu işlem sonunda “... satıcı tarafından müşteri adına düzenlenen belgeler sebebiyle

yapılacak ödemelerin finansman sağlayan banka vasıtasıyla yapılması, bankanın kayıtlarında gösterilmesi ve alım satıma ilişkin belgenin bir suretinin bankada muhafazası zorunludur.” (BDDK, 2006, s. 7).

Kâr Zarar Ortaklığı

BDDK’nın düzenlediği 26333 sayılı Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik’te ortaklık yöntemi şöyle tanımlanmıştır (BDDK, 2006, s. 6): “Gerçek veya tüzel kişilerin tüm faaliyetlerinden, belirli bir faaliyetinden veya belirli bir malın mülkiyetinin edinilmesinden doğacak kâr ve zarara katılmak üzere finansman sağlama amacıyla müşterilerle ortaklık kurulması işlemidir.” Bu ortaklık iki şekilde oluşmaktadır. Birincisi emek-sermaye ortaklığına dayanan Mudâraba’dır. İkincisi ise sermaye-sermaye ortaklığına dayanan Muşâraka’dır. Muşâraka yönteminde hem katılım bankasının hem de müşterinin belirli oranlarda sermaye koyup, kâr ya da zarar payını önceden belirlendiği oranlarda paylaştıkları bir ortaklıktır (Bulut ve Er, 2012). Mudâraba yönteminde ise müşterinin emeği, bilgisi ve deneyimini, katılım bankasının da sermayesini koyarak yapıldığı ve katılım bankalarının en tercih edilen bir ortaklık yöntemidir (Törüner, 2013).

Finansal Kiralama (Leasing)

Bir başka fon kullandırma yöntemi olan Finansal Kiralama, fon kullandırma yöntemleri arasında oldukça önemlidir. İşletmelerin en çok kullandığı finansal kaynak yöntemidir. Finansal Kiralama yöntemi özetle, finansal kiralama sözleşmesinde belirtilen bir malın mülkiyetinin kiralama şirketine bırakılarak, sözleşme süresince malın kullanılmasıdır (Ceyhan ve Demirci, 2017). Bu yönteme Leasing de denilmektedir. Leasing kelimesinin kökeni kiralama demektir. Leasing kelimesine finansal bir anlam yüklenmiş olmasının nedeni, bankacılık ve finansal işlemler yapan diğer aracı kurumların Leasing’i piyasaya bir finansman kaynağı gibi sunmasından kaynaklanmaktadır (Şişman ve Şişman, 2017).

Finansal Kiralama (Leasing) yöntemiyle ilgili Türkiye’deki ilk düzenleme 10.06.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu’dur⁹ (Köksal ve Beller, 2013). Diğer bir düzenleme ise 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu’dur (Ceyhan ve Demirci, 2017). Bu kanunda Finansal Kiralama şu şekilde ifade edilmiştir (Finansal Kurumlar Birliği (FKB), 2012, s. 36):

Finansal kiralama sözleşmesi; kiralayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü bir kişiden veya bizzat kiracıdan satın aldığı veya başka suretle temin ettiği veya daha önce mülkiyetine geçirmiş bulunduğu bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören sözleşmedir.

Finansal Kiralama Sözleşmesi, sözleşmede belirtilen malın sahibi ve ödeme yaparak malı vade dolana kadar kullanma hakkına sahip olan kiracı arasında düzenlenir. Sözleşmenin süresi dolduğunda malın mülkiyeti de kiracıya geçirilmektedir. Bu yöntemle konu olabilen varlıklar oldukça çeşitlidir. Türkiye’de Finansal Kiralama (Leasing) yöntemine konu olabilen varlıklar ulaşım araçları (kara, hava ve deniz), gayrimenkuller (ev, arsa vb.), üretim araçları, iş makineleri, tıbbi araç ve gereçler (Tomografi, MR vb.), turizm araçları (otobüs, bilgisayar programı vb.) vb. şeklinde örneklendirilebilir (Şişman ve Şişman, 2017).

Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı, 20 Eylül 2001 tarihli ve 24529 Sayılı Resmî Gazeteye göre, “Dış ticaret ve kambiyo mevzuatı çerçevesinde, özel finansman kurumu ile fon kullanan arasında düzenlenecek yazılı bir akde istinaden, mal karşılığı vesaikin, özel finans kurumunca peşin satın alınması ve vadeli olarak fon kullanana daha yüksek bir fiyattan satılması işlemidir.” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰ Bu fon kullandırma yöntemiyle sözleşmeye göre yapılan finansman işleminde malı temsil eden vesaik karşılığında kredi kullandırılmaktadır (Arabacı, 2015).

⁹ Bakınız: “10.06.1985 tarih ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu”, **Resmî Gazete**, 28.06.1985/18795.

¹⁰ Bakınız: 20.10.2001 tarih ve 24529 sayılı Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik, **Resmî Gazete**.

Döviz Endeksli Finansal Destekler

Bu yöntem, TL cinsinden ve 1 yıllık ve çok daha uzun vadeli olarak kullanılan, fakat geri ödemeler ve kâr oranı döviz endeksli bir fon kullandırma yöntemidir. Bu desteklerin iki önemli avantajı vardır. Birincisi bu destekler çeşitli sektörlerde kullanılabilir. İkincisi ise Döviz Endeksli Finansal Destekler çeşitli vade yapılarına sahiptir. Ayrıca bu destek, kâr ve kur artış oranı üzerinden %5'lik bir payla Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden (BSMV) meydana gelmektedir (Arabacı, 2015).

3.4.2. Bireysel Finansmanda Kullanılan Ürünler

Gerçek bir kişinin bireysel ihtiyaçlarını karşılamak için direkt satıcıdan aldığı herhangi bir mal ya da hizmetin bedelini, katılım bankası kişiyi temsilen satıcıya öder ve kişi katılım bankasına borçlanmış olur. Bu işlem Bireysel Finansman Desteğidir (BDDK, 2001). Türkiye'deki katılım bankalarınca bireysel finansmanda kullanılan ürünler konut, arsa, işyeri, taşıt gibi finansmanlardan oluşmaktadır.

4. İKTİSADİ BÜYÜME VE KATILIM BANKACILIĞI

Bu bölümde iktisadi büyüme kavramı, öne sürülen iktisadi büyüme modelleri ve katılım bankacılığının iktisadi büyüme üzerindeki etkisine değinilecektir.

4.1. İktisadi Büyüme Kavramı

İktisadi büyüme, insanların yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve refah içerisinde yaşamaları açısından önemli bir kavramdır. Refah seviyesinin artışı, kişi başına düşen gelirin artması ve ihtiyaçların talep edilen miktarlarda karşılanabilmesiyle ilişkilidir. Diğer yandan talepleri karşılayabilecek miktarda mal ve hizmet üretimi yapmak için gerekli kaynakların sağlanması, sağlanan kaynakların nitelik ve niceliklerinin geliştirilmesi, üretim kapasitesinin artırılması, bu duruma uygun politikaların belirlenmesi ve uygulanması da refah seviyesine ulaşmanın diğer bir boyutudur (Yardımcı, 2006). Bu anlamda iktisadi büyüme çeşitli faktörlerden etkilenen bir süreç olarak düşünülebilir. Kişi başına düşen gelir, demografik etkenler, beşerî sermaye, teknolojik gelişme, gelir dağılımı, demokrasinin düzeyi, fiziki sermaye, iklim, coğrafi etkenler ve hükümet politikaları gibi faktörlerle olan ilişkilerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu faktörlerin birbirleri ile olan ilişkilerine de dolaylı şekilde duyarlılık göstermektedir (Akiş, 2020).

Basit bir tanımla iktisadi büyüme, bir ülkedeki mal ve hizmet üretiminde ve milli gelirde meydana gelen artıştır (Dinler, 2018). Ancak bu artışların olması, üretime katkı sağlayan faktörlerin miktarının artırılmasıyla ve teknolojik gelişmelerle mümkün olmaktadır. Teknolojinin gelişimi sayesinde, üretim faktörlerinin verimi artmakta ve daha fazla üretim yapılmasına olanak sağlamaktadır (Şahin, 2019). Bu bağlamda, iktisadi büyüme uzun dönemli bir olgudur (Kibritçioğlu, 1998).

4.2. İktisadi Büyüme Modelleri

İktisadi büyüme katkı sağlayan faktörler daima araştırılan bir konu olmuştur. Bunun sebebi, sadece gelişmiş ülkeler için değil, gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler için de sürdürülebilir bir büyüme sağlama sorununun ortaya çıkmasıdır. Ancak ülkeler arasındaki gelişmişlik derecelerinin farklı olması, bu sorunun çözümü için farklı politikaları ve farklı çözüm arayışlarını öne sürmektedir. Bu bağlamda geliştirilmiş olan büyüme teorileri, yaşanan bu sorun için çözüm üretilmesinde yol gösterici bir rol oynamaktadır (Yardımcı, 2006).

Büyüme teorileri şöyle sınıflandırılmıştır (Berber, 2015):

- Klasik Dönem Öncesi Yaklaşımlar
- Klasik Dönem 1. Kuşak Teoriler
- Modern Dönem 2. Kuşak Teoriler (Dışsal Büyüme Teorileri)
- Çağdaş Dönem 3. Kuşak Teoriler (İçsel Büyüme Teorileri)

4.2.1. Klasik Dönem Öncesi Yaklaşımlar

Bu dönem büyüme kavramıyla ilgili teorilerin ortaya çıktığı en temel dönemdir. Bu dönemde, düşünürler ekonomik büyümenin bir göstergesi olarak toplumlarının zenginliklerindeki artışı ele almışlardır (Altıntaş ve Çetintaş, 2010). Özellikle Merkantilistler, bir yerin zenginlik ve refah kaynağını altın para ile ölçmüşlerdir. Bu nedenle daima altınlarının miktarını artıracak yollar aramışlardır (Özgüven, 2011). Bunun yanı sıra Merkantilistlerin düşüncesine göre, iktisadi büyüme katkı sağlayan başka faktörler de vardır. Bunlar, para miktarını artırmak, maliyetleri düşürmek, sömürgeciliği yaygınlaştırmak ve nüfusu artırmaktır. Merkantilist düşünceye göre, nüfusun artması maliyetlerin düşmesine neden olmakta ve bu da ihracatın artmasını sağlamaktadır. Bu sayede kalkınma ve sanayileşme faaliyetleri gelişme imkânı kazanmaktadır (Aksu, 2014).

Bu dönemin bir diğer öne çıkan büyüme modeli ise Fizyokratlara aittir. Fizyokratların düşüncesine göre ekonomi müdahale gerektirmeyen, kendi kendine ilerleyen bir süreçtir (Altıntaş ve Çetintaş, 2010). Merkantilistlerde olduğu gibi Fizyokratlarda iktisadi büyümeye neyin ya da nelerin katkı sağladığını araştırmışlardır. Fakat bu konuda Merkantilistlerden farklı bir cevaba ulaşmışlardır. Fizyokratlara göre zenginleşmenin ve iktisadi büyümenin nedeni ihracat ya da değerli madenlerin artırılması değil, tarımdan elde edilen üretim miktarındaki artıştır (Aksu, 2018). Onlara göre “... tarım kendine verilenden kat kat fazlasını verir.” (Özgüven, 2011, s. 159).

4.2.2. Klasik Dönem 1. Kuşak Teoriler

Klasik Dönem yaklaşık olarak 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl boyunca o dönemin en etkili akımı olmuştur. Klasik iktisadi düşüncenin temelleri Adam Smith’in *Wealth of Nations* (Ulusların Zenginliği) adlı çalışmasıyla atılmıştır (Özsağır, 2008). Adam Smith bu çalışmada temel olarak iktisadi büyüme kavramını ele almıştır. Bunun yanı sıra sermaye birikimi sağlama konusu üzerinde durmuştur. Smith, ülkelerin zenginleşmesini iş bölümünün dikkate alınmasına bağlamaktadır (Raphael, 2014). Çünkü iş bölümü emek faktörü üzerinde uzmanlaşma sağlayarak emeğin veriminin artmasını sağlamaktadır. Bu da ülke içindeki üretimin artmasına ve pazar payının genişlemesine yol açarak ülke ekonomisinde büyümeye katkı sağlamaktadır (Smith, 2008). Diğer yandan iktisadi büyümeye katkısı olan sermaye birikimi ise tasarruflarla ortaya çıkmaktadır. Sermaye birikimi konusunda Adam Smith’in önem verdiği tek şey tasarruflardır. Smith’e göre tasarruflar daima yatırıma dönüşür ve iktisadi büyümeye katkıda bulunur (Berber, 2015).

Klasik Dönemdeki bir diğer önemli büyüme modeli David Ricardo’ya aittir. Ricardo iktisadi büyümeyi, mevcut bulunan malların artması şeklinde tanımlamaktadır. Ricardo’ya göre büyüme teorisinin temeli sermaye birikimi üzerine kuruludur (Atılğan ve Köksal, 2010). Çünkü sermaye birikimi yüksek olduğunda, bundan üretim artışı da olumlu şekilde etkilenmektedir. Sermaye birikimini artıran kaynak ise kârdır. Aynı zamanda kâr, kapitalistlerin elde etmek istedikleri bir amaçtır. Bunun

için üretimi daha çok artırmaya çalışmaktadırlar. Üretimin artırılmak istenmesi daha fazla işgücünün üretime katılmasını gerektirir. Bu durumda iş gücüne olan talep, kısa dönemde reel ücret düzeyini asgari düzeydeki ücret miktarının üzerine çıkmasına neden olur. Ayrıca meydana gelen bu durum, Malthus'un nüfus kanununda olduğu gibi nüfusun artmasına yol açar. Sonuç olarak, nüfus artışı da tarımsal ürün talebinin artmasını sağlar. İktisadi büyüme süreci bu şekilde devam eder (Muratoğlu, 2011; Berber, 2015).

Ricardo'nun iktisadi büyüme modeli, gelir dağılımı modeli olarak da nitelendirilmektedir (Atılgan ve Köksal, 2010). Yani üretim sürecine katılarak iktisadi büyümeye katkıda bulunan üretim faktörlerinin üretim sonunda aldığı paylarla ilgili bir modeldir. Buna göre üretim üç tane gelir grubu arasında paylaştırılır. Bunlar müteşebbis, emek sahibi ve toprak sahibidir. Ancak bu üretim faktörlerinin aldıkları paylar zamanla azalmaktadır (Özsağır, 2008). Bunun sebebi nüfus artışıdır. Nüfusun zamanla daha fazla artması ürün talebinin de artmasını tetikler. Bu durum verimli topraklardan verimsiz topraklara üretim yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bundan dolayı maliyetler artacağı için rant miktarı (toprak sahibine ödenen para) da artmaktadır. Ayrıca nüfus artışı ücretlerin asgari düzeye inmesine yol açmaktadır. Sermaye ve emek faktörü için ise Azalan Verimler Kanunu geçerli olduğundan dolayı kârlar azalacaktır (Berber, 2015).

Klasik Dönemde bir başka önemli büyüme modeli ortaya koyan iktisatçı Thomas Robert Malthus'tur. Malthus 1798'de nüfusla ilgili yazmış olduğu denemesiyle, insanların geleceğini etkilemiştir. Malthus'a göre, nüfus artışı ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki olumsuzdur (Sabbağ, 2020). Bu olumsuzluk, nüfustaki artış oranıyla gıda üretiminin artış oranının eşit olmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca savaşlar, hastalıklar ve kıtlık bir ailedeki birey sayısının sınırlı olması için olası bir sebeptir (Dunn, 1998). Diğer yandan bu görüş, bireylerin davranış şekillerini doğanın yönlendirmesi ve bireylerin yeryüzüne sahip olma imkanlarının artması üzerine, daha fazla çocuk sahibi olacaklarını varsaymaktadır. Bu yüzden Malthus, yaşamın gereklerini yeterli ölçüde elde etmek gerektiğini belirtmiştir. Yani nüfus artış hızı ile gıda üretimi oranı eşit ölçüde artmalıdır (Brezis ve Young, 2003).

4.2.3. Modern Dönem 2. Kuşak Teoriler (Dışsal Büyüme Teorileri)

Modern dönemde yapılan önemli çalışmalardan ilki Harrod-Domar Büyüme Modelidir. 1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhranın ardından yaşanan ekonomik durgunluğu aşmak ve iktisadi büyümeyi sağlamak için, Keynes'in öne sürdüğü maliye ve para politikaları kullanılmıştır. Bunun ardından yaşanan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Keynes'in öne sürdüğü bu çalışmalar Harrod ve Domar'ın katkılarıyla sürdürülmüştür (İncekara ve Tatoğlu, 2008).

Harrod-Domar Büyüme Modeli, Roy F. Harrod ile Evsey D. Domar adlarındaki iki iktisatçının yaptığı iki ayrı çalışmadan meydana gelmektedir. Bu iktisatçıların çalışmaları her ne kadar farklı olsa da benzerlikleri çok fazla olduğundan modelin adı Harrod-Domar Büyüme Modeli olarak adlandırılmıştır. Harrod-Domar Büyüme Modeli, iki faktörlü ve tek mallı bir piyasa ekonomisinden oluşmaktadır. Ayrıca bu ekonomide, devlet müdahalesi ve paraya yer verilmediği için de fiyat seviyesi yoktur. Bu piyasada tüketimde ve yatırımda kullanılabilen tek mal üretilir. Burada yatırım harcamaları iktisadi büyüme üzerinde iki etkiye sahiptir. İlk olarak, yatırım harcamaları artarken üretim kapasitesinin de genişlemesiyle oluşan arz yönlü etkidir. İkinci olarak, üretim kapasitesinin genişlemesiyle bireylerin gelir seviyesinin de artmasıyla meydana gelen gelir etkisi vardır. Bu durum piyasa ekonomisinin talep yönünü canlandırmaktadır (Akiş, 2020). Tüketim harcamaları ise iktisadi büyüme üzerinde sermayeye katkı sağlamaktadır. Üretilen ürünün tüketilmeyen kısmı sermayeye aktarılmaktadır. Yani bu piyasada yatırımlar mal ve hizmet için talep sağlarken, üretim faktörleri de mal ve hizmet üretimi için üretim kapasitesinin genişlemesine katkı sağlamaktadır (Özel, 2012).

Modelin en belirgin özelliği uzun dönemde tasarruf ve sermaye birikimi üzerinde yoğunlaşmış olmasıdır. Modele göre ekonomi bıçak sırtı denge noktasında dengede olduğu savunulmaktadır. Bu durumu sağlayan faktörler ise sermaye – çıktı oranı, emeğin artış oranı ve tasarruf oranıdır. Eğer bu noktada az miktarda bir kayma olsa bile iktisadi denge bozulabilir (URL-7, 2021). Kısacası bu büyüme modelinde, iktisadi büyüme sağlanabilmesi için hem yatırımlar ya da tasarruflar hem de üretim faktörlerinin verimliliği artırılmalıdır (Yülek, 1997).

Modern Dönemde yapılan ikinci önemli çalışma ise Solow'un Büyüme Modeli'dir. 1956 yılında Solow'un öne sürdüğü bir modeldir. Bu modelin özelliği, Neo-Klasik İktisadi Düşüncenin büyüme konusuyla ilgili varsayımlarının sonuçlarını inceleyen bir çalışma olmasıdır. Bundan dolayı bu modele Neo-Klasik Büyüme Modeli de denilmektedir (Ünsal, 2016).

Modelde ele alınan konular, iktisadi büyümeyle etkileyen dışsal faktörler olarak nüfus artışı ve teknolojik gelişme kavramları ile yatırım ve tasarruf kavramlarıdır (Solow, 1956). Modelde piyasa ekonomisi istikrarlıdır. Ekonomi, uzun dönemli ve dengeli bir büyüme sürecine sahiptir. Bu dengeli büyüme sürecinde ise nüfus artışı, sermaye ve teknolojik gelişmelerin birbirleriyle olan ilişkileri göz önüne alınmıştır (Muratoğlu, 2011). Buna göre gelir ve sermaye, nüfus artış oranı ile teknolojik gelişme oranının toplamı kadar artacaktır. Ayrıca bu model azalan verimler kanununa tâbi olduğundan model durağan¹¹ hale geldiğinde, iktisadi büyümeyle sağlayan unsurlar teknolojik gelişme ve nüfus artışıdır (Akiş, 2020). Çünkü sürekli ilerleyen teknolojik gelişme, üretim faktörlerinden biri olan sermaye üzerindeki azalan verimi kaldırmaktadır. Bu sayede üretimin sürmesine ve böylece iktisadi büyümenin bozulmadan devam etmesine katkı sağlamaktadır. Ancak nüfus artışı teknolojik gelişme kadar etkili değildir. Nüfus artış hızı yüksek olan ülkelerde, her bir emeğe düşen sermaye azalmaktadır. Bu nedenle de emek başına üretimde düşüş yaşanmaktadır (İncekara ve Tatoğlu, 2008). Diğer yandan modele göre, tasarruflar da yatırıma dönüşerek sermaye birikimin artmasına yol açmaktadır. Böylece sermaye birikimin artması da üretimi hızlandırarak iktisadi büyümeyle katkı sağlamaktadır (Umutlu, Yılmaz ve Günel, 2011).

4.2.4. Çağdaş Dönem 3. Kuşak Teoriler (İçsel Büyüme Teorileri)

Solow'un Büyüme Modeli, iktisadi büyüme üzerinde teknolojik değişimlerin etkili olduğunu öne sürmüştür. Ancak teknolojik değişimleri dışsal bir faktör olarak ele almış, öne sürdüğü büyüme modelinin nasıl ortaya çıktığını açıklayamamıştır. Bu nedenle iktisadi büyümeyle neyin ya da nelerin ortaya çıkardığını ve nasıl bir süreç izlediğini açıklama görevini üstlenen yeni bir model ortaya çıkmıştır. 1980'li yılların

¹¹ Durağan durum, emek başına yatırımın emek başına yıpranmaya eşit sayıldığı bir durumdur. Yani emek başına sermayenin ve dolayısıyla emek başına üretimin sabit sayılmasıdır (Akiş, 2020).

sonlarına doğru Amerikalı iktisatçı Paul Romer ile yeni klasik yaklaşımın temsilcisi Robert Lucas öncülüğünde geliştirilen bu çalışmaya İçsel Büyüme Teorileri denilmiştir (Ünsal, 2013).

İçsel Büyüme Teorileri, Neo-Klasik Büyüme Teorisi'nin aksine artan ya da ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayanan bir üretim fonksiyonundan oluşmaktadır. Neo-Klasik Büyüme Teorisi'ne göre dışsal olduğu iddia edilen teknoloji ve beşerî sermaye içsel faktör olarak alınmıştır (Sala-i Martin, 1990). İçsel Büyüme Teorileri, iktisadi büyümenin üç faktörden oluştuğunu gösteren üç modelden oluşmuştur (Umutlu, Yılmaz ve Günel, 2011).

Bu modellerden ilki Romer tarafından oluşturulan, teknolojik gelişmenin iktisadi büyüme modeline içsel bir faktör olarak eklendiği modeldir. Romer bu fikri ortaya atarken Arrow'un yaparak öğrenme düşüncesinden etkilenmiştir (Romer, 1990). Bu düşünceye göre, zamanla üretim faktörlerinin maliyetlerinde meydana gelen düşüş, kaliteyi artırırken üretimin de hızlanmasına yol açmaktadır. Romer'ın ortaya attığı teoriye göre ise, üretim ve yatırım yapılırken eş zamanlı olarak teknik bilgi üretilir. Bu teknik bilgi üretim sürecine maliyetsiz bir üretim faktörü olarak katılır. Bu sayede yeni üretim oldukça düşük maliyetli ve yüksek kaliteli yapılır. Ayrıca büyüme sürecinde üretilen teknik bilginin bir kanıtı olarak, mevcut bulunan sermaye stokunu baz olarak almıştır. Yani bir ülkedeki yatırım miktarı ne kadar çoksa (ne kadar sermaye stoku mevcutsa), bir o kadar da ekonomik bilgi üretildiği anlamına gelmektedir. Daha sonra, bu teknik bilgiler firmalar arasında yayılarak daha çok üretim yapılmasına ve iktisadi büyüme sürecinin hızlanmasına yardımcı olmaktadır (Yülek, 1997).

İkinci model Lucas ve Rebelo tarafından yapılmıştır. Bu içsel büyüme modeline göre, fiziksel sermaye gibi işgücü (beşerî sermaye) de üretim içsel bir faktördür (Yülek, 1997). Beşerî sermaye, özellikle eğitim harcamalarının verimlilikleri üzerinde artırıcı etkisinin görüldüğü bir üretim faktörüdür. İktisadi büyüme sürecinin temel kaynağı olan beşerî sermaye, kişilerin ya da toplumun bilgi, beceri, yetenek gibi sahip olduğu özellikleri ifade eden genel bir kavramdır (Kibritçioğlu, 1998; Kar ve Ağır, 2006). Üçüncü model ise Barro tarafından öne sürülmüştür. Modelde kamu

sektörünün sağladığı mal ve hizmetler üretim sürecinde bir faktördür. Bu faktörün içsel olarak ele alınması, iktisadi büyüme sürecinde kamunun da etkili olduğunu göstermektedir (Umutlu, Yılmaz ve Günel, 2011).

4.3. Katılım Bankacılığı ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki

Dünyada finans sektörü içinde bankacılık, iktisadi büyüme ve kalkınma üzerinde önemli bir role sahiptir. Bankalar, yatırımları ve tasarrufları en iyi şekilde değerlendirmek için çalışmalarını yürüten bir hizmet sektörüdür. Başka bir deyişle, fazla fona sahip olan kesimden topladıkları fonları, fon ihtiyacı olan kesimlere kredi şeklinde vererek kullandıran finansal bir kuruluştur. Ayrıca fon sağlamanın yanı sıra maliye ve para politikalarının düzenlenmesi ve gelir dağılımı gibi ülke ekonomileri açısından önemli olan birçok konuda yardımcı olmaktadır. Yani bir ülkenin bankacılık hizmetleri ne kadar iyi olursa, bulundukları ülkelerin ekonomilerini de o kadar olumlu etkilemektedirler (Yıldırım, 2018).

Ülkeler istikrarlı bir iktisadi büyüme sağlamak için üretim potansiyellerini geliştirmeyi amaçlamaktadırlar. Bunun için gerekli üretim faktörlerini temin etmek ve üretim faktörlerinin verimliliklerini artırmaları gerekmektedir. Bu bağlamda ihtiyaç duyulan finansmanları bankalardan sağlamaktadırlar. Önceden bu işlevleri daha çok geleneksel bankalar yürütmekteyken, günümüzde daha çok katılım bankaları ya da İslami bankalar yürütmeye başlamıştır (Kartal ve Demir, 2017). Katılım bankalarının önem kazanmasında, bir krizi aşabilme potansiyeline sahip olması etkili olmaktadır. Katılım bankalarının reel sektörü destekleyen bir sektör olması, fon toplama ve fon kullandırma yöntemlerini faizsizlik prensibine uygun şekilde gerçekleştirmesi (kâr-zarar ortaklığı, kira, alım-satım gibi), parayı mal olarak değil değişim aracı olarak görmesi ve ekonomide belirsizliğe yol açacak işlemlerden uzak durması gibi özellikleri avantaj sağlamaktadır (Alada, 2018).

2008’de meydana gelen küresel finansal krizin büyük rolü olduğu söylenebilir. Bu kriz süresince, toplum tarafından geleneksel bankalar üzerinde olumsuz bir algı oluşmuştur. Bunda faizli işlem yapan geleneksel bankaların, sağladıkları hizmetlerin ve kullandırdıkları finansmanların riskli olmasının rolü büyüktür. Ayrıca likidite sorunu yaşamışlar ve kayıplarla karşı karşıya kalmışlardır. İslami bankalar ise krizi aşmayı başarmıştır. Bu başarıda, riskli finansal enstrümanlara ve hizmetlere sahip olmadıklarından dolayı likidite sıkıntısı ve kayıp sorunu ile karşı karşıya kalmamaları etkili olmuştur (Demiralp ve Demiralp, 2015). Küresel krizden sonra tüm dünyada İslami bankacılığa ilgi artmaya devam etmiştir. Hatta bu ilgi Türkiye’de de görülmüştür. Türkiye’de son yıllarda İslami bankacılık etkili bir büyüme sergilemiştir (Apaydın, 2015).

İslami bankalar geleneksel bankalara göre kredi, mevduat ve aktif gibi unsurlar üzerinde de büyüme göstermektedir (Sakarya ve Kaya, 2013). Bunda kâr zarar ortaklığı prensibine dayalı finansman yöntemlerini kullanmalarının etkisi büyüktür. Katılım bankaları bu yaklaşımlarla, doğrudan yatırımların artmasına katkı sağlayan ekonomik bir etkiye sahiptirler. Yani katılım bankaları reel sektöre fon akışı sağlayarak büyüme sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmaktadır (Khoutem ve Nedra, 2012).

5. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde Türkiye’de ve Dünya’da katılım bankacılığı ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalardan örnekler verilecektir.

Tablo 5.1. Türkiye’de katılım bankacılığı ve iktisadi büyüme üzerine literatür

YAZAR	ZAMAN ARALIĞI	YÖNTEM	SONUÇ
Ustaoglu, İncekara ve Yıldız (2013)	2003 – 2011 çeyreklik veri	Regresyon Analizi	Katılım bankacılığının iktisadi büyüme ile olumlu bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.
Işık (2014)	2006 – 2014 çeyreklik veri	ADF ve PP Birim Kök Testleri, Johansen Eşbütünleşme Testi ve Granger Nedensellik Testi	Analizde hem kısa dönemde hem de uzun dönemde katılım bankacılığı ve iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.
Yüksel ve Canöz (2017)	2005 – 2015 çeyreklik veri	VAR Granger Nedensellik Analizi	Katılım bankalarının kredilerinin, iktisadi büyüme ve sanayi gelişimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Koçak (2017)	2005 – 2015 çeyreklik veri	ADF ve PP Birim Kök Testleri, Yapısal Kırılmalı Birim Kök ve Eşbütünleşme Testleri, Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi ve Granger Nedensellik Testi	İslami finans ve iktisadi büyüme arasında olumlu ve tek yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.
Atıcı (2018)	2008 – 2018 çeyreklik veri	Vektör Hata Düzeltme Metodu (VECM)	Katılım bankacılığı ve iktisadi büyüme arasında arz yönlü, uzun dönemli ve tek yönlü bir ilişki bulunmuştur.
Kandemir, Arifoğlu ve Canbaz (2018)	2007 – 2015 çeyreklik veri	Toda-Yamamoto Yaklaşımı ve Granger Nedensellik Analizi	Katılım bankaları tarafından finansal sektöre kullandırılan krediler ve iktisadi büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna varılırken; inşaat, maden, tekstil, denizcilik gibi sektörlerle kullandırılan kredilerle iktisadi büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur.
Çakar, Karakaş ve Güngör (2018)	2005 – 2016 çeyreklik veri	Johansen Eşbütünleşme Testi ve Granger Nedensellik Testi	Geleneksel bankaların kredi hacminin iktisadi büyümenin nedeni olmadığı tespit edilmiş, katılım bankalarının kredi hacminin ise iktisadi büyümenin nedeni olduğu varılmıştır.

Tablo 5.1.'in devamı

Kutlu ve Karamustafa (2019)	2006 – 2017 çeyreklik veri	Johansen Eşbütünleşme Testi, Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi ve Gramger Nedensellik Testi	Katılım bankaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin uzun dönemli olmadığı tespit edilmiştir. En Küçük Kareler Yöntemiyle yapılan testte ise geleneksel bankaların iktisadi büyüme üzerine daha çok katkı sağladığı saptanmıştır. Buna bağlı olarak, geleneksel bankalar ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.
Bozik (2020)	2006 – 2017 çeyreklik veri	ADF Birim Kök Testi, Zivot-Andrews Testi, Johansen Eşbütünleşme Testi ve Granger Nedensellik Testi	Johansen Eşbütünleşme Testine göre, her iki bankacılıkta da uzun dönemli bir ilişki görülmemiştir. Granger Nedensellik Testine göre ise, katılım bankalarının kredi hacimleri ve GSYİH arasında uzun vadeli tek ya da çift yönlü bir ilişki bulunmamıştır. Konvansiyonel bankalarda ise banka kredi hacimleri ve GSYİH arasında tek yönlü bir korelasyon ilişkisi tespit edilmiştir.
Yücel ve Köseoğlu (2020)	2005 – 2020 çeyreklik veri	ADF, DF-GLS ve KPSS Birim Kök Testleri, LM Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi, Maki (2012) Eşbütünleşme Testi ve Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi	Katılım bankacılığı ve iktisadi büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.
Bilman (2020)	2005 – 2020 çeyreklik veri	ADF, PP, KSS ve Kesirli Fourier ADF Birim Kök Testleri ve Geleneksel ve Fourier Granger Nedensellik Testleri	Nedensellik testlerine göre iktisadi büyüme ve katılım bankacılığı arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.
Bozkurt,Altıntaş ve Yardımcıoğlu (2020)	2005 – 2016 çeyreklik veri	ADP ve PP Birim Kök Testleri ve ARDL Sınır Testi	Katılım bankacılığı gelişiminin başlarında iktisadi büyüme üzerinde olumsuz bir etki yaratırken, gelişim ilerledikçe iktisadi büyüme üzerinde pozitif bir etki yaratmaktadır. Konvansiyonel bankacılığın gelişimi ise başlarda olumlu bir etki yaratırken, gelişme ilerledikçe olumsuz bir etki yaratmaya başladığı tespit edilmiştir.

Tablo 5.2. Dünya’da katılım bankacılığı ve iktisadi büyüme üzerine literatür

YAZAR	ZAMAN ARALIĞI	ÜLKE	YÖNTEM	SONUÇ
Furqani ve Mulyany (2009)	1971 – 2005 çeyreklik veri	Malezya	Vektör Hata Düzeltme Metodu (VECM)	İslami bankacılık ve finansmanları ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki uzun dönemli, pozitif ve anlamlı olarak bulunmuştur.
Goaied ve Sassi (2010)	1962 – 2006 yıllık veri	Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesine ait 16 ülke	Dinamik Panel Veri Analizi	İslami bankacılık ve iktisadi büyüme arasında zayıf ve negatif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.
Abduh ve Omar (2012)	2003 – 2010 çeyreklik veri	Endonezya	ARDL modeli çerçevesinde geliştirilen ADF ve PP Birim Kök Testleri, Granger Nedensellik Testi, Hata Düzeltme Metodu (ECM)	İslami finans gelişimi ve iktisadi büyüme arasında hem uzun hem de kısa dönemde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.
Yazdan ve Sadr (2012)	2000 – 2010 çeyreklik veri	İran ve Endonezya	ADF Birim Kök Testi, Varyans Ayırıştırma (VCD) ve ARDL Sınır Testi	İslami finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasında hem kısa dönemde hem de uzun dönemde anlamlı ve çift yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.
Tajgardoon, Behname ve Noormohamadi (2013)	1980 – 2009 çeyreklik veri	Asya Ülkeleri	Panel Veri Analizi	İslami bankacılık ve iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu saptanmıştır.
Tabash ve Dhankar (2014a)	1990 – 2008 çeyreklik veri	Katar	ADF ve PP Birim Kök Testi, Johansen Eşbütünleşme Testi, Granger Nedensellik Testi	Uzun dönemde, İslami bankacılık finansmanı ve iktisadi büyüme arasında pozitif, anlamlı ve tek yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5.2.'nin devamı

Tabash ve Dhankar (2014b)	1990 – 2008, Katar ve Bahreyn için ve 1990 – 2010, BAE için yıllık veri	Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri	Johansen Eşbütünleşme Testi ve Granger Nedensellik Testi	Eşbütünleşme testine göre, üç ülkede de GSYİH ve İslami finans varlıkları arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik testinde ise, Bahreyn ve Katar'da İslami finans varlıkları ve GSYİH arasında çift yönlü ve ters bir ilişki olduğu görülmüştür. BAE'de ise tek yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.
Zirek, Çelebi ve Hassan (2016)	1999 – 2011 yıllık veri	İslam İş Birliği Teşkilatı Ülkeleri	Panel VAR Analizi	Hem kısa dönemde hem de uzun dönemde, İslami bankacılık ve iktisadi büyüme arasında olumlu ve anlamlı yönlü bir ilişki bulunmuştur.
Tabash ve Anagreh (2017)	1990 – 2014 çeyreklik veri	Birleşik Arap Emirlikleri	Johansen Eşbütünleşme Testi, Hata düzeltme Metodu ve Granger Nedensellik Testi	İslami bankacılık yatırımları ve iktisadi büyüme arasında arz yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.
Caporale ve Helmi (2018)	1992 – 2016 çeyreklik veri	Latin Amerika ülkeleri (Arjantin, Brezilya, Şili, Kosta Rika, Ekvador, Guatemala ve Peru) ve Malezya, Endonezya, İran, Singapur, Tunus, Türkiye)	ADF ve PP Birim Kök Testleri, Hata Düzeltme Modeli ile Johansen Eşbütünleşme Testi, Panel Eşbütünleşme Testi ve Panel Nedensellik Testleri	İslami bankacılık faaliyetleri gösteren ülkelerde GSYİH ve kredi arasında uzun dönemli bir nedensellik olduğu bulunmuştur. İslami bankacılık faaliyetlerinin olmadığı ülkelerde ise kısa dönemli bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir.
Afandi ve Amin (2019)	2013 – 2017 ikincil veri	Endonezya'nın 33 ili	Panel Veri Analizi	İslami bankacılığın iktisadi büyüme üzerindeki katkılarının yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır.
Azrak vd. (2020)	2006 – 2012 çeyreklik veri	Malezya	ADF Birim Kök Testi ve Engle Granger Eşbütünleşme Testi	İslami bankacılık finansmanının gelişiminin hem uzun dönemde hem de kısa dönemde iktisadi büyüme üzerinde olumlu bir etki vardır.

6. EKONOMETRİK BİR UYGULAMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bu çalışmada katılım bankalarının kullandıkları kredilerin iktisadi büyüme üzerindeki etkisi Neo-Klasik büyüme modeli çerçevesinde incelenmiştir. Bu amaçla çeşitli ekonometrik yöntemlere başvurulmuştur. Serilerin durağanlığını tespit edebilmek için geleneksel arttırılmış ya da genişletilmiş olarak adlandırılan Dickey Fuller (ADF) ile Phillips-Perron birim kök testleri uygulanmıştır. Daha sonra değişkenler arasında uzun dönemde birlikte bir hareketin varlığını/yokluğunu tespit edebilmek için Engle-Granger eşbütünleşme metodolojisine başvurulmuştur. Uzun dönem eşbütünleşme parametre tahminleri için ise Tamamen Düzenlenmiş En Küçük Kareler (Fully Modified Ordinary Least Squares- FMOLS) ile Kanonik Eşbütünleşme Regresyonu (Canonical Cointegrating Regression-CCR) yöntemlerine başvurulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde ilgili test süreçlerine ilişkin metodoloji tanıtılarak elde edilen tahmin sonuçları sunulacaktır.

6.1. Veri Seti ve Değişkenler

Bu çalışmada 2006Q1-2020Q2 olmak üzere toplamda 58 dönemi içeren çeyreklik veri seti ile tahminler yapılmıştır. Bağımlı değişken olarak mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış ve harcamalar yöntemine göre hesaplanan zincirlenmiş Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) hacim endeksi değeri kullanılmıştır. Bu değişken iktisadi büyümenin temsili olarak modele dâhil edilmiştir. Açıklayıcı değişken olarak mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış zincirlenmiş Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşum (GSSO) hacim endeksi ve mevsim etkilerinden arındırılmış¹² istihdam edilen kişi sayısı (istihdam) kullanılmıştır. Katılım bankalarının gelişim düzeyini temsil etmesi açısından ise katılım bankalarının kullandıkları toplam kredi değişkeni göz önüne alınmıştır. GSYİH ve GSSO değişkenleri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan, istihdam edilen kişi sayısı OECD'den ve son olarak katılım bankalarının kullandıkları toplam kredi hacmini gösteren değişken ise Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (EVDS) elde edilmiştir. Bütün değişkenler logaritmaları alınmış formda modellerde kullanılmıştır. Değişkenlere ilişkin

¹² Mevsimsellikten arındırma işlemi için Holt Winters yöntemine başvurulmuştur. Yönteme ilişkin metot, formüller ve STATA komutlarına ilişkin bakınız: **STATA**, Holt Winters Nonseasonal Smoothing, “Çevrimiçi” <https://www.stata.com/manuals13/tstssmoothhwinters.pdf> 20.10.2020.

tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon matrisi Tablo 6.1. ve Tablo 6.2.'de gösterilmektedir:

Tablo 6.1. Tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Çarpıklık	Basıklık
GSYİH	4.8850	0.2118	4.5585	5.1951	-0.02761	1.5159
GSSO	5.0868	0.2591	4.5273	5.4780	-0.35959	1.9305
İstihdam Oranı	3.8761	0.0576	3.7705	3.9661	-0.40161	1.8093
Toplam Kredi	17.5824	0.8644	15.774	19.084	-0.38197	2.1588

Tablo 6.2. Korelasyon matrisi

Değişkenler	GSYİH	GSSO	İstihdam Oranı	Toplam Kredi
GSYİH	1			
GSSO	0.954 (0.000)***	1		
İstihdam Oranı	0.908 (0.000)***	0.923 (0.000)***	1	
Toplam Kredi	0.950 (0.000)***	0.857 (0.000)***	0.858 (0.000)***	1

6.2. Durağanlık Metodolojisi

Bir zaman serisinin durağan olup olmadığını araştırmanın çeşitli yöntemleri mevcuttur. Genel olarak grafiksel analiz, korelogram analizi ve birim kök analizi olmak üzere 3 temel başlık altında toplanabilir. Grafiksel analiz en basit yöntem olmasına rağmen kesin bir sonuca varmak zor olduğundan pek güvenilir kabul edilmemektedir. Ancak araştırmacılar için önemli bir ön bilgi sunmaktadır. Korelogram analizi otokorelasyon fonksiyonuna dayanmakta ve zaman serisi gözlemleri arasındaki bağımlılığın derecesini ölçmektedir (Kıran, 2014). Ancak literatürde bu yönteme de daha az başvurulduğu görülmektedir. Durağanlık analizi için en sık başvuru yöntem birim kök analizidir. Birinci dereceden otoregresif bir modeldeki $[Y_t = \alpha_1 Y_{t-1} + u_t]$ süreç düşünüldüğünde $\alpha_1 = 1$ ise bu süreç bir rassal yürüyüş sürecini ifade etmekte ve durağan olmayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Serinin birinci farkı alındığı zaman süreç durağan hale

gelmektedir. Birim kök analizinin mantığı buradaki α_1 değerinin istatistiksel olarak 1'e eşit olup olmadığının test edilmesidir (Kıran, 2014).

Dickey ve Fuller (DF) tarafından geliştirilen birim kök test süreci daha sonra genişletilmiş ve ADF testi adını almıştır. Birinci dereceden otoregresif süreci göz önüne alalım:

$$Y_t = \alpha_1 Y_{t-1} + u_t$$

Bu süreçteki α_1 için 3 durum söz konusudur. $|\alpha_1| < 1$ ise seri durağan, $|\alpha_1| = 1$ ise birim kök var, $|\alpha_1| > 1$ ise kararsız durum söz konusudur. DF testleri yukarıdaki denklem haricinde fark denklemlerine dayanılarak da çözümlenmektedir. Buna göre oluşan denklem ve hipotezler şu şekilde olmaktadır:

$$\begin{aligned} Y_t - Y_{t-1} &= \alpha_1 Y_{t-1} - Y_{t-1} + u_t \\ \Delta Y_t &= (\alpha_1 - 1)Y_{t-1} + u_t \\ \Delta Y_t &= \gamma Y_{t-1} + u_t \end{aligned}$$

Bu yeni durumda birim kök testi için hipotezler şu şekilde olmaktadır: $H_0: \gamma = 0$ ve $H_1: \gamma < 0$. Boş hipotezin reddedilmesi serinin durağan olduğu anlamına gelmektedir. DF denklemindeki γ parametresi En Küçük Kareler (EKK) tahmincisi normal dağılıma uygunluk göstermediği için t istatistiği yerine Dickey ve Fuller tarafından Monte Carlo uygulaması ile ortaya çıkarılan τ (tau) istatistiği kullanılmaktadır (Kıran, 2014). Hesaplanan τ değerinin mutlak hali DF kritik değerleri ile karşılaştırılır ve ilgili değer kritik değerden küçük ise boş hipotezin kabul edildiğine, serinin durağan olmadığına birim köke sahip olduğuna karar verilir (Kıran, 2014). 3 farklı DF denklemi mevcuttur. Bunlar sırasıyla şöyledir:

Sabitsiz ve trendsiz DF Denklemi: $\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + u_t$

Sabitli ve Trendsiz DF Denklemi: $\Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + u_t$

Sabitli ve trendli DF Denklemi: $\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \gamma Y_{t-1} + u_t$

Genişletilmiş DF testi (ADF) hata teriminin otokorelasyonlu ve değişen varyanslı olma durumunu ortadan kaldırabilmek için geliştirilmiştir. Bunun için ise 3 farklı DF denklemine bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri eklenmiştir. ADF denklemleri şu şekildedir:

Sabitsiz ve trendsiz DF Denklemi: $\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t$

Sabitsiz ve Trendsiz DF Denklemi: $\Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t$

Sabitli ve trendli DF Denklemi: $\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t$

ADF testinin hipotezleri ile DF testinin hipotezleri aynıdır.

Bu çalışmada birim kök sonuçlarının sağlam (robust) olduğunu gösterebilmek adına ADF birim kök sürecine ek olarak Phillips-Perron (PP) birim kök testi de uygulanmıştır. Phillips ve Perron (1988) hata terimlerinin otokorelasyona sahip olması durumunu ortadan kaldıran ve parametrik olmayan bir birim kök test süreci geliştirmişlerdir. Bu test sürecinde bir düzeltme mekanizması bulunmaktadır. DF ve ADF denklemlerinin otoregresif düzeltmeler içermesinin yanı sıra hareketli ortalamalar da dahil edilmiştir (Kıran, 2014). PP testi için tahmin edilen model şu şekildedir:

$$Y_t = \mu + \phi_1 Y_{t-1} + u_t$$

$$(1 - \phi_1 L)Y_t = \mu + \mu_t$$

$\phi_1 = 1$ ise seride birim kök vardır anlamına gelmektedir. PP testi denklemlerinde hata terimi ortalaması sıfıra eşit olmakla birlikte otokorelasyon ve değişen varyans problemlerine sahip olabilmektedir. Bu testte Newey-West hata düzeltme mekanizması kullanılarak ilgili problemlerin varlığı durumunda geçerli olabilecek birim kök süreci takip edilir. Bu testin hipotezi DF ve ADF testinde olduğu gibidir ve kritik değer olarak DF testinin kullandığı değerler kullanılır.

6.3. Eş Bütünleşme Metodolojisi

Ekonomik değişkenler arasında uzun dönemli veya bir denge ilişkisinin varlığı yapılan birçok analizde ortaya koyulmaktadır. Bu ilişkileri ortaya çıkarmada sıklıkla başvurulan yöntem Eş Bütünleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Eş bütünleşme iki ya da daha fazla durağan dışı değişken arasında durağan bir ilişkinin elde edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010). Diğer bir ifadeyle, eş bütünleşme ilişkisi durağan dışı değişkenler arasında uzun dönemde birlikte hareketin ortaya koyulması süreci olarak açıklanmaktadır. Eğer iki ya da daha fazla durağan olmayan değişken arasında eş bütünleşme ilişkisi söz konusu değil ise tahmin edilecek regresyon modeli sahte regresyon olacaktır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010). Sahte regresyon problemi iki şekilde ortadan kaldırılabilir: Durağan dışı değişkenleri durağanlaştırmak ya da değişkenlerin eş bütünleşik olması. En yaygın kullanılan durağanlaştırma işlemi fark almadır. Serinin yapısına göre birinci ya da ikinci derece fark alma işlemi uygulanarak seriler durağanlaştırılabilir. Ancak fark alma işleminin serilerin uzun dönem birlikte olan ilişkilerini ortadan kaldırması önemli bir sorun olarak görülmektedir.

Makroekonomik zaman serileri genellikle durağan dışı bir süreç izlemesi nedeniyle iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için eş bütünleşme metodolojisine başvurulmaktadır. Bu durum şu şekilde açıklanabilir:

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + \varepsilon_t$$

Bu denklemde Y_t ve X_t birinci dereceden tümleşik (integrated) I(1) değişkenlerini temsil ediyorsa bu iki değişkenin eşbütünleşik olması hata teriminin durağan olmasına, diğer bir ifade ile sıfırıncı dereceden durağan olmasına I(0) bağlıdır. Durağan dışı değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını sorgulayan ilk çalışma Engle-Granger (1987)'a aittir. Bu yaklaşımda tek denklem kullanılarak iki veya daha fazla değişken arasında bir denge ilişkisi olabileceği gösterilmiştir. Engle-Granger yaklaşımı Sevüktekin ve Nargeleçekenler (2010) tarafından birkaç adımda açıklanmıştır. Bu kısımda bu açıklamalardan yararlanılarak metodoloji hakkında bilgi verilecektir.

Engle-Granger (1987) yaklaşımında modelde kullanılan tüm değişkenlerin aynı dereceden tümleşik olduğu varsayımı yapılmaktadır. Değişkenler farklı dereceden tümleşik iseler Engle-Granger yaklaşımı kullanılamaz. 1. adımda değişkenlerin tümleşme derecelerini tespit etmek için birim kök testi yapılmaktadır. Eğer söz konusu değişkenlerin tümleşme dereceleri aynı ise ikinci adıma geçilebilir. 2. adımda eşbütünleşme regresyon modeli EKK ile tahmin edilir. Tahmin edilen modelin kalıntıları için birim kök analizi gerçekleştirilir. Eğer değişkenler arasında uzun dönemde birlikte bir ilişki varsa bu durumda kalıntılara yapılan durağanlık analizi sonucunda hata teriminde birim kök olmadığı sonucuna varılmalıdır (Sevütekin ve Nargeleçekenler, 2010). Kalıntıların durağanlığını test etmek için kullanılan model kalıpları şu şekildedir:

veya

$$\Delta \hat{\varepsilon}_t = \delta \hat{\varepsilon}_{t-1} + v_t$$

$$\Delta \hat{\varepsilon}_t = \delta \hat{\varepsilon}_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta \hat{\varepsilon}_{t-j} + v_t$$

Denklemlerden elde edilen kalıntıların sıfır ortalama ve sabit varyansa sahip olması (iid) durumunda ilk denklem diğer durumlarda (kalıntılarda otokorelasyon ve değişen varyansın varlığı) ilk denklem genişletilerek diğer denkleme ulaşılmaktadır. Eşbütünleşme analizinde Granger Temsil Teoremi konusu önemlidir. Bu teoreme göre, iki değişken eş bütünleşik ise bu değişkenler arasında bir uzun dönemli ilişki vardır. Ancak kısa dönemde bu değişkenler arasına bir dengesizlik meydana gelecektir. Bu kısa dönemli dengesizlik hata düzeltme mekanizması ile düzeltilmektedir. Genel bir hata düzeltme mekanizması şu şekilde yazılmaktadır:

$$\Delta Y_t = \text{Gecikmeli}(\Delta Y_t, \Delta X_t) + \lambda(Y_{t-1} - \hat{\beta}_0 - \hat{\beta}_1 X_{t-1}) + v_t$$

veya

$$\Delta Y_t = \text{Gecikmeli}(\Delta Y_t, \Delta X_t) + \lambda(\hat{\varepsilon}_{t-1}) + v_t$$

Burada hata düzeltme mekanizmasının çalışması için ayarlama parametresi λ 'nın $-1 < \lambda < 0$ olması gerekmektedir.

6.4. Model

Bu çalışmada Türkiye’de katılım bankacılığı ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki doğrusal bir fonksiyon ile tahmin edilmeye çalışılmıştır. Buna göre tahmin edilen model şu şekildedir:

$$GSYİH_t = \beta_0 + \beta_1 T + \beta_2 GSSO_t + \beta_3 İstihdam_t + \beta_4 Toplam Kredi_t \quad (1)$$

Modelde sabit ve trend deterministik terimleri kullanılmıştır. Model sonrasında tahmin edilen kalıntılara birim kök süreci uygulanırken sabit ve trend deterministik terimlerinin göz önüne alınmamasına dikkat edilmiştir. Ayrıca çalışmada test edilen hipotez şu şekildedir:

Hipotez: Katılım Bankaları’nın kullandırmış oldukları kredilerin iktisadi büyüme üzerinde etkisi vardır/yoktur.

6.5. Tahmin Sonuçları

Eş bütünleşme analizinin ilk aşaması olarak ADF ve PP birim kök analizleri gerçekleştirilmiştir. Ancak uygulamada birim kök testi için kullanılacak bir denklemde gecikme sayısının belirlenmesi önem arz etmektedir. Sevüktekin ve Nargeleçekenler (2010) bu durumu Nargeleçekenler (2005) ve Ng ve Perron(1995)’e atıf vererek şu şekilde açıklamaktadır:

ADF birim kök testinin uygulanabilmesi için hata payındaki otokorelasyonun ortadan kaldırılması otokorelasyonun doğru derecesinin belirlenmesine bağlıdır. Uygulamalarda otoregresif gecikme uzunluğu önceden bilinmediği için modelde yer alması gereken gecikme sayısı (p) farklı stratejiler yürütülerek araştırmacı tarafından belirlenmektedir. Çünkü modele yanlış gecikme dâhil edilmesi, yapılacak testlerin gücünü azaltır. Ayrıca seçilecek p gecikme olması gerekenden büyük seçilirse tahminler eğilimli olacaktır.

Birim kök testi uygulamak için kullanılacak bir denklemde gecikme sayısının ne olacağını belirlemek için genelde Akaike, Schwarz ve Bayesyen gibi bilgi kriterleri kullanılmaktadır. Ayrıca kalıntıların otokorelasyonlu olup olmadığını ortaya koymak için Breusch-Godfrey ve Lagrange Çarpanı (LM) sonuçları da göz önüne alınmaktadır. Bu çalışmada Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ve Bayesyen Bilgi Kriteri (BIC) sonuçları ile LM test sonuçları birlikte değerlendirilerek gecikme sayısı belirlenmiştir. Gecikme uzunluğu seçimi için elde edilen tahmin sonuçları Tablo 6.3.'te gösterilmektedir.

Tablo 6.3. Bilgi kriteri ve LM sonuçları

Trend	Trendsiz	Trendli	Trendsiz	Trendli	Trendsiz	Trendli
Gecikme Sayısı	0	0	1	1	2	2
GSYİH						
AIC	-251.73	-250.13	-245.49	-244.48	-239.06	-237.88
BIC	-247.65	-244.00	-239.41	-236.38	-231.03	-227.85
LM Testi	0.921 (0.337)	1.26 (0.269)	0.072 (0.788)	0.001 (0.969)	0.075 (0.784)	0.016 (0.899)
GSSO						
AIC	-172.37	-170.95	-168.42	-167.81	-165.48	-166.64
BIC	-168.29	-164.82	-162.35	-159.71	-157.45	-156.61
LM Testi	2.130 (0.144)	2.881 (0.089)*	3.109 (0.077)*	4.831 (0.028)**	0.002 (0.960)	0.534 (0.465)
İstihdam Oranı						
AIC	-321.32	-328.87	-325.53	-326.52	-317.33	-320.08
BIC	-317.23	-322.74	-319.46	-318.42	-309.30	-310.04
LM Testi	11.529 (0.000)***	6.158 (0.013)**	0.639 (0.424)	2.430 (0.119)	0.034 (0.854)	0.957 (0.327)
Toplam Kredi						
AIC	-197.78	-201.42	-196.99	-199.67	-191.01	-195.21
BIC	-193.70	-195.29	-190.92	-191.56	-182.98	-185.17
LM Testi	4.553 (0.032)**	4.735 (0.029)**	0.292 (0.588)	0.144 (0.703)	0.151 (0.697)	0.276 (0.599)

Tablo 6.3.'e göre uygun gecikme AIC ve BIC değerleri en düşük ve LM testi istatistiksel olarak anlamsız olan gecikme sayısı olarak belirlenmiştir. Buna göre uygun gecikme sayısı GSYİH ve GSSO değişkenleri için 0 diğer değişkenler için 1 olarak kabul edilmiştir. Uygun gecikme sayısı belirlendikten sonra değişkenlerin birim kök derecelerine ilişkin sonuçlar Tablo 6.4.'te gösterilmektedir.

Tablo 6.4. Birim kök testi sonuçları

Değişkenler	Düzey			
	ADF		PP	
	Sabit Terim	Sabit Terim ve Trend	Sabit Terim	Sabit Terim ve Trend
GSYİH	-1.183 (0.680)	-0.845 (0.961)	-1.183 (0.680)	-0.845 (0.961)
GSSO	-1.056 (0.732)	-1.145 (0.921)	-1.056 (0.732)	-1.145 (0.921)
İstihdam Oranı	-1.694 (0.434)	-1.140 (0.922)	-1.539 (0.514)	-0.979 (0.946)
Toplam Kredi	-1.103 (0.714)	-2.295 (0.436)	-1.935 (0.315)	-2.657 (0.254)
Değişkenler	Birinci Fark			
	Sabit Terim	Sabit Terim ve Trend	Sabit Terim	Sabit Terim ve Trend
	Sabit Terim	Sabit Terim ve Trend	Sabit Terim	Sabit Terim ve Trend
GSYİH	-4.913 (0.000)***	-4.894 (0.000)***	-4.913 (0.000)***	-4.894 (0.003)***
GSSO	-6.052 (0.000)***	-6.027 (0.000)***	-6.052 (0.000)***	-6.027 (0.000)***
İstihdam Oranı	-4.805 (0.000)***	-4.946 (0.003)***	-6.008 (0.000)***	-6.167 (0.000)***
Toplam Kredi	-3.759 (0.003)***	-3.753 (0.019)***	-5.162 (0.000)***	-5.144 (0.001)***

Birim kök test sonuçları bütün değişkenlerin düzey seviyede hem sabitli hem de sabit ve trendli denklem sonuçlarına göre birim kök içerdiğini göstermektedir. Değişkenlerin birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bütün değişkenler $I(1)$ olarak belirlenmiştir. Değişkenlerin farklı mertebelerden tümleşik olmadığı tespit edildiği için bir sonraki aşama olan eş bütünleşme modellerinin tahmininde bir sakınca olmamaktadır.

Eş bütünleşme tahmin sonuçlarına göre tahmin edilen model sonrasında elde edilen kalıntılara uygulanan birim kök test sonucunun boş hipotezi reddetmek şeklinde olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile kalıntılar $I(0)$ 'dır, durağandır ve birim kök içermemektedir. Değişkenler arasında uzun dönemde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kalıntılar için değişen varyans ve otokorelasyon testleri yapılmış, herhangi bir diagnostik problemle karşılaşmamıştır. Otokorelasyon için ve değişen varyans için LM testleri yapılmış ve sonuçlar sırasıyla 2.015 (0.809) ve 1.597 (0.214) olarak bulunmuştur. Boş hipotezlerin (otokorelasyon yoktur ve değişen varyans yoktur) reddedilmediği tespit edilmiştir. Hata düzeltme mekanizması için tahmin edilen model sonucu ise hata düzeltme katsayısının -0.76 (0.000)*** olarak tahmin

edildiğini göstermektedir. Kısa dönemde meydana gelen sapmaları düzelten hata düzeltme terimi beklenildiği gibi negatif bulunmuştur. Hata düzeltme teriminin istatistiksel olarak anlamlı olması uzun dönem dengesinde oluşabilecek bir sapmanın yaklaşık %77'sinin her dönemde (çeyreklik dönemde) düzeltildiği anlamına gelmektedir.

Eş bütünleşme uzun dönem parametrelerini elde etmek için FMOLS ve CCR yöntemlerine başvurulmuştur. Phillips ve Hansen (1990) tarafından geliştirilen FMOLS yöntemi küçük örnekler için güvenilir tahmin sonuçları vermesi, otokorelasyon ve içsellik problemlerini göz önüne alması, asimptotik örneklem sapmasını ortadan kaldırması gibi önemli avantajlara sahiptir (Khundrakpam ve Ranjan, 2010). Park (1992) tarafından geliştirilen CCR yöntemi ise parametrik olmayan bir yöntemdir ve eşbütünleşme regresyonlarında istatistiksel çıkarım yapmak için geliştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 6.5.'te gösterilmektedir.

Tablo 6.5. FMOLS ve CCR testleri

FMOLS			
Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	P-Değerleri
GSSO	0.535***	0.067	0.000
İstihdam	-0.581*	0.343	0.096
Toplam Kredi	0.130***	0.015	0.000
Sabit Terim	2.108**	0.952	0.031
CCR			
GSSO	0.530***	0.068	0.000
İstihdam	-0.547	0.391	0.167
Toplam Kredi	0.129***	0.017	0.000
Sabit Terim	2.026*	1.076	0.065

Elde edilen sonuçlara göre katılım bankalarının sağlamış olduğu toplam kredinin iktisadi büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak güçlü ve anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Katılım bankalarının kullandıkları toplam kredideki %1 seviyesindeki bir artış iktisadi büyüme üzerinde %0.13 oranında bir artış oluşturmaktadır.

7. SONUÇ

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre 2006Q1-2020Q2 dönemi göz önüne alındığında Türkiye’de katılım bankaları tarafından kullanılan kredi ile iktisadi büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu, diğer bir ifadeyle eşbütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Kısa dönemde oluşan uzun dönem denge düzeyinden sapmaların yaklaşık %77’sinin her çeyreklik dönemde düzeltildiği ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca FMOLS ve CCR tahmin sonuçları katılım bankalarının kullandıkları kredide meydana gelecek %1 seviyesindeki artışın ortalama %0,13 oranında iktisadi büyüme sağlayacağını göstermektedir.

Literatüre bakıldığında Türkiye’de katılım bankalarının kullandıkları kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen uygulamalı çalışmaların olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmaların sayısının dünya literatüründe yapılan diğer çalışmalara kıyasla sayıca daha az olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmada diğer çalışmalar ile benzer sonuçlara ulaşılmasına rağmen birkaç noktada farklılıklar bulunmaktadır. En önemli farklılık katılım bankalarının kullandıkları kredi hacminin iktisadi büyüme üzerindeki etkisini gösteren parametre büyüklüğünün çalışmalarda birbirinden çok farklı olmasıdır. Örneğin bu çalışma ile benzer veri dönemi ve hipotezine sahip Yücel ve Köseoğlu’na (2020) göre katılım bankalarının kullandıkları kredilerdeki %1’lik artışın iktisadi büyüme üzerindeki etkisi sıfıra çok yakinken (% 0.021) bu çalışmada elde edilen parametre büyüklüğü %0,13 olarak bulunmuştur. Parametre büyüklüğünün farklılaşmasında başvuru ekonometrik yöntemin etkili olduğu düşünülmektedir. Bir diğer farklılık ise literatürdeki çalışmaların birbirinden farklı ekonometrik yöntemlere başvurusıdır. Örneğin Işık (2014) Johansen Eşbütünleşme Analizine, Yüksel ve Canöz (2017) VAR analizine, Yücel ve Köseoğlu (2020) Maki Eş Bütünleşme Analizine, Bozkurt, Altıntaş ve Yardımcıoğlu (2020) ARDL Eş bütünleşme analizine vb. başvurmuşlardır. Yöntem açısından zenginlik literatüre, yöntemin uygulamalı çalışmalar üzerinden tanıtılması konusunda katkı sağlamaktadır. Ancak elde edilen tahmin sonuçlarının farklılaşması, parametre büyüklüklerinin ve yönlerinin farklılaşması gibi konularda tutarlı sonuçlara ulaşamamayı da beraberinde getirmektedir. Bu durum ise Türkiye’de

katılım bankacılığının kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki için geçerli bir doğru bulmanın zorluğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Abduh, M. & Omar, M. A. (2012). Islamic Banking and Economic Growth: The Indonesian Experience. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 5(1), 35-47.
- Abdullahi, S. & Shahrudin, A. (2016). Potential for Islamic Banking in Macedonia: An Empirical Evidence. *International Review of Management and Marketing*, 6(4), 1039-1047.
- Aburaïda, K. M. M. (2011). Rural Finance As A Mechanism For Poverty Alleviation In Sudan With An Emphasis On Salam Mode. *European Scientific Journal*, 7(26), 157-166.
- Acar, O. (2012). Mudârabâ Nedir? 06/07/2020 tarihinde <http://www.okanacar.com/2012/07/mudaraba-nedir.html> adresinden erişilmiştir.
- Accounting and Auditing Organization For Islamic Financial Institutions. (2017). *Shari'ah Standards*. Manama: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions.
- Accounting and Auditing Organization For Islamic Financial Institutions. (2018). *Faizsiz Finans Standartları 40: Emek Sermaye Ortaklığına Dayanan Katılma Hesaplarında Kâr Dağıtımı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Açıl, A. F. (1984). *Ekonomi I (Genel Ekonomi)*. (4. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Afandi, M. A. & Amin, M. (2019). Islamic Bank Financing and Its Effects on Economic Growth: A Cross Province Analysis. *Jurnal Ilmu Ekonomi*, 8(2), 243-250.
- Afshar, T. A. (2013). Compare and Contrast Sukuk (Islamic Bonds) with Conventional Bonds, Are they Compatible? *The Journal of Global Business Management*, 9(1), 44-52.
- Afşar, B. & Orta, Ş. D. (2019, Nisan). *Karz-ı Hasenin Farklı Ülkelerde Uygulama Teknikleri Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*. Uluslararası İslam Ekonomisi, Finans ve Etik Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İstanbul.
- Ağkan, F. (2018). AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 235-245.

- Ahmed, E. R., Islam, A. & Alabdullah, T. T. Y. (2014). Islamic Sukuk: Pricing Mechanism and Rating. *Journal of Asian Scientific Research*, 4(11), 640-648.
- Akdemir, S. (2018). Faizin Yarattığı Toplumsal Sorunlara Alternatif Arayışlar: Para Peşin Mal Vadeli Selem Sözleşmelerine Yenilikçi Bir Yaklaşım. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 78-109.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Akiş, E. (2020). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. 03/12/2020 tarihinde http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/iktisat_ao/iktisadibuyumevekalk.pdf adresinden erişilmiştir.
- Aksaç, E. (2017). *Para ve Dörtlü İktisat*. Ankara: Benim Hocam Yayıncılık.
- Aksu, L. (2014). İktisat Ekollerinin İktisadî Büyüme Konusundaki Düşünceleri ve Modellerinin Analizi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 208, 351-392.
- Aksu, L. (2018). *İktisadi Büyüme, İktisat Okullarının Bakış Açısı ve Türkiye*. İksad Publications. 04/12/2020 tarihinde [İKTİSADİ-BÜYÜME-İKTİSAT-OKULLARININ-BAKIŞ-AÇISI-VE-TÜRKİYE.pdf](http://iktisadi-buyume-iktisat-okullarinin-bakis-acisi-ve-turkiye.pdf) (iksadyayinevi.com) adresinden erişilmiştir.
- Aktan, C. C. (2010). Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 168-187.
- Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Alada, V. (2018). 2008 Küresel Finansal Krizinin Geleneksel ve Faizsiz Bankacılık Kârlılıklarına Etkisi: Körfez Ülkeleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 69-96.
- Albaraka Türk. (2015). Katılım Bankacılığı Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması. *Albaraka*, 1-49.
- Albaraka Türk. (2020). Albaraka Türk Katılım Bankası. 18/08/2020 tarihinde [Albaraka Türk Katılım Bankası](http://albarakaturk.com.tr) adresinden erişilmiştir.
- Al-Bashir, M. & Al-Amine, M. (2001). The Islamic Bonds Market: Possibilities and Challenges. *International Journal of Islamic Financial Services*, 3(1), 1-18.

- Alkış, A. (2018). İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri. *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 120-133.
- Al-Meaither, M. & Mitchell, C. (2003, June). *A Secure Electronic Murabaha Transaction*. Paper Presented at 16. Bled eCommerce Conference, Bled, Slovenia.
- Alnus Yatırım Menkul Değerler. (2020). Temettü Nedir? 25/03/2020 tarihinde <https://www.alnusyatirim.com/temettu-nedir> adresinden erişilmiştir.
- Alrifai, T. (2015). *Islamic Finance and the New Financial System*. Singapore: Wiley. 17/02/2020 tarihinde <http://candrafajriananda.lecture.ub.ac.id/files/2017/09/Wiley-finance-series-Alrifai-Tariq-Islamic-finance-and-the-new-financial-system--an-ethical-approach-to-preventing-future-financial-crises-Wiley-2015.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Alternatif Bank. (2019). Kabul ve Aval Kredilerinin Özellikleri. 20/05/2020 tarihinde <https://www.alternatifbank.com.tr/kurumsal/dis-ticaret-finansmani/kabul-aval-kredileri#> adresinden erişilmiştir.
- Altıntaş, H. & Çetintaş, H. (2010). Türkiye’de Ekonomik Büyüme, Beşerî Sermaye ve İhracat Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Analizi: 1970-2005. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36, 33-56.
- Altun, İ. & Ulusoy, R. (2017). Faizsiz Finans Sistemine Teorik Yaklaşım. *Akademik Bakış Dergisi*, 63, 135-150.
- Anaç, T. & Kaya, F. (2017). Bireysel Müşterilerin Katılım Bankacılığını Tercih Etmesini Etkileyen Faktörler. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(15), 145-183.
- Antepli, A. (2020). TMS-23 Borçlanma Maliyetleri Standardı: Murabaha Sukuku’nun Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 13(2), 337-352.
- Apaydın, F. (2015). Financialization and The Push for Non-state Social Service Provision: Philanthropic Activities of Islamic and Conventional Banks in Turkey. *Forum for Development Studies*, 32(3), 440-465.
- Arabacı, H. (2015). *Türk Katılım Bankacılığında Fon Kullandırma Yöntemleri*. Dönem Projesi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

- Aras, O. N. & Öztürk, M. (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 167-179.
- Ariff, M. (1988). Islamic Banking. *Asian-Pacific Economic Literature*, 2(2), 48-64.
- Aristoteles. (1975). *Politika* (Çev. M. Tuncay). İstanbul: Remzi Kitabevi. 16/12/2019 tarihinde [2750-Aristoteles-Politika-Mete_Tuncay-1675-247.pdf](https://www.turuz.com/2750-Aristoteles-Politika-Mete_Tuncay-1675-247.pdf) (turuz.com) adresinden erişilmiştir.
- Arzova, S. B., & Şahin B. Ş. (2019). Tarımın Finansmanında Selem Yöntemi ve Muhasebe Kayıtları. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 3(7), 32-46.
- Aslan, H. (2012). *Alternatif Bir Yatırım ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, T. & Sönmez, Y. (2018). Malezya’da Katılım Bankacılığı. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(17), 335-342.
- Atıcı, G. (2018). Islamic (Participation) Banking and Economic Growth: Empirical Focus on Turkey. *Asian Economic and Financial Review*, 8(11), 1353-1364.
- Atılğan, E. & Köksal, M. Z. (2010). Politik İktisat ve Adam Smith. H. Kapucu vd. (Ed.) içinde, *Adam Smith ve David Ricardo’nun İktisadi Büyüme Analizleri* (s. 367-382). İstanbul: Yön Yayınları.
- Avcı, T. & Aktaş, M. (2015). Katılım Bankalarının Kâr Payı Ödemeleri ile Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenlerinin Araştırılması. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 41-52.
- Avcı, T. (2017). *İslam Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Performanslarının Karşılaştırılması ve Performansları Üzerinde Etkili Olan Finansal Oranların Belirlenmesi*. Doktora Tezi. Niğde Ömer Halis Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Aydın, E. & Ayyıldırım, K. (2015). Kira Sertifikalarının ve Varlık Kiralama Şirketlerinin Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Bakımından Değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46, 43-74.
- Aydın, M. (2000). Diyalog Açısından İlahi Dinlerin Birbirlerine Yaklaşımı. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(10), 9-24.

- Aydın, Y. (2015). Keynes'in Parasal Faiz Teorisi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 207-224.
- Ayub, M. (2007). *Understanding Islamic Finance*. John Wiley & Sons Ltd. 08/07/2020 tarihinde https://www.slideshare.net/stmm_1986/2007-muhammad-ayubunderstandingislamicfinancejohnwileysonsltd adresinden erişilmiştir.
- Azrak, T. vd., (2020). Financial Development and Economic Growth: Does Islamic Banking Development Has A Significant Effect on The Economic Growth in Malaysia. *Journal of Critical Reviews*, 7(11), 738-742.
- Bağcı, H. (2013). *Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının TOPSİS Yöntemi ile Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bakkal, A. (2016). Katılım Bankalarında Murabaha Dışı Gelir Kaynaklarının Arttırılması. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 7-29.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2006). 26333 Sayılı Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik. *Resmî Gazete*, 1-8, Kasım 1.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2001). 24529 Sayılı Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik. *Resmî Gazete*, Eylül 20.
- Basit, A., Ullah, N. & Hassan, S. (2015). Financial Development and Economic Growth in Muslim Countries An Empirical Evidence Between Islamic and Conventional Finance. *International Journal of Current Research*, 7(3), 13490-13497.
- Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı. (1984). Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğ. *Resmî Gazete*, 1-33, Şubat 25.
- Batır, T. (2016). *Türkiye'de Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankaların Kârlılık Belirleyicileri ve Etkinlik Yönünden Karşılaştırılmaları*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bayındır, S. (2005). Banka Mevduat Hesaplarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Marife*, 2, 7-20.
- Baykara, H. V. (2012). *Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

- Baykara, H. V. & Yayar, R. (2012). TOPSIS Yöntemi ile Katılım Bankalarının Etkinliği ve Verimliliği Üzerine Bir Uygulama. *Business and Economics Research Journal*, 3(4), 21-42.
- Berber, M. (2015). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. (5. Baskı). Trabzon: Derya Kitabevi.
- Berberoğlu, H. (2004). *Faizsiz Bankacılık Nakit Yönetimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bibow, J. (2002). What has Happened to Monetarism? An Investigation into the Keynesian Roots of Milton Friedman's Monetary Thought and It's Apparent Monetarist Legacies. *Levy Economics Institute*, 347, 1-22.
- Bilen, B. (2016). Sukuk ve Muhasebe Uygulamaları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışma Dergisi*, 8(15), 249-279. doi: 10.14784/marufacd.266058
- Bilirli, T. (2016). İmar Meclisi Raporlarının Borçlanma ve Selem Uygulaması (1845-1846). *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 149-166. doi: 10.7596/taksad.v5i2.537
- Bilman, M. E. (2020). Türkiye'de İslami Bankacılık, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Yöntemlerle Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 353-369.
- Binatlı, Y. Z. (1966). Faiz ve İslam Hukukunda Faiz. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 2(1), 147-183. 10/06/2020 tarihinde [Makale » DergiPark](#) adresinden erişilmiştir.
- Bintawim, S. S. (2011). *Performance Analysis of Islamic Banking: Some Evidence from Saudi Arabian Banking Sector*. Master's Thesis. Asia Pasific Universty, Ritsumeikan.
- Bozik, M. S. (2020). Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankaların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 5(11), 69-85.
- Bozkurt, M. (2019). *Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Katılım Bankacılığı ve Konvansiyonel Bankacılık Üzerine Bir İnceleme*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bozkurt, M., Altıntaş, N. & Yardımcıoğlu, F. (2020). Katılım Bankacılığı ve Konvansiyonel Bankacılığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye

Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 95-114.

Brezis, E. S. & Young, W. (2003). The New Views on Demographic Transition: A Reassessment of Malthus's and Marx's Approach to Population. *European Journal of the History of Economic Thought*, 10(1), 25-45.

Bulut, H. İ. & Er, B. (2012). *Katılım Finansmanı: Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Büyükakın, F. & Kapkara, S. (2016, Kasım). *Katılım Bankalarının Veri Zarflama Yöntemi ile Verimlilik ve Etkinlik Analizi Üzerine Bir Değerlendirme (2010-2015 Dönemi)*. Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İstanbul.

Büyükakın, F. & Önyılmaz, O. (2012). Faizsiz Finansman Bonusu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7, 1-16. doi: 10.14784/JFRS.70297

Cakir, S. & Raei, F. (2007). *Sukuk vs. Eurobonds: Is There a Difference in Value-at-Risk?* International Monetary Fund. 16/05/2020 tarihinde https://www.elibrary.imf.org/doc/IMF001/08778-9781451868012/08778-9781451868012/Other_formats/Source_PDF/08778-9781451912548.pdf adresinden erişilmiştir.

Canbaz, M. F. (2019). *İslami Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Canbaz, M. (2019). Altın Bankacılığı ve İşletmeler Açısından Altın İşlemlerinin Muhasebesi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 7(4), 1225-1259.

Capital Bank. (2017). Kabul Kredili Ödemeler. 20/06/2020 tarihinde <https://capitalbank.com.tr/ticari-bankacilik/gayrinakdi-krediler/kabul-kredili-odeme/> adresinden erişilmiştir

Caporale, G. M. & Helmi, M. H. (2018). Islamic Banking, Credit and Economic Growth: Some Empirical Evidence. *International Journal of Finance & Economics*, 23(4), 456-477.

Cengiz, O., Develi, E. S., & Yünsel, D. T. (2019). Post Keynesyen İktisatta Fiyatlandırma Yaklaşımları. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 35-42.

- Ceruz, O. (2019). İslam Ekonomisinde Uluslararası Ticaretin Yeri ve Katılım Bankalarında Uluslararası Ticaretin Finansmanı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 39-59.
- Ceyhan, İ. F. & Demirci, F. (2017). Multimoora Yöntemiyle Finansal Performans Ölçümü: Leasing Şirketlerinde Bir Uygulama. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(15), 276-296.
- Ceyhan, İ. & Yardımcıoğlu, F. (2019). Katılım Hesaplarına Yapılan Yatırımlardan Elde Edilen Gelirlerin Türk Vergi Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 1-20.
- Chelhi, K., El Hachloufi, M., Aboulethar, M., Eddaoui, A. & Marzak, A. (2017). Estimation of Murabaha Margin. *Journal of Applied Finance & Banking*, 7(5), 49-61.
- Chong, B. S. & Liu, M. H. (2009). Islamic Banking: Interest-free or Interest-based? *Pasific-Basin Finance Journal*, 17, 125-144.
- Chong, R. & Muhammad, M. Z. (2007). The Contract of Bay' Al-Salam and İstisna' in Islamic Commercial Law: A Comparative Analysis. *Labuan e-Journal of Muamalat and Society*, 1, 21-28.
- Conard, J. W. (1959). An Introduction to The Theory of Interest. In J. W. Conard, *The Theory of Boehm-Bawerk* (p. 36-46). Berkeley and Los Angeles: University of California Press. 15/09/2020 tarihinde [An Introduction to the Theory of Interest | University of California Press \(degruyter.com\)](https://www.degruyter.com/view/9783110411111/9783110411111_005/9783110411111_005.pdf) adresinden erişilmiştir.
- Çakar, R., Karakaş, G. & Güngör, S. (2018). Türkiye’de Geleneksel ve Katılım Bankalarının Toplam Kredi Hacimleriyle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkisi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 4(1), 69-95.
- Çalık, E. (2016). *Geleneksel Bankalar ile Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Basel III Kriterleri Açısından Kıyaslanması*. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Çalışkan, İ. (1990). İstisna’ Akdinin Mahiyeti ve Unsurları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31(1), 349-365.
- Çelikdemir, N. & Çetin, A. (2015). Altın Bankacılığı ve Altın İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi. *AKÜ İBBF Dergisi*, 17(2), 11-32. doi: 10.5578/jeas.10835
- Çelik, İ. (2015). Din ve Kapitalizm Kıskaçındaki Katılım Bankalarının Geleceği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 80-97.

- Çetin, A. & Dinç, Y. (2013). Türkiye’de Teminat Mektupları: Uygulamalar ve Hukuki Sorunlar. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 67-92.
- Çiftçi, H. S. & Fidanlı, O. (2018). Katılım Bankacılığı Hizmetlerinde Pazarlama Faaliyet ve Uygulamaları: Sektörel Uygulamalar ve Yaşanan Problemler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 474-494.
- Davarcı, A. A. & Bayram, O. (2016). Teminat Mektubu ve Hukuki Niteliği. *Mali Çözüm Dergisi*, 136, 213-236.
- Deloitte. (2014). Türkiye Katılım Bankacılığı Büyüme Yolundaki Önemli Adımlar. *Deloitte Türkiye*, 1-20.
- Demir, D. (2010). *Bileşik Faiz*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Demiralp, S. & Demiralp, S. (2015). The Rational Islamic Actor? Evidence From Islamic Banking. *New Perspectives on Turkey*, 52, 2-27.
- Demirgil, B. & Türkay, H. (2017). Tarihsel Süreç İçerisinde Faizin Kuramsal Açıdan Gelişimi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 131-160.
- Deniz, A. (2006). *İslam Hukukunda İlet Kavramı ve Faizin İletti*. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Deran, A., & Dikmen, B. B. (2019). Sukuk ve Ortaklığa Dayalı Kira Sertifikalarının Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12(3), 907-927.
- Destebaşı, A. N. (2018). Enflasyon ve Faiz İlişkisi Üzerine İslamiyet Açısından Bir Değerlendirme. *Enderun Dergisi*, 2(1), 32-37.
- Dinler, Z. (2018). *İktisat*. (Gözden Geçirilmiş 10. Basım). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2020). Kur’an-ı Kerim Tefsiri. 3/03/2020 tarihinde <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/> adresinden erişilmiştir.
- Döndüren, H. (2006). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (32. Cilt, s. 70-71). İstanbul. 05/02/2020 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/musakat> adresinden erişilmiştir.
- Dumlu, E. (2012). Fıkhi Açıdan Altın Hesabı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 20, 237-266.

- Dunn, P. M. (1998). Thomas Malthus (1766-1834): population growth and birth control. *Archives of Disease in Childhood-Fetal and Neonatal Edition*, 78(1), F76-F77.
- Durmuş, A. (2010a). Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 16, 315-330.
- Durmuş, A. (2010b). Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukuk ve Fıkıhî Açından Tahlili. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 16, 141-156.
- Ece, N. (2011). Dünya’da ve Türk Bankacılık Sektöründe İslam Bankalarının Gelişimi. *Akademik Bakış Dergisi*, 25, 1-17.
- Ehsan, A. & Shahzad, M. A. (2015). Bay Salam: A Proposed Model for Shari’ah Compliant Agriculture Financing. *Business & Economic Review*, 7(1), 67-80.
- Ela, M. (2019). Yeşil Sukuk ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Yönetim ve Ekonomi*, 26(1), 221-237.
- Emlak Katılım Bankası. (2020). Türkiye Emlak Katılım Bankası. 18/08/2020 tarihinde [Anasayfa | Türkiye Emlak Katılım Bankası \(emlakkatilim.com.tr\)](http://Anasayfa | Türkiye Emlak Katılım Bankası (emlakkatilim.com.tr)) adresinden erişilmiştir.
- Engle, R. F. & Granger, W. J. (1987). Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing. *Econometrica*, 55(2), 251-276.
- Erdal, Y. (2014). Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 81-100.
- Erdoğan, İ. (1990). İstisna Sözleşmesi ve Bazı İş görme Sözleşmeleri ile Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), 135-172.
- Ergeç, E. H., Kaytancı, B. G. & Toprak, M. (2014). Katılım Bankası Müşterilerinin Bankacılık Sistemi Tercihleri: Mevduat Bankaları İçin İslami Bankacılık Penceresi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 53-90.
- Erim, H. N., Nakiboğlu, A., & Güneş, H. (2011, Haziran). *Karşılaştırmalı Perspektiften Faiz Oranlarına Yeniden Bakış*. Anadolu Uluslararası Ekonomi Konferansı II’de sunulmuş bildiri, Eskişehir.
- Erkuş, H. & Çenberlitaş, İ. (2016). İslami Finansal Araçlardan Olan Sukukların Muhasebeleştirilmesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(11), 242-259.

- Ersoy, M., Çatıkkaş, Ö. & Soytürk, A. (2017). Katılım Bankalarında Blokeli Toplu Konut Finansmanları. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(48), 1-16. doi: 10.14783/maruoneri.vi.331560
- Ertürk, Emin. (2019). Kilise, Faiz, Kapitalizm: Günahtan Meşruiyete Sancılı Bir Geçişin Anatomisi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(20), 108-134.
- Esen, E. & Yıldırım, K. (2019). Ortodoks Ekonomi Yaklaşımına Alternatif Olarak Post Keynesyen Ekonominin Gelişimi. *Bülent Ecevit Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(2), 385-405.
- Esmer, Y. & Bağcı, H. (2016). Katılım Bankalarında Finansal Performans Analizi: Türkiye Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 17-30.
- Faizsiz Finans Sözlüğü. (2018). Teminat Mektubu. 18/04/2020 tarihinde <https://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Fetter, F. A. (1914). Interest Theories, Old and New. *American Economic Association*, 4(1), 67-92. 29/11/2019 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/1804984> adresinden erişilmiştir.
- Fidan, A. & Öz, E. (2013). Türkiye’de Altın Bankacılığı Faaliyetleri ve Vergilendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 164, 120-130.
- Finansal Kurumlar Birliği. (2012). 6371 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu. Resmî Gazete.
- Finans Katılım Bankası. (2020). Türkiye Finans. 18/06/2020 tarihinde [Hayata Katıl! \(turkiyefinans.com.tr\)](https://hayatakatil.com.tr) adresinden erişilmiştir.
- Fisher, I. (1930). *The Theory of Interest*. (1. Basım). New York: The Macmillan Company. 10/07/2020 tarihinde http://files.libertyfund.org/files/1416/0219_Bk.pdf adresinden erişilmiştir.
- Fleisher, B. M. & Kopecky, K. J. (1987). The Loanable Funds Approach to Teaching Principles of Macroeconomics. *The Journal of Economic Education*, 18(1), 19-33.
- Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *The American Economic Review*, 58(1), 1-17. 27/12/2020 tarihinde [The Role of Monetary Policy \(fgcu.edu\)](https://www.fgcu.edu/the-role-of-monetary-policy) adresinden erişilmiştir.

- Friedman, M. (1957). A Theory of The Consumption Function. In M. Friedman (Ed.), *The Implications of The Pure Theory of Consumer Behavior* (p. 7-19). Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 10/12/2019 tarihinde <http://www.nber.org/chapters/c4404> adresinden erişilmiştir.
- Furqani, H. & Mulyany, R. (2009). Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 30(2), 59-74.
- Galbraith, J. K. (1990). *Para Nereden Gelir Nereye Gider*. (Çev. N. Himmetoğlu ve B. Çorakçı). İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi. 12/07/2020 tarihinde [John Kenneth Galbraith - Para \(Nereden Gelir Nereye Gider\) - Booktandunya](#) adresinden erişilmiştir.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books Publishers. 29/05/2020 tarihinde https://monoskop.org/images/5/54/Geertz_Clifford_The_Interpretation_of_Cultures_Selected_Essays.pdf adresinden erişilmiştir.
- Gerrard, B. (1995). Keynes, The Keynesian and The Classics: A Suggested Interpretation. *The Economic Journal*, 105(429), 445-458.
- Goaied, M. & Sassi, S. (2010). Financial Development and Economic Growth in the MENA Region: What about Islamic Banking Development. *Institut des Hautes Etudes Commerciales, Carthage*, 1-23.
- Gökgöz, A. (2015). Kira Sertifikalarının (Sukukun) Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 151-174.
- Görmüş, Ş. & Yabancı, A. (2019). Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı. Ş. Görmüş, A. Yabancı ve A. Albayrak (Ed.) içinde, *Katılım Bankacılığı Ekosisteminin Gelişimi* (s. 100-135). İstanbul: TKBB Yayıncılık.
- Görüş, M. S. & Özgür, Ö. (2016). Determinants of Islamic Bank Profitability in Turkey: Bank Specific Factor Analysis. *Sakarya İktisat Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Groenewegen, P. D. (1971). A Re-Interpretation of Turgot's Theory of Capital and Interest. *The Economic Journal*, 81(322), 327-340. 20/12/2019 tarihinde [A Re-Interpretation of Turgot's Theory of Capital and Interest on JSTOR](#) adresinden erişilmiştir.
- Güneş, C. (2019a). Kur'an'da Makro ve Mikroekonomiye İlişkin Kurallar. *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5(1), 61-91.
- Güneş, C. (2019b). Kur'an'da Ticaretin Uhrevi Boyutu. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 101-124.

- Güven, O. & Yazıcıoğlu, İ. E. (2019, Nisan). *İslami Sermaye Piyasası Araçları ile Konvansiyonel Sermaye Piyasası Araçlarının Benzerlikleri ve Farklılıkları Yönünden İncelenmesi*. Uluslararası İslam Ekonomisi, Finans ve Etik Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İstanbul.
- Hamedian, B. (2013). *Financial Performance of Islamic Banks vs. Conventional Banks: The Case of Malaysia*. Master's Thesis. Eastern Mediterranean University, North Cyprus.
- Hancı, M. (2007). *Katılım Bankalarında Sigortacılık İşlemleri ve Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Hart, N. & Kriesler, P. (2014). Keynes, Kalecki, Sraffa: Coherence? *UNSW Australian School of Business Research Paper*, 1-19.
- Hatunoğlu, Z., Satır, H. & Yaşar, F. (2019). Katılım Bankalarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Performanslarının Değerlendirilmesi: ENTROPİ ve TOPSİS Yöntemleri ile Uygulama. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 613-639.
- Hayes, M. G. (2010). The Loanable Funds Fallacy: Saving, Finance and Equilibrium. *Cambridge Journal of Economics*, 34(4), 807-820.
- Hazıroğlu, T. (2016). Türkiye'de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu ve Kavramsal Önemi. *Journal of Islamic Economics and Finance*, 2(1), 119-132.
- Hetzl, R. L. (2012). Milton Friedman'ın İktisat Bilimine Katkıları. (Çev. Ü. Çetin). *Liberal Düşünce Dergisi*, 65, 29-56.
- Holden, K. (2007). Islamic Finance: "Legal Hypocrisy" Moot Point, Problematic Future Bigger Concern. *Boston University International Law Journal*, 25, 341-368.
- IFSB. (2020). Islamic Financial Services Industry Stability Report 2020. *IFSB*, 1-137.
- IFSB-10. (2009). Guiding Principles on Shari'ah Governance Systems For Institutions Offering Islamic Financial Services. *IFSB*, 1-31.
- IFSB-7. (2009). Capital Adequacy Requirements for Sukuk, Securitizations and Real Estate Investment. *IFSB*, 1-21.
- Ishak, M. S. B. H. (2011). *Tabung Haji as an Islamic Financial Institution for Sustainable Economic Development*. Paper Presented at 2nd International Conference on Humanities, Historical and Social Sciences, Singapore.

Islamic Finance Country Index. (2019). Global Islamic Finance Report. 18/03/2020 tarihinde <http://www.gifr.net/publications/gifr2019/ifci.pdf> adresinden erişilmiştir.

Islamic Finance Development Indicator. (2019). ICD-REFINITIV Islamic Finance Development Report 2019. 14/03/2020 tarihinde https://icdps.org/uploads/files/IFDI%202019%20DEF%20digital1574605094_7214.pdf adresinden erişilmiştir.

Işık, H. (2006). Eski ve Yeni Ahid’de Para ve Faiz. *Maarife Dergisi*, 6(1), 51-76.

İmamuddin, S. M. (2003). İslam Hukukunun Prensipleri. (Çev. M. Gürkan). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 239-247.

Işık, N. (2014). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sınanması. *Bankacılar Dergisi*, 91, 75-85.

İnanır, A. (2017). Sukukun Sözleşme Yapısı (Mürekkep, Karma ve Kendine Özgü Olup Olmaması Bakımından). *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 25-50.

İncekara, A. & Tatoğlu, F. (2008). *Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa Üzerindeki Etkileri*. İstanbul: Türkiye Ekonomisi Yayınları.

İNG Bank. (2020). Aval ve Kabul Kredisi. 20/05/2020 tarihinde <https://www.ing.com.tr/tr/isiniz-icin/dis-ticaret/diger-finansman-urunleri/aval-kabul-kredisi> adresinden erişilmiştir.

İslatince, H. (2002). Rasyonel Beklentiler Teorisinin Rasyonelliği Tartışmaları. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 17-23.

Jabeen, Z. & Javed, M. T. (2007). SUKUK-Structures: An Analysis of Risk-reward Sharing and WEALTH Circulation. *The Pakistan Development Rewiev*, 46(4), 405-419.

Kahf, M. & Khan, T. (1992). *Principles of Islamic Financing: A survey*. Jeddah: Islamic Research and Training Institute – Islamic Development Bank. 07/02/2020 tarihinde <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2009/10/Principles-of-Islamic-Financing-A-Survey-by-Monzer-Kahf-Tariqullah-Khan.pdf> adresinden erişilmiştir.

Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek? *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 51-74.

- Kandemir, T., Arifoğlu, A. & Canbaz, M. F. (2018). Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 19-30.
- Kapıcı, N. (2018). Katılım Bankalarının Murabaha İşlemlerinde Malın Kabzı Meselesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 43-61.
- Kapu, H. & Aybas, M. (2009). Yahudi, Hristiyan ve İslam Geleneklerinde İş Ahlâkına Bakış: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 73-94.
- Karakuş, A. (2006). *İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Kar, M. & Ağır, H. (2006). Türkiye’de Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı ile Nedensellik Testi, 1926-1994. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 51-68.
- Kartal, M. T. & Demir, C. H. (2017). Türkiye’de Katılım Bankacılığında Sorunlu Kredilerin Varlık Yönetim Şirketlerine Satışı Üzerine Bir İnceleme ve Yöntem Önerileri. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 3(1), 89-115.
- Kayapınar, H. (2006). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (32. Cilt, s. 234-236). İstanbul. 10/02/2020 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/muzaraa> adresinden erişilmiştir.
- Kazancı, F. (2016). Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam Ekonomisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 161-178.
- Kelleroğlu, F. (2017). *Katılım Bankacılığı Sistemi ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı*. Yüksek Lisans Tezi. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Kevser, M. (2020). Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme: 2015-2019 Dönemi Analizi. *ASEAD*, 7(6), 116-127.
- Keynes, J. M. (1937). Alternative Theories of the Rate of Interest. *The Economic Journal*, 47(186), 241-252. 18/11/2029 tarihinde [J.M. Keynes, 1937, "Alternative Theories of the Rate of Interest", EJ \(hetwebsite.net\)](https://www.jmkeynes.org/1937/alternative-theories-of-the-rate-of-interest/) adresinden erişilmiştir.

- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. International Relations and Security Network. 18/11/2029 tarihinde https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_KeynesTheoryofEmployment.pdf adresinden erişilmiştir.
- Khan, H. N. & Asghar, N. (2012). Customer Awareness and Adoption of Islamic Banking in Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3(9), 359-366.
- Khan, M. M. & Bhatti, M. I. (2008). Development in Islamic Banking: A Financial Risk-Allocation Approach. *The Journal of Risk Finance*, 9(1), 40-51. doi: 10.1108/15265940810842401
- Khundrakpam, J. K. & Ranjan, R. (2010). Saving Investment Nexus and International Capital Mobility in India: Revisiting Feld-Horioka Hypothesis. *Indian Economic Review*, 45(1), 49-66.
- Khoutem, B. J. & Nedra, B. A. (2012). Islamic Participative Financial Intermediation and Economic Growth. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 8(3), 43-59.
- Kıran, B. (2014). *Zaman Serileri Analizleri*. 21/10/2020 tarihinde [zamanserilerianalizi.pdf \(istanbul.edu.tr\)](http://zamanserilerianalizi.pdf(istanbul.edu.tr)) adresinden erişilmiştir.
- Kızıltepe, K. & Yardımcıoğlu, F. (2017). Diyanet Personelinin Faiz Hassasiyeti Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 172-225.
- Kibritçiöğlu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşerî Sermayenin Yeri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1-4), 207-230.
- Koçak, A. (2018). *Katılım Bankacılığı ile Mevduat Bankacılığın Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Aksaray.
- Koçak, E. (2017). İslami Finans ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51, 67-91.
- Korkmaz, A. (2018). *Bankacılık Sektöründe Faiz Oranı Riski ve Belirleyicileri: Bist Bankalarına Yönelik Bir Uygulama*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Köksal, A. G. & Beller, B. (2013). Finansal Kiralama İşlemlerinin TMS 17, Vergi Mevzuatı, BDDK Tebliği Açısından İncelenmesi ve Muhasebe Uygulamaları. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 150-171.
- Kuran, T. (1986). The Economy System in Contemporary Islamic Thought: Interpretation and Assessment. *International Journal of Middle East Studies*, 18(2), 135-164.
- Kutlu, M. & Karamustafa, O. (2019). Katılım Bankalarının Ekonomik Büyümede Rolü: Mevduat Bankaları ile Karşılaştırmalı Bir Analiz. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 3025-3034.
- Kutval, Y. (2014). *Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Kuveyt Türk Katılım Bankası. (2020). Kuveyt Türk. 18/06/2020 tarihinde [Kuveyt Türk Katılım Bankası \(kuveytturk.com.tr\)](http://kuveytturk.com.tr) adresinden erişilmiştir.
- Küçükkocaoglu, G. (2005). İslami Bankalar ve İslami Finans Kurumları. 30/03/2020 tarihinde www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma17.doc adresinden erişilmiştir.
- Lavoie, M. (2006). *Introduction to Post-Keynesian Economics*. (First Published). New York: Palgrave Macmillan. 28/05/2020 tarihinde [Introduction to Post-Keynesian Economics | Marc Lavoie | download \(b-ok.global\)](http://Introduction to Post-Keynesian Economics | Marc Lavoie | download (b-ok.global)) adresinden erişilmiştir.
- Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük. (2015) “Semen Mukabili”, “İltizam etmek” 07/05/2020 tarihinde <https://www.luggat.com/index.php#ceviri> adresinden erişilmiştir.
- Mishkin, F. S. (2013). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. (Tenth Edition). London: Pearson Series şın Economics. 20/05/2020 tarihinde [Economics of Money, Banking, and Financial Markets, The \(10th Edition\) \(Pearson Series in Economics\), Author: Frederic S. Mishkin - StudyBlue](http://Economics of Money, Banking, and Financial Markets, The (10th Edition) (Pearson Series in Economics), Author: Frederic S. Mishkin - StudyBlue) adresinden erişilmiştir.
- Muratoğlu, Y. (2011, Ekim). *Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği*. Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı'nda sunulmuş bildiri, Kırgızistan.
- Muth, J. F. (1961). Rational Expectations and The Theory of Price Movements. *Econometrica Journal*, 29(3), 315-335. 06/01/2020 tarihinde [muth61.pdf \(parisschoolofeconomics.eu\)](http://muth61.pdf(parisschoolofeconomics.eu)) adresinden erişilmiştir.

- Nargeleçekenler, M. (2005). *Hisse Senedi Endekslerinin Getiri Analizleri ve Ön Raporlama*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Ng, S. & Perron, P. (1995). Unit Root Tests in ARMA Models with Data – Dependent Methods for The Selection of The Truncation Lag. *Journal of The American Statistical Association*, 90, 268-281.
- Norrahman, I. (2014). The History of Islamic Bank – Chap 1 (Islamic Banking). 13/03/2020 tarihinde https://www.slideshare.net/n_izzuddin/the-history-of-islamic-bank adresinden erişilmiştir.
- Okumuş, H. S. & Artar, O. K. (2012). Islamic Banks and Financial Stability in The GCC: An Empirical Analysis. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 147-164.
- Onursal, E. (1998). Dış Ticaretin Finansmanı. *Dış Ticaret Dergisi*, 1-16.
- Orhan, O. S. & Erdoğan, S. (2013). *İktisada Giriş*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Orman, S. vd., (1992). *Para, Faiz ve İslam*. İstanbul: İlmi Neşriyat A.Ş.
- Ortaç, N. (2014). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Çerçevesinde Ticari İşlerde Faiz. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 117-134.
- Oruçhan, O. (2018, Haziran). *İslam Ekonomisinde Paylaşımçı Yaklaşım: Hadisler Bağlamında Bir İnceleme*. 4. Uluslararası Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Çalışmalar Kongresi'nde sunulan bildiri, Venice/İtalya.
- Ökte, M. K. S. (2010). Fundamentals of Islamic Economy and Finance: Theory and Practice. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 180-208.
- Öner, M. H. (2019). Katılım Bankacılığının Aksaray İlindeki Büyüme Performansı Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(3), 33-44.
- Özdemir, F. R. (2019). *Katılım Bankacılığı Sisteminde Kullanılan Araçlar: Katılım Bankalarının ve Mevduat Bankalarının Borçlanma Kapasitelerinin Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Özdemir, M. (2010). Faiz (Ribâ) Kavramına İslami Bir Yaklaşım. *Eskiyeşi*, 18, 62-76.

- Özel, H. A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 63-72.
- Özeroğlu, A. İ. (2014). Sukuk ve Türkiye’de Sukukun Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 7, Yıl:7, 751-772.
- Özgür, E. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği*. Doktora Tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Özguven, A. (2011). İktisadi Büyüme ve İktisadi Kalkınma. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 45 (1-4), 159-170.
- Özsağır, A. (2008). Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2008 (1), 332-347.
- Özsoy, İ. (1993). *Faiz ve Problemleri*. İzmir: Nil Yayınları.
- Özsoy, İ. (1997). *Özel Finans Kurumları*. İstanbul: Asya Finans Kültür Yayınları.
- Özsoy, İ. (2012, Haziran). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı*. Eğitim Notları. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Özsoy, M. Ş. & Sayar, Y. (Editörler). (2018). *Kobi’ler İçin Adım Adım Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Öztürk, N. (2010). Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(24), 59-90.
- Özulucan, A. & Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 85-108.
- Özyurt, K. (2015). *Banka Kredilerine Alternatif Olarak Murabaha Modelinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Park, J. Y. (1992). Canonical Cointegration Regressions. *Econometrica: Journal of The Econometric Society*, 60(1), 119-143.
- Parlakkaya, R. & Çürük, S. A. (2011). Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 397-405.

- Pehlivan, P. (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 31, 296-324.
- Pehlivan, P. (2018, Kasım). *Mevduat ve Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği*. IV. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi’nde sunulmuş bildiri, Antalya.
- Pıçak, M. (2012). Fâiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(4), 61-92.
- Phillips, P. C. B. & Hansen, B. E. (1990). Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes. *Review of Economic Studies*, 57, 99-125.
- Phillips, P. C. B. & Perron, P. (1988). Testing for A Unit Root in Time Series Regression. *BiométriKa*, 75(2), 335-346.
- Polat, A. (2009). Katılım Bankacılığı: Dünya Uygulamalarına İlişkin Sorunlar – Fırsatlar; Türkiye İçin Projeksiyonlar. Aydın Yabanlı (Ed.) içinde, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı* (s. 77-117). İstanbul: Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Raphael, D. D. (2014). *Adam Smith* (Çev. E. Erdem ve A. A. Çelenk). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1985’te yayımlandı). 4/12/2020 tarihinde https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.libertedownload.com/Ornek/Adam_Smith_OS.pdf adresinden erişilmiştir.
- Reisoğlu, S. (2005). Hukuki Açıdan Akreditif ve Uygulama Sorunları. *Bankacılar Dergisi*, 52, 39-55.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy*, 98(5), 70-102.
- Saad, N. M. (2012). Comparative Analysis of Customer Satisfaction on Islamic and Conventional Banks in Malaysia. *Asian Social Science*, 8(1), 73-81. doi: 10.5539/ass.v8n1p73
- Sabbağ, J. (2020). Thomas R. Malthus’un ve Karl Marx’ın Yoksulluk ve Nüfus Kavramlaştırması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 37-51.
- Sakınç, S. Ö. & Poyraz, F. (2018). Katılım Bankalarına Yönelik Yatırımcı Algısı: Çorum İli Örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 11(1), 433-454.

- Sakarya, B. & Kaya, Y. (2013). Katılım Bankaları Mevduat Bankalarından Farklı mı Çalışıyor? *Ekonomik Yaklaşım*, 1-21.
- Sala-i Martin, X. (1990). Lecture Notes on Economic Growth (I): Introduction to The Literature And Neoclassical. *Center Discussion Paper*, 2(621), 1-47.
- Salerno, J. T. (2008). Böhm-Bawerk's Vision of The Capitalist Economic Process: Intellectual Influences and Conceptual Foundations. *New Perspectives on Political Economy*, 4(2), 87-112.
- Sarker, M. A. A. (1999). *Islamic Banking in Bangladesh: Growth, Structure and Performance*. Paper Presented at the Third Harvard University Forum on Islamic Finance: Local Challanges, Global Opportunities, Harvard University, Massachusetts.
- Schéele, M. von. (2002). *Islamic Banking Law: Concept, Practice & Effects*. Master Thesis. Faculty of Law University of Lund.
- Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi. (2013). Araştırma Notları – 1: İslami Finans. *TKBB*, 1-13.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2013). Kira Sertifikaları Tebliği. Resmî Gazete. 16/04/2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130607-14.htm> adresinden erişilmiştir.
- Sevütekin, M. & Nargeleçekenler. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi* EViews Uygulamalı. (Geliştirilmiş 3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sevinç, E. (2013). Sukuklardan Oluşan Eşit Ağırlıklandırılmış Portföy ile Türkiye’de İhraç Edilmiş Eurobondlardan Oluşan Eşit Ağırlıklandırılmış Portföyün Riske Maruz Değerinin Karşılaştırması. *Bankacılar Dergisi*, 86, 78-100.
- Seyrek, İ. & Mızırak, Z. (2009). Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 383-394.
- Shanmugam, B. & Zahari, Z. R. (2009). *A Primer on Islamic Finance*. The Research Foundation of CFA Institute. 7/02/2020 tarihinde http://media.jthnx5wyvjvzsxtu.onion.pet/file_store/02f21741d0a99545fef2129ca0d944020a63dfc956903a14e79ff42a13ff7280.pdf adresinden erişilmiştir.
- Smith, A. (2008). *Milletlerin Zenginliği* (Çev. H. Derin). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. 9/12/2020 tarihinde [Milletlerin Zenginliği \(turuz.com\)](http://MilletlerinZenginligi.turuz.com) adresinden erişilmiştir.

- Solakoğlu, Y. (2020). Gümüş Hesabı Nasıl Açılır? 21/10/2020 tarihinde <https://www.hangikredi.com/bilgi-merkezi/gumus-hesabi-nasil-acilir/> adresinden erişilmiştir.
- Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 64-94. 19/09/2020 tarihinde [Solow1956.pdf \(ens.fr\)](https://www.ens.fr/Solow1956.pdf) adresinden erişilmiştir.
- Stata (2020). Holt-Winters Nonseasonal Smoothing. 20/10/2020 tarihinde <https://www.stata.com/manuals13/tstssmoothhwinters.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Sümer, G. & Onan, F. (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 296-308.
- Syzdykova, A. (2018). Dünya Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 1-13.
- Şahin, D. (2019). İktisada Giriş II. S. Dilek (Ed.) içinde, *Ekonomik Büyüme ve Kalkınma* (s. 187-214). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Şaşa, K. (2015). Osmanlı'da Finans Kültürü ve Kullanılan Finansal Araçlar. *Journal of Institution of Economic Development and Social Researches*, 1(1), 18-23.
- Şekeroğlu, S. & Özer, K. (2017). Bankacılık Sektöründe Yükselen Değer: Katılım Bankacılığı. *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 15-25.
- Şen, S. (2011). *Türk Bankacılık Sistemi İçerisinde Katılım Bankacılığının Yapısal Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenavcu, H. İ. (2016, Kasım). *Semâvî Dinlerin Kutsal Kitaplarında Çevreyi Korumaya Dair Emir ve Tavsiyeler*. III. Uluslararası Çevre ve Ahlâk Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Alanya.
- Şener, H. (1983). *İslami Finansal Kurumlaşma Teorik ve Pratik Gelişmeler*, Uzmanlık Tezi. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.
- Şener, M. (1989). İslam Hukukunda Karz-ı Hasen. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 391-403.
- Şişman, D. & Şişman, M. (2017). Finansal Kiralama (Leasing) ve Ekonomi İçin Önemi: Riskler, Avantajlar. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 143-154.

- Tabakoğlu, A. (1996). *İslam ve Ekonomik Hayat*. (2. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2009). İslam Ekonomisi. *Röportaj*. 7/02/2020 tarihinde <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/islam-ekonomisi-h86771.html> adresinden erişilmiştir.
- Tabash, M. I. & Anagreh, S. (2017). Do Islamic Banks Contribute to Growth of The Economy? Evidence from United Arab Emirates (UAE). *Banks and Bank Systems*, 12(1), 112-118.
- Tabash, M. I. & Dhankar, R. S. (2014a). Islamic Banking and Economic Growth: An Empirical Evidence From Qatar. *Journal of Applied Economics and Business*, 2(1), 51-67.
- Tabash, M. I. & Dhankar, R. S. (2014b). The Flow of Islamic Finance and Economic Growth: An Empirical Evidence of Middle East. *Journal of Finance and Accountin*, 2(1), 11-19.
- Tajgardoon, G., Behname, M. & Noormohamadi, K. (2013). Islamic Banking and Economic Growth: Evidence From Asia. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 9(4), 542-546.
- Tatlı, H., Varol, A. & Alakuştekin, A. (2017). Katılım Bankacılık Hizmetlerinde Tüketici Tercihlerini Etkileyen Faktörler: Bingöl’de Bir Uygulama. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 9(2), 65-80.
- Tekin, A. (2017). Türkiye Kira Sertifikaları ile İslami Finans Piyasalarındaki Eşdeğer Ürünler Arasında Bir Karşılaştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 20(2), 160-175.
- Tekneoğlu, M. S. (2016). Muhasebeleştirme Açısından Sukukların Tahlili ve Bir Uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 23-44.
- Terzi, A. (2013). Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı? *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 1-14.
- Tok, A. (2009). *İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*. Yeterlilik Etüdü. Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, Ankara.
- Tokucu, E. (2012). Hyman Minsky’nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Çerçevesinde Finansal Krizler ve Çözüm Önerileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(2), 189-212.

- Topcu, A. (2010). Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörler. *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*, 1-36.
- Topdağ, D. & Işık, N. (2019). Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türkiye’deki Katılım Bankaları Üzerine Bir Nedensellik Analizi. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 65-86.
- Topoğlu, E. (2013). Modüler İktisat Setrükürüne Göre Ödünç İlişkisi (İslam Ekonomisinde Karz-ı Hasen Örneği). *Akademik Bakış Dergisi*, 34, 1-11.
- Törüner, Y. (2013). Faizsiz Finansman Yöntemleri. *Milliyet*, Mart 2013.
- Tunç, H. (2000). Soru-Cevaplarla ÖFK’lar. *Bereket Dergisi*, 10, 1-28.
- Turan, Y. & Demirci, İ. (2019). Akademisyenlerin Faiz ve Faizsiz Finans Kullanımına Yönelik Tutumları. *Bilimname*, 39(3), 247-284. doi: [10.28949/bilimname.594640](https://doi.org/10.28949/bilimname.594640)
- Türkay, H. & Demirbaş, M. (2012). Türkiye Ekonomisinde Yatırımların Faiz ve Gelir İlişkisinin ARDL Yaklaşımı ile Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 1-16.
- Türkay, K. (2017, Nisan). *İslam Finansı Açısından Helâl Otelciliğin Finansal Nitelikleri, Sorunları ve Çözümleri*. I. Uluslararası Helâl Turizm Kongresi’nde sunulmuş bildiri, Alanya.
- Türker, H. (2010). *İslami Finans Sisteminde Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler*. Yeterlilik Etüdü. Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, Ankara.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2014). *5411 Sayılı Bankacılık Kanunu*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları. 08/03/2020 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/3190034-5411-sayili-bankacilik-kanunu.html> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2014). *Katılım Bankaları 2014*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2015). *Katılım Bankaları 2015*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2016). *Katılım Bankaları 2016*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2017). *Katılım Bankaları 2017*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2018). *Katılım Bankaları 2018*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2019). *Katılım Bankaları 2019*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği. Mukayeseli Tablolar. 6/03/2020 tarihinde <https://www.tkbb.org.tr/mukayeseli-tablolar> adresinden erişilmiştir.

Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Finansal Yapı*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Umutlu, G., Yılmaz, F. A. & Günel, S. (2011). Ekonomik Büyüme Farklılıklarının İncelenmesi: OECD Ülkeleri İçin Bir Uygulama. *SÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 351-372.

URL-1: Faizle İlgili Hadisler. 16/01/2020 tarihinde <http://islamdaifaiz.blogspot.com/p/ayetler-hadisler-ve-sozler.html> adresinden erişilmiştir.

URL-2: Hristiyanlıkta Faiz. 16/01/2020 tarihinde <http://islamdaifaiz.blogspot.com/p/blog-page.html> adresinden erişilmiştir.

URL-3: İltihak-ı Akit. 7/05/2020 tarihinde <http://www.lugatim.com/s/iltihak> adresinden erişilmiştir.

URL-4: Katılma Hesabı ile Vadeli Hesap Arasındaki Farklar Nelerdir? 5/07/2020 tarihinde <https://www.paradurumu.com/yatirim/katilma-hesabi-ile-vadeli-hesap-arasindaki-farklar-nelerdir-haberi-4128> adresinden erişilmiştir.

URL-5: <http://www.lugatim.com/> 13/04/2020 tarihinde erişilmiştir.

URL-6: Five Important Differences Between Sukuk and Traditional Bonds. 15/04/2020 tarihinde <https://www.sukuk.com/education/important-differences-sukuk-traditional-bonds-2207/#/?playlistId=0&videoId=0> adresinden erişilmiştir.

URL-7: Harrod-Domar (Post-Keynesyen Büyüme Teorisi. 17/01/2021 tarihinde [Ekonomik Büyüme Nedir, Ekonomik Büyüme Modelleri ve Teorileri \(ekodialog.com\)](http://ekodialog.com) adresinden erişilmiştir.

Uslu, S. (2005). *İslam'da Faiz Yasağı ve Çağdaş Finans*. İstanbul: Zafer Yayınları.

Usmani, M. T. (2005). Salam and İstisna. 10/04/2020 tarihinde https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/944733/SALAM___ISTISNA.pdf?response-content-disposition=inline%3B+filename%3DIslamic_Financing.pdf&Expires=1594252611&Signature=RGqPTJNwpfEXGUSgLFwY6dMde1r7N~8mm~ZZsYWYpydAXrpsZaBTsY681bMJyh2zfTsFlnH6GBNbPVdYpBmphJJ0f4HQ2p0M6QnCDixisAtAqvItrGYbB5ewxoOFckS1cE04UDGnbIkTBPENJJAsKd7EBLX8HT8WUtbCdUPsEMwYZZBRMC39RjaZ6x1oHlBxWxnCNTyVm6Xo6OvfUORSqGi1rrhbBNep90i3-2upUKOwzQVKNDzUwZwGUSPBt66GIcT8IFLFU5wMGdKixqnKqO5DJCkWXvZP11bhgocjyu12u5Q2ZkSDkhIR8MAhkc12E8c4giTRqNS7Y4DUVCVXQQ_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA adresinden erişilmiştir.

Ustaoglu, D. (2014). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Ustaoglu, M., İncekara, A. & Yıldız, B. (2013). Analysis of Economic Growth and Financial Structure of Participation Banks, Islamic Views and Agenda: Case of Turkey. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 1(1), 1-10.

Uyan, U. (2005). Özel Finans Kurumları, “Katılım Bankası” Olurken. *Dünyada ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık*. (s. 1-2). İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Ülkü, S. (2015). Üç Semâvî Dine Ait Prensiplerin Muhasebe Biliminin Oluşumu Üzerindeki Muhtemel Etkileri. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 171-197.

Ünal, A. C. (2006). *Anonim Şirketlerde Kâr Payı, Kâr Dağıtımı ve Yedek Akçe Ayrılması*. Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ünal, N. (2016). Teminat Mektubu Nedir, Nasıl Kullanılır? 18/04/2020 tarihinde <https://paratic.com/teminat-mektubu-nedir-nasil-kullanilir/> adresinden erişilmiştir.

Ünsal, E. M. (2016). *İktisadi Büyüme*. (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: BB101 Yayınları.

Ünsal, E. M. (2013). *Makro İktisat*. (Genişletilmiş 10. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.

- Vakıf Bank. (2020). Akreditif Kredisi. 17/04/2020 tarihinde <https://www.vakifbank.com.tr/Default.aspx?pageID=212> adresinden erişilmiştir.
- Vakıf Katılım Bankası. (2020). Vakıf Katılım. 19/06/2020 tarihinde [Ana Sayfa | Vakıf Katılım \(vakifkatilim.com.tr\)](http://AnaSayfa|VakıfKatılım(vakifkatilim.com.tr)) adresinden erişilmiştir.
- Yakar, S., Kandır, S. Y. & Önal, Y. B. (2013). Yeni Bir Finansman Aracı Olarak “Sukuk-Kira Sertifikası” ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi. *Bankacılar Dergisi*, 84, 72-94.
- Yalta, A. Y. (2011). Rasyonel Beklentiler Teorisi. *Hacettepe Üniversitesi*, 163-172. 07/01/2020 tarihinde https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/4402/mod_resource/content/1/bolum11-rasyonel-%28s1%2C1%29.pdf adresinden erişilmiştir.
- Yanık, R. & Sumer, S. (2019). Akademisyenlerin İslami Bankacılık Algısı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1177-1190.
- Yanık, R. & Sümer, S. (2017). Kamu Katılım Bankacılığının Bankacılık Sektörüne Beklenen Etkileri. *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/31, 427-448.
- Yardımcı, P. (2006). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, 10, 96-115.
- Yardımcıoğlu, M., Ayriçay, Y., Sabuncu, İ. & Gerekli, İ. (2014). Türkiye’de Sukuk: Kira Sertifikaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 199-222.
- Yay, G. G. (2001). Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm. *Liberal Düşünce Dergisi*, 6(24), 196-207.
- Yay, G. G. (2012). *Para ve Finans Teori – Politika*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yayar, R. & Baykara, H. V. (2012). TOPSIS Yöntemi ile Katılım Bankalarının Etkinliği ve Verimliliği Üzerine Bir Uygulama. *Business and Economics Research Journal*, 3(4), 21-42.
- Yazdan, G. F. & Sadr, M. H. (2012). Analysis of Islamic Bank’s Financing and Economic Growth: Case Study Iran and Indonesia. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 33(4), 1-24.

- Yazıcı, R. (2016). Finansal Krizlerin Önlenmesinde Katılım Bankacılığı Sisteminin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme. *Sakarya İktisat Dergisi*, 5(1), 59-82.
- Yazıcıoğlu, İ. E. & Kazak, H. (2019). İslami Finansal Enstrümanlardan Birisi Olarak Sukuk: Hibrid Sukuk İçerisinde Yer Alan Murabaha Sözleşmelerinin İslami Hükümlere Uygunluk Yönünden İncelenmesi. *Journal of Life Economics*, 6(1), 91-118.
- Yeşilyaprak, M. (2019). Türkiye’de ve Dünyada Sukuk Uygulaması: Türkiye’de Sukuk İhracını Arttırma Yolları. 380-395.
- Yıldırım, M. M. (2018). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Sigortacılığı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 533-557.
- Yılmaz, E. (2014). Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 61, 81-100. doi: [10.25095/mufad.396451](https://doi.org/10.25095/mufad.396451)
- Yurttadur, M. & Demirbaş, H. (2017). Türkiye’de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 89-117. doi: [10.17336/igusbd.326621](https://doi.org/10.17336/igusbd.326621)
- Yücel, A. G. & Köseoğlu, A. (2020). Do Participation Banks Contribute to Economic Growth? Time-Series Evidence From Turkey. *Bilimname*, 42(2), 155-180.
- Yüksel, S. & Canöz, İ. (2017). Does Islamic Banking Contribute to Economic Growth and Industrial Development in Turkey? *İkonomika*, 2(1), 93-102.
- Yülek, M. A. (1997). İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine. *Hazine Dergisi*, 6, 1-16.
- Zarakolu, A. (1993). *Para ve Kredi Bilgisi*. Ankara: Adalet Matbaacılık.
- Zengin, N., Yıldız, Z. & Sel, A. (2018). Katılım Bankalarının Dağıttığı Aylık Kâr Payı Oranlarının Karşılaştırmalı Analizi: (2010-2017). *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 554-565.
- Ziraat Katılım Bankası. (2020). Ziraat Katılım. 19/06/2020 tarihinde [Ziraat Katılım \(ziraatkatilim.com.tr\)](https://ziraatkatilim.com.tr) adresinden erişilmiştir.
- Zirek, D., Çelebi, F. & Hassan, M. K. (2016). The Islamic Banking and Economic Growth Nexus: A Panel VAR Analysis for Organization of Islamic Cooperation (OIC) Countries. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 37(1), 69-100.

10.06.1985 Tarihli ve 3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu. *Resmî Gazete*, 1-32, Haziran 28.

